

Tanja Tamminen

Albania tiedon ja vallan verkostoissa

- foucault'lainen analyysi epänormaaliuden konstruktioista

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen Poliittikka
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2001

TAMPEREEN YLIOPISTO

Politiikan tutkimuksen laitos

TAMMINEN, TANJA: Albania tiedon ja vallan verkostoissa – Foucault’lainen analyysi epänormaaliuden konstruktioista

Pro gradu –tutkielma, 129 sivua, 3 liitesivua
Kansainvälinen politiikka
Elokuu 2001

Tämän pro gradu –tutkielman aiheena on demokratisoituva Albania tiedon kohteena. Albania on saanut laajan yleisön keskuudessa lähes *paaria*-valtion maineen. Maan köyhyys ja epävakaa sisäinen tasapaino, sen asema huume- ja ihmissalakuljetuksen läpikulkureittinä sekä Etelä-Balkanin väkivaltaisuuksien taustalla häilyvät pelot Suur-Albania hankkeesta ovat omiaan vahvistamaan kuvaa oudosta valtiosta Euroopan kartalla. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Albanian objektipositiota kansainvälispoliittisella kentällä. Ranskalaisfilosofi Michel Foucault’n valta-ajatteluun pohjaten analysoin kansainvälisten järjestöjen Albaniasta tekemiä raportteja 1990-luvun loppupuolelta. Tutkimuskysymykseen, tuotetaanko Albaniasta myös näissä riippumattomissa teksteissä jollakin tavalla epänormaali, poikkeava tapaus, etsitään vastauksia selvittämällä tiedon ja vallan, diskursiivisten ja poliittisten käytäntöjen suhteita sekä näistä vallan verkostoista kumpuavia Albania-diskursseja. Tutkimuksen viitekehystenä toimii foucault’lainen ajattelu siitä, kuinka *tieto-valta* suhteet tuottavat totuusdiskursseja ja täten todellisuutta. Albania-diskurssit nähdään muotoutuvan osana laajaa toisiaan leikkaavien diskurssiivisten kenttien verkostoa.

Tutkimus osoittaa, että kansainväliset järjestöt käsittelevät Albaniaa vaikeana tapauksena, joka eroaa monista muista entisistä kommunistimaista sen vaikean demokratisoitumisprosessin takia. Albania positoidaan oppilaan asemaan järjestöjen raporteissa. Taustalla on oletus, että kansainväliset takkailijat saatuun tarpeeksi tietoa tutkimuksensa kohteesta voivat luoda sellaiset toimintaohjelmat, joilla muutoskehitystä voidaan hallita ja Albanian ongelmat ratkaista. Päämääränä on Albanian yhteiskunnan modernisaatio, demokratisaatio, taloudellinen kehitys, turvallistaminen ja tasapainottaminen, lyhyesti sanottuna *normalisaatio*.

Albaniasta tuotetaan sekä tiedon että normalisoivan vallan kohde. Samalla se lokeroidaan eräänlaisiin objektipositiioihin. Tähän objektivaatioprosessiin eivät osallistu vain analysoitavien raporttien tuottajatahot (kansainväliset instituutiot). Albania-diskurssit muotoutuvat monimutkaisissa vallan verkostoissa, joihin tärkeänä osana kuuluvat myös erilaiset tieteelliset diskurssiiviset käytännöt. Järjestelmänmuutokseen keskittynyt transformaatiotutkimus on oiva esimerkki diskursseja rajoittavasta tieteenalasta. Se, miten demokratisaatio ja sen konsolidaatio määritellään ja operationalisoidaan sekä, miten kehitystä mitataan, vaikuttaa siihen, miten demokratisoituva maa ja sen ongelmat ymmärretään. Ajatus ideaalisesta demokratisaatiokehityksestä tuottaa myös ajatuksen epänormaaliudesta, jos tällaista kehityskaarta ei seurata. Tieteellisten diskurssien suhteet ei-diskurssiivisiin poliittisiin käytäntöihin on mielenkiintoinen pohja Albania-analyysille.

Mustalle Kotkalle

ja

Solisevalle Purolle

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
<i>Tutkimushypoteesi ja kysymyksenasettelu</i>	5
2. TUTKIMUKSEN FOUCAULT’LAINEN PERUSTA	7
2.1. FOUCAULT’N ONTOLOGIA JA EPISTEMOLOGIA	8
2.1.1. <i>Foucault - arkeologiasta genealoggiaan</i>	8
2.1.2. <i>Genealogia - todellista historiaa</i>	12
2.1.3. <i>Kaikkialla oleva valta</i>	13
2.2. TIEDE JA VALTA.....	16
2.3. TARKKAILU JA KURI	18
2.3.1. <i>Valta ja valvontajärjestelmät</i>	18
2.3.2. <i>Tarkkailu, kansainväliset järjestöt ja tekninen tieto</i>	21
3. TUTKIMUKSEN KÄSITTEISTÖ JA KYSYMYKSENASETTELU	23
3.1. DISKURSSIT JA TODELLISUUS.....	23
3.2. HALLINNAN TEMATIikka	27
3.2.1. <i>Objektivaatio</i>	27
3.2.2. <i>Väestön hallinta</i>	28
3.2.3. <i>Turvallisuus</i>	31
3.3. TUTKIMUKSEN METODINEN SOVELLUTUS	33
4. FOUCAULT’LAINEN KATSAUS DEMOKRATISAATIO TUTKIMUKSEEN	39
4.1. MITÄ DEMOKRATIALLA JA DEMOKRATISAATIOLLA TARKOITETAAN?.....	40
4.1.1. <i>Demokratiateorian vaikeudet</i>	41
4.1.2. <i>Demokratiamääritelmät transformaatioteoriassa</i>	42
4.1.3. <i>Demokratisaatioteorian käsitteitä</i>	44
4.2. TEORIANMUODOSTUKSEN VAIKEUDET	47
4.2.1. <i>Lähestymistapoja muutokseen</i>	47
4.2.2. <i>Muutosteorian evoluutio</i>	48
4.2.3. <i>Pyrkimys kattavaan selitykseen</i>	49
4.2.4. <i>Transition syyt ja edellytykset</i>	50
4.3. DEMOKRATIAN KONSOLIDAATION TELEOLOGIA	51
4.3.1. <i>Milloin demokratian konsolidaatio saavutetaan?</i>	52
4.3.2. <i>Konsolidaation teleologiset määritelmät</i>	53
4.3.2. <i>Foucault ja lineaarisen ajattelun kritiikki</i>	54
4.4. KONSOLIDAATION MITTAUS, HALLINTA JA KANSAINVÄLINEN DIMENSIO.....	56
4.4.1. <i>Konsolidaation tutkimus ja käytäntö</i>	57
4.4.2. <i>Konsolidaation tukeminen ja kansainvälinen dimensio</i>	59

5. TUTKIMUKSEN KONTEKSTUAALISUUS JA INTERDISKURSIIVISUUS.....	65
5.1. 90-LUKU ALBANIASSA.....	65
5.2. KANSAINVÄLISET JÄRJESTÖT ALBANIASSA	69
5.3. BALKAN EUROOPAN TURVALLISUUSAGENDALLA.....	71
5.4. EUROOPAN RAJAT.....	75
6. ALBANIA TARKKAILUN KOHTEENA	79
6.1. KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ MUUTOKSEN PUOLESTA	79
6.1.1. <i>Yhteisesti jaetut päämäärät.....</i>	79
6.1.2. <i>Albania ja lineaarisen kehitysajattelun ongelmat</i>	80
6.1.3. <i>Tiedon tarve tukiohjelmien kehittämiseksi</i>	83
6.2. ALBANIA TIEDON KOHTEENA.....	86
6.2.1. <i>Normaalistava valta.....</i>	86
6.2.2. <i>Albanian objektipositiot</i>	86
6.2.3. <i>Epänormaalius ja diskurssin muutokset.....</i>	97
6.3. ALBANIAN POIKKEAVUUDEN FAKTUAALISTAMISSTRATEGIAT	101
6.3.1. <i>Itsetodettuun vetoaminen</i>	102
6.3.2. <i>Järkyttävät esimerkit.....</i>	103
6.3.3. <i>Yleisesti jaettuihin normeihin perustuva strategia.....</i>	104
6.3.4. <i>Tieteelliset tutkimusmenetelmät</i>	104
6.3.5. <i>Asiantuntijuusstrategia</i>	106
7. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	107
7.1. ALBANIA HALLINNAN KOHTEENA.....	107
7.1.1. <i>Normalisaatio</i>	107
7.1.2. <i>Alistettujen tietojen kapina.....</i>	111
7.2. IMPLIKAATIOT KANSAINVÄLISEN POLITIIKAN TUTKIMUKSELLE.....	115
7.2.1. <i>Tieteenala vallan ohjaksissa</i>	115
7.2.2. <i>Tieteenala vallan pauloissa.....</i>	118
LOPUKSI.....	123
LÄHTEET	124
LIITTEET	130

1. Johdanto

Euroopassa mielenkiinto on viime aikoina ollut suuntautuneena erityisesti Balkanille, missä kommunismin romahduksen mukanaan tuomat muutokset johtivat 1990-luvulla – veristen sotien ja epätasapainon ohella – hitaaseen demokratisoitumisprosessiin. Alueen ongelmiin on haettu ratkaisuja ja nuorten demokratioiden kehitystä on pyritty tukemaan erilaisten kansainvälisten instituutioiden kautta. Kuitenkin mm. albanialaiskysymys on yhä ratkaisematta ja aiheuttaa ongelmia alueen tasapainottamiseen pyrkiville toimijoille. Sekä Albanian kansallisvaltion että albaanivähemmistöjen tilanne on noussut merkittäväksi ongelmaksi Balkanin poliittisella agendalla, kun Kosovon asema säilyi avoimena vuoden 1999 sodan jälkeenkin ja, kun kansainvälisten tarkkailijoiden pelot ongelmien leviämisestä kävivät toteen väkivaltaisuuksien puhjetessa lopulta myös Makedoniassa kesällä 2001.

Albanian kansallisvaltio taistelee rauhattomuuksien keskellä omien sisäisten ongelmiansa kanssa. Maata hallitsi rautaisella otteella kommunistidiktattori Enver Hoxha toisesta maailman sodasta aina kuolemaansa 1985 asti. Vuosien 1989 ja 1990 tapahtumat Itä-Euroopassa johtivat myös Albaniassa kommunistipuolueen myönnytyksiin ja lopulta vapaisiin vaaleihin. Nyt 2000-luvulla Albania pyrkii taloudellisista ja poliittisista vaikeuksistaan huolimatta sekä Euroopan Unionin että NATO:n jäseneksi. Albanian 1990-luvulla tapahtunut demokratisoitumisprosessi ei kuitenkaan ole ollut helppo. Vuonna 1997 maa vajosi lähes täydelliseen anarkiaan, mikä herättää kysymyksen, miksi kommunistidiktatuurista vapautunut maa ei onnistunut demokratisoitumisprosessissaan yhtä hyvin kuin monet muut entiset kommunistimaat? Tähän Albaniasta tehty positivistinen tutkimus on pyrkinyt viime vuosina vastaamaan.

Opiskellessani vaihto-opiskelijana Kreikassa hämmästyin suurta Albania-vihamielisyyttä, jonka saattoi havaita sekä yliopistolla että kreikkalaisessa lehdistössä. Xenofobian aalto saavutti huippunsa keväällä 1998, kun kreikkalaiset näkivät rikollisuuden ja turvattomuuden kasvun täysin albaanisiirtolaisten syynä¹. Myös kansainvälisessä lehdistössä saattaa yhä huomata selkeän tendenssin kuvata Albania

¹ Ks. *Kathimerini*, kreikkalainen liite *International Herald Tribune* –lehdessä (esim. 21-22.3.1998, sivu 3), sekä esim. *Athens News* (maalis-huhtikuun lehdet 1998).

rikollisuuden ja mafian pesäpaikkana, jopa epänormaalina maana Euroopassa². Syvä köyhyys ja erityisen ankara kommunistidiktatuuri luonnehtivat Albaniaa kylmän sodan aikana, minkä voidaan osittain katsoa selittävän vaikutelmaa poikkeavuudesta ja erilaisuudesta. Mutta vaikka Albanian onnistuikin pysyä erossa Balkanilla riehuneista sodista 1990-luvulla, käsitellään sitä yhä poikkeustapauksena järjestelmämuutosmaiden joukossa.

Ranskalaisfilosofi Michel Foucault'n kirja *Tarkkailla ja rankaista* (vuodelta 1980) johti miettimään tätä aspektia tarkemmin. Foucault'lle normaaliuden määrittely on vallan käyttöä. Albania näyttäisikin sopivan hyvin foucault'laisen analyysin kohteeksi. Tästä näkökulmasta käsin tutkielmani liittyy jälkimoderniin³ tutkimussuuntaukseen kansainvälisen politiikan alalla. Sen pohjana on ajatus tiedon asemasta sekä vallan välineenä että sen tuottajana. Pro gradu –työni tutkimustehtävänä on yksinkertaisesti selvittää, miten erilaiset Albania-diskurssit ovat vallankäyttöä ja miten kansainväliset instituutiot raporteissaan lopulta konstruoivat itse tutkimuksensa kohteen, tässä tapauksessa Albanian.

Tutkimuksen empiirisen aineiston muodostavat selektiivisesti valittujen kansainvälisten instituutioiden Albaniaa käsittelevät raportit vuosilta 1996-2000, joiden voidaan katsoa liittyvän jollakin tavoin maan demokratisoitumiskehitykseen (ks. tarkemmin alaluku 3.3). Tarkoitus ei siis ole käsitellä kronologisesti Albanian 1990-luvun tapahtumia ja niistä kirjoitettuja kansainvälisiä raportteja, vaan raportit ovat pikemminkin eräänlainen näyte historiallisesta aineistosta, joihin foucault'laista metodia sovelletaan. Tällaiset riippumattomina pidettyjen kansainvälisten asiantuntijatahojen raportit ovat hedelmällinen tutkimuskohde, sillä ne pyrkivät useimmiten todellisuuden suoraan kuvaukseen. Analyysissa onkin tarkoitus selvittää, millaisia faktuaalistamisstrategioita teksteissä käytetään, mikä niistä tekee ”totuusdiskurssia”.

² Vielä kesällä 2001, kun Newsweek listasi ”maailman pahimmat maat”, Albania löytyi Top 10 tai oikeastaan ”Bottom 10” listalta sijalta 8 mm. Pohjois-Korean ja Afganistanin jälkeen, esimerkiksi Irak oli listalla vasta kymmenentenä. Albania oli listan ainoa eurooppalainen valtio. (Newsweek 2001, 49.)

³ Postmoderni tutkimussuuntaus sulkee sisäänsä hyvinkin erilaisia teorioita. Yhteistä niille kuitenkin on ”modernisaation” kritiikki. Modernin teoriaa kritisoidaan siitä, että se pyrkii löytämään jossakin pohjalla piilevän tiedon, joka voidaan universalisoida ja totalisoida ”totuutena”. (Tarkemmin Best & Kellner 1991.) Foucault'lle, kuten muillekin jälkimoderneille ajattelijoille, rationaalisuus on kuitenkin kontekstuaalista. Foucault'lainen ajattelu huomioi vallan ja tiedon yhteen kietoutuneet verkostot, jotka muovaavat yhteiskuntaa ja, joista ei voi vapautua. (Ks. esim. Anttonen 1998, 79.)

Tutkimushypoteesi ja kysymyksenasettelu

Tutkimushypoteesina on ennakkokäsitys, että Albania käsiteltäisiin kansainvälisellä areenalla jotenkin poikkeavana valtiona. Tätä hypoteesia pyritään tarkastelemaan selvittämällä sitä, minkälainen Albania tuotetaan kansainvälisten instituutioiden ja tieteellisen tutkimuksen muodostamassa valtaverkostossa. Tiedon ja vallan suhteita analysoimalla etsitään vastauksia varsinaiseen tutkimusongelmaan: **Millaisia objektipositiota Albania saa maan demokratisoitumista tarkkailevien kansainvälisten instituutioiden raporteissa ja miten nämä raportit saavat totuuden aseman?** Millaiseen tietoon instituutioiden raportit ja käytännöt perustuvat ja millaista tietoa ne ovat itse osaltaan tuottamassa?

Selvittämällä, millaisia Albania-diskursseja kansainvälisten instituutioiden raporteista on löydettävissä ja miettimällä, voidaanko Albanian esimerkkitapauksessa kansainvälisten instituutioiden⁴ teksteissä havaita merkkejä vakiintuneista käytännöistä, jotka joko uusintavat Albanian objektipositiota eräänlaisena epänormaalina tapauksena tai rajaavat Albanian jotenkin muuten erillistapaukseksi demokratisoituvien maiden joukossa, pyrin problematisoimaan tiedon ja poliittisten käytäntöjen suhdetta.

Albanian kohdalla työn merkitys on ensinnäkin siinä, että Albaniasta on enimmäkseen tehty vain ongelmakeskeistä positivistista tutkimusta⁵ ja toisenlainen lähestymistapa voi avata uusia näköaloja problematiikkaan. Lisäksi Albaniaa koskevaa tieteellistä suomenkielistä tutkimusta on kovin vähän. Näkemykset Albaniasta luovat tasapainoa Suomessa vilkkaana käytävään demokratisaatiokeskusteluun, joka yleensä tuntuu painottuvan Suomea lähinnä oleviin valtioihin.

Demokratisaatiotutkimusta itseään on harvoin problematisoitu demokratisoitumiseen vaikuttavan valtaverkoston osana. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei sinällään ole kritisoida perinteisen demokratisoitumistutkimuksen saavutuksia tai teoreettisia hypoteeseja. Tarkoitukseni ei myöskään ole pohtia demokratisaation merkitystä eikä tutkimuksen tai kansainvälisten instituutioiden toiminnan oikeutusta. Sen sijaan tavoitteena on kuvata ja analysoida kansainvälistä dimensiota Albanian

⁴ Viittaan tässä työssä *instituutio*-käsitteellä institutionalisoituneeseen toimijaan kansainvälisepoliittisella kentällä (esim. järjestö, tutkimuslaitos, maailmanlaajuisesti toimiva valtion virasto tms.). Foucault käytti instituutio-käsitettä hieman eri merkityksessä viitaten mm. koululaitokseen, vankilaan tai armeijaan.

⁵ Tuoreita Albaniaa käsitteleviä teoksia Cabanes & Cabanes (1999), von Kohl (1998), Schubert (1997).

demokratisoitumisessa kiinnittäen huomiota siihen valtasuhteiden verkkoon, johon demokratiatutkimuskin kansainvälisten instituutioiden kanssa kuuluu.

Ensiksi tutustumme tarkemmin foucault'laiseen ajatteluun⁶ ja sen tarjoamaan tutkimusviitekehkeykseen. Seuraavaksi luvuissa neljä ja viisi perehdymme siihen interdiskursiiviseen ympäristöön, jossa myös Albaniasta tuotetaan tiedon kohde. Huomio kiinnitetään tieteellisen tutkimuksen (mm. transformaatiotutkimuksen) ja instituutioiden normittaviin ja luokitteleviin käytäntöihin. Ennen varsinaista tekstianalyysiosuutta on hyödyllistä perehtyä tällä tavoin tutkimusaineiston kontekstiin ja siihen, miten käsiteltävä diskursiivinen kenttä läpileikkaa muita keskusteluja kansainvälispoliittisella kentällä. Foucault'laisittain ajateltuna näillä diskursiivisilla kentillä tuotetaan ne rajat, joiden sisällä tutkimuskohteesta voidaan ”legitiimisti” puhua. Kuudennessa luvussa analysoidaan valittuja Albania-raportteja objektivaation ja hallinnan näkökulmasta. Lopuksi käsitellään tutkimustulosten merkitystä kansainvälisen politiikan tieteenalalle yleisemmin. Tarkoitus on miettiä kansainvälisen politiikan ja poliittisten käytäntöjen kytköksiä tieto-valta verkostoissa.

⁶ Mielenkiintoisia viimeaikaisia sovellutuksia foucault'laisesta ajattelusta politiikan tutkimuksen alalla ovat muun muassa Oleg Kharkhordinin *The Collective and the Individual in Russia* (1999) sekä *Alternatives*-lehdessä ilmestyneet Marc DuBois'n (1991) foucault'lainen katsaus kehitystutkimukseen ja Kate Manzon (1992) foucault'lainen analyysi Etelä-Afrikan politiikasta.

2. Tutkimuksen foucault’lainen perusta

Pro gradu -työni tutkimuskysymys Albanian muotoutumisesta tiedon kohteeksi ”vallan verkostoissa” pohjautuu siis suurelta osin ranskalaisfilosofi Michel Foucault’n (1926-1984) ajatteluun. Tämän luvun ei ole tarkoitus kaikenkattavasti käsitellä Foucault’n laajaa ja monivivahteista tuotantoa, vaan ennen kaikkea olen foucault’laisesta ajattelusta valinnut ne aspektit, jotka sopivat pohjaksi Albania-analyysilleni. Työn ontologisena pohjana on foucault’lainen valta-ajattelu, ajatus todellisuuden rakentumisesta tiedon ja vallan suhdeverkostoissa. Tutkimuksen epistemologinen lähtökohta on käsitys vallasta sekä tiedon tuottajana että sen kohteena; ajatus, että ei ole olemassa perimmäistä totuutta, jonka voisi tieteellisesti löytää. Totuus on aina kontekstuaalinen käsite ja kaikki tieto on lopulta jo tulkintaa⁷.

Foucault’lainen metodi rakentuu peruskaaviolle, jonka mukaan tiedon subjektit ja objektit syntyvät valtaverkostojen toiminnassa. Lausumat ovat eräänlaisia funktioita, jotka yhdistävät merkit ”objektien kenttään”. Objektit eivät sellaisenaan ole, vaan tarvitaan lausumia, joilla ne tuotetaan, joilla muodostetaan tietoa, erotellaan ja jäsennellään aistihavaintoja. Foucault kiinnittää huomionsa siihen, milloin ja minkälaisissa olosuhteissa puheella on totuusarvo, milloin se on validia. Validiuteen johtavat ammatilliset käytännöt, jotka tulevat erilaisista tietoa keränneistä kokonaisuuksista (klinikka, tiedekunta, kirjasto). Professionaaliset ryhmät luovat objekteja ja ne muuttuvat ajassa sen mukaan, miten lausumat muuttuvat. Kansainväliset instituutiot voidaan myös ajatella tällaisina tietoa keränneinä kokonaisuuksina, joiden diskursseissa syntyvät omat ammatilliset käytäntönsä. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus tarkastella poliittisten käytäntöjen sekä tieteellisen tutkimuksen välistä suhdetta ja selvittää, miten tällaisessa valtaverkostossa Albaniasta tuotetaan objekti, tiedon kohde.

⁷ ”(T)ulkintaa ei voi koskaan saattaa loppuun, koska yksinkertaisesti ei ole mitään tulkittavaa. Ei ole mitään absoluuttisen ensimmäistä, jota tulkittaisiin, sillä pohjimmillaan kaikki on jo tulkintaa, mikään merkki ei itsessään ole tulkinnalle tarjoutuva asia vaan tulkintaa toisista merkeistä” (Foucault 1998a, 53). Tällä Foucault kritisoi esim. hermeneuttista tutkimussuuntausta (ks. tarkemmin myös Dreyfus ja Rabinow 1983, 96 ja 107).

2.1. Foucault'n ontologia ja epistemologia

2.1.1. Foucault - arkeologiasta genealoggiaan

Michel Foucault'n tuotanto jaetaan yleensä kahteen osaan. Aluksi hän kirjoitti *tiedon arkeologiaa*⁸ ja pyrki analysoimaan tiedon muotojen sekä niiden olosuhteiden historiaa, joiden alaisuudessa nämä ovat mahdollisia. Tällöin Foucault keskittyi ennen kaikkea diskurssin sisäisiin sääntöihin. (Esim. Anttonen 1998, 119.) 1970-luvulla hän siirtyi tarkastelemaan tiedon ja sosiaalisen vallan suhteita. Tässä työssään keskityn ennen kaikkea tähän Foucault'n myöhäisempään tuotantoon, eli *vallan genealogian* vaiheeseen. Yksiselitteinen jako kahteen ei kuitenkaan tee oikeutta Foucault'n ajattelulle, vaan on muistettava, että suuri osa genealogia-vaiheen ajatuksista on jo näkyvissä Foucault'n varhaistuotannossa. Foucault ei myöskään täysin hylännyt alkuaikojen opetuksiaan, vaan hänelle genealogia oli vain tutkimuksen seuraava vaihe. Arkeologinen ja genealoginen metodi voidaan nähdä toisiaan täydentävinä.

Foucault ei ollut kiinnostunut lausumien totuudenmukaisuudesta tai siitä, miten ne on aiemmin ymmärretty, vaan *tiedon arkeologian* tehtävänä on tutkia niitä suhteita, jotka lausumien välillä vallitsevat ja niitä tapoja, joilla näistä lausumista syntyy diskursiivisia muodostelmia. Diskursiivinen käytäntö on se tapa, jolla lausumia tuotetaan tai jolla lausumat järjestetään diskursiivisiksi muodostelmiksi (ks. esim. Kusch 1993, 58-59). Foucault'n mukaan totuudesta voi puhua vain tietyn diskursiivisen muodostelman sisällä (Foucault 1971, 16). Siksi arkeologi, joka tutkii lausumia ja diskursiivisia muodostelmia, ei voi esittää totuutta koskevia väitteitä, sillä, se mikä on totta tai vakavasti otettavaa, on juuri diskursiivisten käytäntöjen säätelemää.

Tiedon arkeologiaa (1985, alun perin 1969) kirjoittaessaan Foucault ymmärsi, että diskursiiviset käytännöt valitessaan ja poissulkiessaan lausumia tuottavat todellisuutensa ja tutkimuskohteensa. (Vielä väitöskirjassaan *Hulluuden historia*, hän oli pyrkinyt keräämään yhteen samaa kohdetta käsittelevät lausumat, ennen kuin ymmärsi, ettei hulluus ole diskurssin ulkopuolinen kohde.) (Dreyfus & Rabinow 1983, 61.) Arkeologia ei siis enää pyrkinyt käsittelemään diskursseja merkkiryhminä (jotka

⁸ Arkeologia kauden pääteokset olivat *Les mots et les choses* (1966, engl. *The Order of Things*) sekä *L'Archéologie du savoir* (1969, engl. *The Archaeology of Knowledge* 1985).

viittaisivat yhteiseen sisältöön tai representaatioihin) vaan käytäntöinä, jotka systemaattisesti muodostavat ne kohteet, joista ne puhuvat (vrt. Foucault 1985, 49).

Arkeologisella kaudellaan Foucault eristi eräänlaisen **diskursiivisten käytäntöjen** tason: nämä käytännöt rajoittavat objektien kenttää, määrittävät legitiimin perspektiivin tietämiselle sekä normit käsitteiden ja teorioiden muodostamiselle. Diskursiivisten säännönmukaisuuksien rajat eivät seuraa jonkin kirjallisen teoksen tai esimerkiksi tieteenalan rajoja. Diskursiiviset käytännöt eivät ole vain tapoja tuottaa diskurssia, vaan ne ovat ruumiillistuneet erilaisissa teknisissä prosesseissa, instituutioissa, käyttäytymismalleissa ja tiedon levittämisen tavoissa, jotka yhtä aikaa määräävät ne ja pitävät niitä yllä.⁹ (Foucault 1977, 199-200.)

Foucault'n myöhempi tuotanto ei enää keskittynyt yksinomaan lausumien ja niiden välisten suhteiden analysoimiseen, vaan otti mukaan yhä tärkeämmässä määrin instituutiot ja sosiaaliset suhteet. 1970-luvulla Foucault'n kiinnostus siirtyi diskurssista kohti vallan analyysia, *genealogiaa*. Foucault'n genealogia-kauden pääteokset ovat *Tarkkailla ja rankaista* (2000, alkuteos *Surveiller et punir*, 1975) sekä *Seksuaalisuuden historia* (suom. 1998, alkuteokset 1976 ja 1984). Foucault ei kuitenkaan kirjoittanut genealogisesta tutkimusmetodistaan laajaa teosta kuten *Tiedon arkeologia* oli ollut, vaan hänen genealogiaa ja ennen kaikkea valta-problematiikkaa käsittelevät ajatuksensa täytyy etsiä moninaisista artikkeleista, haastatteluista ja muistiinkirjoitetuista luennoista. Tärkeitä kirjoituksia ovat mm. *Nietzsche, genealogia ja historia* (*Nietzsche, la généalogie, l'histoire*, alun perin 1971) ja *Diskurssin järjestys* (*L'ordre du discours*, 1971).

Aluksi Foucault pyrki täydentämään arkeologista teoriaansa genealogialla. Virkaanastujaisesitelmä, jonka Foucault piti vuonna 1970 Collège de France'ssa, julkaistiin vuotta myöhemmin nimellä *L'Ordre du discours* (Diskurssin järjestys).

⁹ "Discursive practices are characterized by the delimitation of field of objects, the definition of a legitimate perspective for the agent of knowledge, and the fixing of norms for the elaboration of concepts and theories. Thus, each discursive practice implies a play of prescriptions that designate its exclusions and choices. Furthermore, these sets of "regularities" do not coincide with individual works, even if these "regularities" are manifested through individual works or announce their presence for the first time through them, they are more extensive and often serve to regroup a large number of individual works. But neither do they coincide with what we ordinarily call a science or a discipline even if their boundaries provisionally coincide on certain occasions; it is usually the case that a discursive practice assembles a number of diverse disciplines or sciences or that it crosses a certain number among them and regroups many of their individual characteristics into a new and occasionally unexpected unity. Discursive practices are not purely and simply ways of producing discourse. They are embodied in technical process, in institutions, in patterns for general behavior, in forms for transmission and diffusion, and pedagogical forms which, at once, impose and maintain them." (Foucault 1977, 199-200, kyseessä on lyhennelmä Foucault'n luennoista Collège de France'ssa 1970-71)

Diskurssin järjestys on vielä osaksi kiinni arkeologia kauden ajatuksissa. Siinä Foucault analysoi diskurssia määrittäviä poissulkemisen sääntöjä, diskurssien sisäisiä sääntöjä ja sisäänpääsyn ehtoja, jotka oikeuttavat diskurssin käyttöön (Foucault 1971, 8-17, ks. myös Kusch 1993, 130-131). Selvä siirtymä arkeologisesta ajattelusta näkyy siinä, ettei kyseessä ole enää diskurssiobjektin puhdas kuvailu, vaan valta on jo tärkeä osa analyysia. Dreyfus ja Rabinow kutsuvat ”melko oudoksi” tällaista yritystä yhdistää arkeologian diskurssille antama ensisijaisuus sekä genealogiaa kiinnostavat ei-diskursiiviset käytännöt (1983, 105). Myöhemmin Foucault muuttaakin tutkimuksissaan genealogian ja arkeologian tärkeysjärjestyksen genealogian hyväksi.

Genealogia keskittyy vallan, tiedon ja ruumiin analysoimiseen modernissa yhteiskunnassa. Dreyfus ja Rabinow huomauttavat kuitenkin, että arkeologialla on osansa tässä prosessissa. Arkeologin tehtävänä on osoittaa muutokset ja epäjatkuvuudet diskurssissa, jota genealogi sitten voi tutkia diskurssi-objektina¹⁰. Foucault näyttääkin argumentoivat sen puolesta, että on välttämätöntä tutkia spesifiä diskursiivista muodostelmaa, sen historiaa ja sen paikkaa laajemmassa valtakontekstissa, jotta sen väitteitä todellisuudesta voitaisiin evaluoida. Arkeologia on tekniikka, joka vapauttaa meidät uskomuksesta pääsystä suoraan käsiksi objektiin. Arkeologisen vaiheen jälkeen, genealogi voi ottaa selvää tieteiden poliittisista ja historiallisista rooleista, näiden diskursiivisten muodostelmien funktioista vallan ja tiedon verkostoissa. (Dreyfus & Rabinow 1983, 117.) Genealogia on siis eräällälailla tutkimuksen uusi taso.

Sana genealogia tulee Nietzscheen *Moraalin alkuperä* -teoksesta. Foucault myöntää kiitollisuutensa Nietzscheen kriittiselle ajattelulle, mutta hän käyttää nietzscheläisiä käsitteitä hyvin omavaltaisesti. Nietzscheen suurin vaikutus Foucault'n työhön lienee siinä, että Nietzscheen ansiosta Foucault'kin kiinnitti huomionsa valtaan ja varsinkin vallan uuteen määrittelyyn. Valta nähdään verkostoituneena kaikkialla. Siitä ei voi vapautua. Foucault'lainen analyysi näistä valtamekanismeista ja varsinkin tieteellisen ”tiedon” ja muiden hallintajärjestelmien suhteista pyrkii pelastamaan tukahdutettua, ”alistettua” tietoa, jota tietyissä ”totuuden valtajärjestelmissä” ei pidetä totena. (Kusch

¹⁰ ”Underlying the longer continuities of cultural practices which the genealogist isolates, the archeologist still has a purifying role to play. The demonstration of discontinuity and shifts of meaning remains an important task. Having begun on the inside, Foucault as archeologist can move one step back from the discourse he is studying and treat it as a discourse-object. - - (Archeology) shows that what seems like the continuous development of a meaning is crossed by discontinuous discursive formations. The continuities, he reminds us, reveal no finalities, no hidden underlying significations, no metaphysical certainties.” (Dreyfus & Rabinow 1983, 106.)

1993, 171.) Totuutta määrittävät viitekehykset ja suhteelliset kriteerit kytkeytyvät olennaisella tavalla valtaan. Foucault puhuu ”totuudesta” joukkona tieteellisten väitteiden tuottamisen sääntöjä ja määräyksiä ja käyttää näistä sääntöjoukoista nimitystä **totuuden valtajärjestelmät** (*regimes of truth*) siinä mielessä, että nämä totuutta määrittävät viitekehykset kytkeytyvät sosiaalisen vallan järjestelmiin ylläpitäen, vahvistaen ja hyödyntäen tuotettua tietoa (emt., 170 ja Foucault 1980, 131).

Foucault kutsuu strategioiksi niitä teemoja ja teorioita, jotka muodostuvat tieteenalojen luomista käsitejärjestelmistä, objektien ryhmittelystä ja siitä, miten niistä puhutaan. Häntä kiinnosti, miten nämä teemat tai teoriat ovat historiassa jakautuneet, miten ne ovat päällekkäisiä ja vaihtelevat. Samaan sosiaaliseen valtajärjestelmään eli strategiaan voi sisältyä erilaisia jopa vastakkaisia tieteellisiä ja filosofisia diskursseja; toisaalta ne voivat muotoaan muuttamatta siirtyä yhdestä strategiasta toiseen, vastakkaiseen strategiaan. (Varis 1989, 17.) Tieteenala on eräänlainen ”diskurssipoliisi”, joka valvoo diskurssin noudattavan sääntöjä (Foucault 1971, 37).

Diskurssi voidaan foucault’laisittain ymmärtää tietynä organisoituna ja tunnistettavana käytäntönä, tapana siirtää tietoa tai informaatiota toiselle. Toisin sanoen diskurssi ei tarkoita vain keskustelua ja puhetta, vaan se sisältää myös ne institutionalisoituneet tavat, joilla keskustelua käydään. ”Diskurssissa on siis tavallaan kaksi ulottuvuutta: 1) se, mitä tietyt henkilöt tietystä asemasta käsin sanovat sekä 2) se, minkälaisia säännönmukaisuuksia heidän puheissaan voidaan osoittaa” (Varis 1989, 12). Tietystä asemasta käsin puhuttaessa on tietysti kyse vakavista puhetapahtumista erotuksena arkipäivän puheesta, ja kyseessä ovat siis esimerkiksi asiantuntijat, jotka puhuvat asiantuntijoina. (Ks. myös Dreyfus & Rabinow 1983, 47-48.)

”Nämä vakavat puhetapahtumat saavat oikeutensa olla tietoa (*savoir*) ja tulevat tutkimuksen, toistamisen ja toisille siirtämisen kohteiksi oikeuttamisen ja vääräksi osoittamisen metodin kautta” (Varis 1989, 12). Foucault’n mukaan ”ne ovat asioita, joita välitetään, säilytetään, joilla on arvoa ja joita pyritään soveltamaan, joita toistetaan, tuotetaan uudelleen, muutetaan, joihin aiemmin esiin tuotetut verkostot sopeutetaan ja joille annetaan asema instituutioissa - - asioita, jotka eivät duplikoidu vain kopioinnin ja kääntämisen kautta, vaan myös tekstin tulkinnan, kommentoinnin ja merkitysten sisäisen proliferaation kautta” (emt., 13-14). Foucault kehottaakin kiinnittämään huomiota sellaisiin seikkoihin kuin kenellä on oikeus puhua, mistä institutionaalisista

paikoista käsin puhe tapahtuu ja minkälaisia asemia diskurssin subjektilla voi olla. (Varis 1989, 15.) Foucault muistuttaa, että ”(m)eidän tulee nähdä diskurssi väkivaltana, jota harjoitamme asioita kohtaan tai vähintäänkin niitä pakottavana käytäntönä” (1971, 55), ja juuri tuo käytäntö muodostaa genealogin tutkimuksen kohteen.

2.1.2. Genealogia - todellista historiaa

Genealogi vastustaa suprahistoriallista ajattelutapaa, joka yrittää kokonaistaa historian, jäljittää sen sisäisen kehityslogiikan ja tarjota varmuuden sen päämääristä. Genealogi pyrkii rikkomaan illuusion pysyvistä identiteeteistä, vakavuudesta ja lujuudesta. (Foucault 1998b, 86-88.) Foucault’n Nietzsche-tulkinnan mukaan kokonainen historiallinen traditio pyrkii yksittäisten tapahtumien kytkemiseen ideaaliseksi jatkuvuudeksi – teleologiseksi liikkeeksi tai luonnolliseksi jatkuvuudeksi. ”Todellinen historia” (genealogia, saks. *wirkliche Historie*) puolestaan tarkastelee tapahtumia ainutlaatuisina ja satunnaisina. (Foucault 1998b, 88-89.)

Foucault sanoi jo väitöskirjassaan *Hulluuden historia (Folie et déraison* vuodelta 1961), että historialliset aikajanat pitää vapauttaa progressivistisesta perspektiivistä. Foucault ei kiellä edistyksen olemassaoloa, mutta hänen skeptisyytensä kohdistuu perinteisten tieteiden tapaan nähdä nykyhetki teleologisen kehityksen tuloksena.¹¹ (Foucault 1980, 49.) Genealogia vastustaa historiankirjoituksen yleensä harjoittamaa alkuperän etsintää, joka perustuu oletukselle, että ulkoisen maailman takaa voidaan löytää asioiden täsmällinen olemus ja salattu identiteetti. Foucault’n mukaan genealogi huomaa asioiden takana olevan jotakin aivan muuta kuin ajaton ja olemuksellinen alkutotuus, joka on paljastettava. Genealogi itse asiassa huomaa, ettei asioilla ole olemusta tai että ”niiden olemus on kokoonpantu pala palalta osista, jotka ovat niille itselleen vieraita.” (Foucault 1998b, 68.)

Genealogia pyrkii valtarakenteita analysoimalla rakentamaan ”strategista tietoa” paikallisiin kamppailuihin. Tässä lähtökohtana on ”alistettujen tietomuotojen kapina”,

¹¹ ”I adopt the methodical precaution and the radical but unaggressive scepticism which makes it a principle not to regard the point in time where we are now standing as the outcome of a teleological progression which it would be one’s business to reconstruct historically: that scepticism regarding ourselves and what we are, our here and now, which prevents one from assuming that what we have is better than – or more than – in the past.” (Foucault 1980, 49.)

funktionaalisen koherenssin ja muodollisen systematisoinnin alta kohoava konkreettisiin historiallisiin tilanteisiin kiinnittyvä sisällöllinen tieto: se on alistettujen itsensä tietoa (*le savoir des gens*), diskvalifioidun tiedon palasia, eräänlainen ”kansan muisti” historiallisista konflikteista ja vihamieleisistä kamppailuista, joka tähän päivään asti on sysätty tiedon marginaaliin, siteeraa Ojakangas Foucault’ta. (Ojakangas 1998, 18-19.) Mutta Foucault’lle kyse ei ole vain historiasta, joidenkin ilman identiteettiä olleiden asioiden identifioimisesta, kyse on näiden ”identiteettien vähittäisestä hajottamisesta” (Foucault 1998b, 101).

Jos historia nähdään kehitysprosessina, genealogia on eräänlaista antihistoriaa, joka ajallisia käsitteitä mieluummin käyttää tilallisia termejä. Foucault puhuu tilan statiikasta, taistelulentän kartoittamisesta ja kuvaa niitä strategisia tapahtumapaikkoja, jotka muodostavat olemassa olevien muotojen materiaalsen pohjan. Ojakankaan mukaan Foucault’n tarkoituksena ”ei ollut lisätä uskoa ihmiskunnan edistykseen ajassa, vaan luoda reformin mahdollistavaa tietoa paikallisiin taisteluihin”. (1998, 20.)

Foucault on kriittinen poliittisen teorian suhteen, joka kuluttaa aikaansa sellaisten abstraktioiden parissa kuin vapaasti tahtova yksilö, laki, valtio tai suvereeni. Foucault’n ajattelun lähtökohtana ovat perinteisen politiikan teorian vapaiden yksilöiden sijaan ne konkreettiset alistamisen tavat, ”ruumiin poliittiset teknologiat”, jotka muodostavat tahtovan subjektin tai vapaan yksilön. Foucault’lle yksilö on *vallan efekti* (tuote), vallan, joka ”ei modernissa yhteiskunnassa lepää suvereenin hahmossa eikä näin edes laissa, - - vaan kurinpidollisissa operaatioissa” (Ojakangas 1998, 24).

2.1.3. Kaikkiällä oleva valta

”En tarkoita vallalla ”Valtaa”, instituutio- ja koneistokokonaisuutta, joka takaa kansalaisten alistumisen annetussa valtiossa. En tarkoita vallalla myöskään alistamistapaa, joka perustuisi väkivallan sijasta normiin. Enkä tarkoita sillä hallitsemisen yleistä järjestelmää, jolla jokin elementti tai ryhmä hallitsee toista ja jonka vaikutukset erilaisina johdannaisina läpäisevät koko yhteiskuntakokonaisuuden. Vallan termin tehty analyysi ei saa olettaa lähtökohdakseen valtion suvereeniutta, lain muotoa tai herruutuksen kaikenkattavaa yhteyttä – ne ovat vasta sen lopputuloksia. Nähdäkseni **valta on ymmärrettävä ennen kaikkea toiminta-alueensa järjestystä sisäisesti konstituovien voimasuhteiden moninaisuudeksi.**

Valta on peliä, joka kamppailujen ja loputtomien ristiriitojen kautta muuttaa, vahvistaa ja kääntää voimasuhteita vastakkaisikseen. Vallalla tarkoitan niitä tarttumakohtia, joita nämä voimasuhteet toinen toisistaan löytävät muodostaen niistä ketjuja ja järjestelmiä tai päinvastoin niitä toinen toisistaan eristäviä kuiluja ja ristiriitoja. Lisäksi tarkoitan strategioita, joissa voimasuhteet tulevat vaikuttaviksi ja joiden yleinen suunnitelma tai institutionaalinen kiteytyminen ruumiillistuu valtiokoneistoissa, lainmuotoilemisessa ja yhteiskunnallisissa hegemonioissa.”¹² (Foucault 1998c, 69.)

Kun Foucault puhuu genealogiasta, hän puhuu ennen kaikkea vallan genealogiasta. Foucault’n mukaan valtaa on kaikkialla. Valta on tuottavaa, ja sen sekä tiedon välillä on tiukka yhteys. Valtaa ei voi samaistaa johonkin instituutioon, vaan se koostuu hajanaisista palasista. Instituutiot kyllä hyödyntävät sitä ja määräävät sen käyttötapoja, mutta tämä ”vallan mikrofysiikka” toimii vallan koneistojen ja itse ruumiiden välissä. Valta ei siis ole omaisuutta, vaan strategia ja alistuskeinojen ”anastaminen” on eräänlaista valmiutta, tekniikkaa, toimintaa. Kyseessä on vallankäyttö jatkuvana taisteluna, aina toimivana suhdeverkkona. (Foucault 2000, 40-41.)

Vallasta ei voi vapautua, eikä tietoa ole vallan ulkopuolella. Valta tuottaa tietoa, eikä vain hyödynnä sitä: ”(V)alta ja tieto edellyttävät toinen toistaan - - ei ole valtasuhdetta, jolle ei muodostuisi sitä vastaavaa tietokenttää, eikä tietoa, joka ei edellyttäisi ja samalla muodostaisi valtasuhteita.” Tästä seuraa, että sekä tietävä subjekti että tiedon kohteet ovat kaikki seurausta näistä vallan ja tiedon suhteista sekä niiden historiallisista muutoksista. (Emt., 42.)

Valtasuhteet voivat yhdistyä järjestelmiksi (esim. koulutusinstituutio), joihin kuuluu tiettyjä paikkoja, säädöksiä ja organisoituja toimia ja toimijoita. (Ks. tarkemmin Varis 1989, 74-78 sekä Foucault 2000.) Foucault kritisoi modernin ajattelun taustalla olevaa käsitystä vallasta aina repressiivisenä ja negatiivisena. Valta yhdistetään kontrolliin ja alistamiseen, monesti myös sotilaalliseen voimaan ja mahdollisuuteen pakottaa toinen tekemään jotakin vastoin tämän tahtoa. Tässä weberiläisessä ajattelussa valta on aina jollakulla, se on alistajan ja alistetun suhde. (Ks. esim. Varis 1989, 46 ja Anttonen 1998, 54.) Repressiiviselle käsitykselle vallasta on Foucault’n mukaan tyypillistä nähdä valta totuuden kieltämisenä tai tiedon muodostuksen rajoittamisena. Foucault kutsuu tätä

¹² Suomennos Kaisa Sivenius, tummennus minun.

totuuden ja vallan toisistaan poissulkevaa näkemystä ”juridis-diskursiiviseksi” (Varis 1989, 50). Valta nähdään dominaationa, joka kieltää ja káskee tottelemaan.

Foucault pitää tällaista ajattelua, joka identifioi vallan vallanpitäjiin ja valtakoneistoihin (kuten lait ja rangaistusjärjestelmät), harhaanjohtavana. Tutkimalla vallan ja totuuden suhdetta Foucault pyrkii osoittamaan perinteisen valta-ajattelun suhteellisuuden ja sen käsityksen virheellisyyden, että valta ja totuus olisivat vastakkaisia käsitteitä. Foucault’n mukaan valta ei ole kieltävää vaan mahdollistavaa, valta ”tuottaa asioita, vahvistaa mielihyvää, muodostaa tietoa, tuottaa diskurssia. Sitä pitäisi ajatella tuottavana verkostona, joka läpäisee koko yhteiskunnan, eikä vain negatiivisena instanssina, jonka tehtävänä on rajoittaa”. (Foucault 1980, 117.)

Valta tuottaa tietoa ja tieto uusintaa ja vahvistaa jatkuvasti valtaa¹³. (Foucault 1980, 52 ja 93.) Kyse on monisyisestä vallanverkostosta. Jokaisessa yhteiskunnassa valta aina pyrkii etsimään tietoa. Tämä totuuden etsintä on institutionalisoitu, professionalisoitu ja siitä palkitaan. (Emt., 93) ”Totuutta ei ole vallan ulkopuolella”, sanoo Foucault (emt., 131). Jokaisella yhteiskunnalla on totuuden valtajärjestelmänsä (*regimes of truth*), sellaiset diskurssityypit, jotka se hyväksyy ja laittaa toimimaan totuutena, mekanismit, jotka mahdollistavat oikeiden väittämien erottamisen vääristä, keinot, joilla väittämiä sanktioidaan, tekniikat ja proseduurit, joita arvostetaan totuuden etsimisessä ja määritely status niille, joilla on velvollisuus sanoa, mitä pidetään totena. (Idem.)

Foucault’lle valta on olemassa vain, kun se pannaan toimimaan. ”Vallan ehto on voimasuhteiden liikkuva perusta, joissa erilaisia muotoja ottavat suhteet synnyttävät taukoamatta aina paikallisiksi ja epävakain jääviä valtatiloja. - - Valta on kaikkialla, koska se kattaa kaiken ja etenkin koska se tulee kaikkialta. - - (V)alta ei ole instituutio, valta ei ole rakenne, se ei ole kyky, joka joillekuille on annettu, vaan se on nimi, joka annetaan tietyssä yhteiskunnassa vallitsevalle monimutkaiselle strategiselle tilanteelle.” (Foucault 1998a, 70.)

¹³ (In any society, there are manifold relations of power which permeate, characterise and constitute the social body, and these relations of power cannot themselves be established, consolidated nor implemented without the production, accumulation, circulation and functioning of a discourse. There can be no possible exercise of power without a certain economy of discourses of truth which operates through and on the basis of this association. We are subjected to the production of truth through power and we cannot exercise power except through the production of truth.” (Foucault 1980, 93.)

2.2. Tiede ja valta

Foucault pyrki jäljittämään näitä muuttuvia suhdejärjestelmiä, jotka mahdollistavat objektien ja niitä koskevan tiedon muodostumisen. (Varis 1989, 69.) Foucault ei näe valtaa sosiaalisen alistamisen järjestelmänä, vaan se on läsnä kaikkialla. ”Valta on olemassa aina yhtäaikaaisesti sosiaalisen yhteisön kanssa, eikä yksilö yhteisön jäsenenä näin ollen voi koskaan olla ’vallan ulkopuolella’” (emt., 93). Siksi Foucault’n mukaan ei voi, eikä kannatakaan kysyä, kenellä on lopulta valtaa, vaan valta-problematiikkaa voi lähestyä niistä käytännöistä käsin, joissa valta tuottaa näkyvät vaikutuksensa. Voidaan etsiä vastausta siihen, kuinka subjektit konstituoituvat ja, kuinka niistä luodaan tutkimuksen objekteja (ks. esim. emt. 101-102.).

Foucault poimi Nietzscheltä ajatuksen, että tieteen kenttä on taistelukenttä ja että ”totuuden rakkaus” on seurausta ”(o)ppineiden intohimosta, heidän keskinäisestä kaunastaan, alituisen toistuvista fanaattisista väittelyistään ja halusta voittaa ne” (Foucault 1998b, 68). Tiedeyhteisö muodostaa eräänlaisen valtaverkon, jonka sisällä tiedon tuottaminen ja oikeuttaminen on mahdollista. Tiedeyhteisöstä tieto sitten leviää yhteiskuntaan muuttaen, vahvistaen ja muunnellen olemassa olevia valtaverkostoja. (Kusch 1993, 132.)

Foucault’n mielisairaaloita ja rangaistuslaitoksia käsittelevät tutkimukset osoittavat tieteellisen tiedon kytkennät valtamekanismeihin. Foucault’n mukaan tieteiden tutkimusaineisto on ainakin osin samojen valtamekanismien muovaamaa, joita ihmistieteet auttavat oikeuttamaan, käyttävät välineinään ja ovat omaksuneet pakkolaitoksilta. Tällaisia objekteja muovaavia valvonnan, tarkkailun ja manipulaation mekanismeja käytetään mm. sosiaalisen poikkeavuuden tarkkailussa. (Emt., 128-129.)

Genealogin kysymykset liittyvät ruumiillisen valvonnan ja rankaisemisen järjestelmiin kuuluvan tietotaidon, ”teknisen tiedon” hyväksikäyttöön mm. koulutuksen, stimuloinnin ja valvonnan tehostamiseksi. Toisaalta hän kysyy myös, miten tieteellinen tieto kytkeytyy valvontajärjestelmiin ja niiden taustalla olevaan tekniseen tietoon. Kolmanneksi genealogi tarkastelee tieteen ja vallan verkostoihin sidoksissa olevaa ruumista myös ei-diskursiivisena objektina. (Kusch 1993, 150-151.)

Foucault'n genealogisten kirjoitusten mukaan tieteellisten diskurssien muodostuminen edellyttää välttämättä poissulkemista ja määräyksiä, erottelua tieteellisen ja ei-tieteellisen tiedon välillä. *Diskurssin järjestyksessä* (1971) hän esittelee uuden genealogisen tutkimussuuntauksensa perusoletuksia. Hän aloittaa luettelemalla erilaisia poissulkemisen muotoja ja määräyksiä, joihin genealogin tulisi kiinnittää huomiota. ”Poissulkemisen sääntöihin” hän liittää tiettyjä objekteja, argumentointityylejä ja yksilöitä ja ryhmiä koskevat ”kiellot”, irrationaaliseksi tai mielettömäksi määrittelyn ”erottamisen ja torjumisen”, sekä toteen ja epätoteen ”jakamisen”, jonka kautta suljetaan pois sellainen tietoinen, joka ei mukaudu tiettyyn käsitykseen totuudesta ja sen kriteereistä. (Kusch 1993, 129.) ”Totuudentahto” (*volonté de vérité*), kuten muutkin poissulkemisen muodot, pohjautuu institutionaaliseen tukeen. Sitä johtavat ja pönkittävät monenlaiset käytännöt ja tavat, joilla tieto otetaan käyttöön yhteiskunnassa, miten se valorisoidaan ja jaetaan. (Foucault 1971, 20.)

Foucault'n mukaan tämä institutionalisoitu totuudentahto pyrkii meidän yhteiskunnissamme painostamaan ja rajoittamaan muita diskursseja. Hän viittaa luonnontieteiden pyrkimykseen löytää kiistattomia totuuksia, talouden käytäntöihin, jotka oikeutetaan viittaamalla talous- ja tuotantoteorioihin, sekä rikoslakiin, joka ei perustu yksinomaan oikeustieteeseen vaan myös sosiologiseen, lääketieteelliseen ja psykologiseen tietoon. ”(On) kuin lain sanakaan yhteiskunnassamme ei voisi enää olla oikeutettu muuten kuin totuusdiskurssin kautta”, Foucault toteaa. (1971, 20.)

Diskursseja rajoittaa myös sisäisten sääntöjen joukko, joilla diskurssit itse toimeenpanevat oman kontrollinsa. Tällaiset sisäiset säännöt koskevat mm. tietyllä tutkimusalueella tieteellisiksi kelpuutettujen lausumien muodostumista ja muotoilua. Nämä määräykset koskevat tapoja, joilla toisten tieteentekijöiden työtä tulee kommentoida tai joilla lausumia ja teorioita ryhmitellään niiden alullepanijoiden tai ”tekijöiden” ympärille. (Kusch 1993, 130.) Foucault'n mukaan ei ole yhteiskuntaa, jossa ei kerrottaisi yhä uudelleen erityisen tärkeinä pidettyjä tarinoita (*récits majeurs*), on puheenmuotoja ja ritualisoituja diskursseja, jotka osataan ulkoa ja joita käytetään määrättyissä tilaisuuksissa, on kerran sanottuja asioita, joihin viitataan, koska niissä nähdään erityinen sisältö. Eri diskurssit niveltävät toisiinsa. (Foucault 1971, 24-30.)

Lisäksi sisäiset määräykset luotteloivat keskustelun ja tutkimuksen kohteena olevia objekteja ja prosesseja sekä käytössä olevia käsitteellisiä ja teknisiä välineitä. Tästä

Foucault käyttää nimitystä ”tieteenala” (*discipline*). (Kusch 1993, 130.) Tieteenala määrittyy tutkimuskohteiden, määrättyjen metodien, totuusoletusten joukon, sääntöjen ja määritelmien, tekniikoiden ja instrumenttien kautta. Siitä syntyy eräänlainen anonyymi järjestelmä niiden käyttöön, jotka voivat tai haluavat käyttää sitä, ilman että sen validiteetti tai merkitys olisi riippuvainen järjestelmän kehittäjästä. Tieteenalassa lähtökohtana ei ole jokin salattu merkitys, joka pitäisi löytää tai identiteetti, jota pitäisi toistella. Lähtökohtana on se, mitä on jo saavutettu uusien lausumien tuottamiseksi. Tieteenalan tarkoituksena on tuottaa loputtomasti uusia ehdotuksia. (Foucault 1971, 32.)

Jotta jokin ehdotus, lause, kuuluisi tieteenalaan, sen on täytettävä määrätty ehdot, jotka ovat tiukempia ja kompleksisempia kuin yksinkertainen totuus. Jokaisella tieteenalalla on omat ehtonsa, tekniikkansa ja käsitteensä, joiden kautta lause voidaan ottaa mukaan tieteenalaan. Lauseen on läpäistävä nämä ehdot, ennen kuin se voidaan edes tieteellisesti todeta oikeaksi tai vääräksi. Tieteen ulkopuolelle jäävät muun muassa hetkelliset kokemukset, kuvitelmat ja uskomukset. (Foucault 1971., 33-35) ”Tieteenala on diskurssin tuottamisen kontrollin periaate”, Foucault sanoo (emt., 37).¹⁴

Ehdot läpäisevät lausumat muodostavat ”totuusdiskurssia”, joka osaltaan osallistuu diskursseja rajoittavien valtamekanismien toimintaan. Luonnontieteet ovat antaneet ihmisille valtaa ja kontrollimahdollisuuksia, mutta Foucault huomauttaa, että myös yhteiskuntatieteet tuottavat varsin tehokkaita vallan teknologioita. (Dreyfus & Rabinow 1983, 116.) Tässä tutkimuksessa tarkastelemme ennen kaikkea transformaatiotutkimusta esimerkkinä ”totuusdiskurssia” tuottavasta ja rajoittavasta ”tieteenalasta”.

2.3. Tarkkailu ja kuri

2.3.1. Valta ja valvontajärjestelmät

Vallassa on kyse taistelusta, jossa valta ja sen suhteet määrittyvät aina uudelleen. Valtaa ei siis omista kukaan, vaan sitä harjoitetaan. (Foucault 1980, 90.) Foucault’n mukaan vallan harjoittajatkin ovat tämän valtakoneiston vallan alla (Foucault 2000, 240). Yksi esimerkki valtakoneistosta on *Tarkkailla ja Rankaista* teoksessa esitelty Benthamin suunnittelema *Panoptikon*, järjestelmä, jossa esimerkiksi vankila on rakennettu niin, että

¹⁴ ”La discipline est un principe de contrôle de la production du discours (Foucault 1971, 37).”

jokaista vankilan selliä voidaan tarkkailla yhtäaikaaisesti. Tarkkailija on kuitenkin näkymätön, eikä kukaan vangeista tiedä, milloin häntä katsellaan. Vanki itse alkaa täten kontrolloida toimiaan, ikään kuin juuri häntä tarkkailtaisiin koko ajan. Kuitenkin myös vankeja tarkkailevat vartijat ovat mm. vankilan johdon tarkkailun kohteina. (Foucault 2000, 273-279.)

Michel Foucault'n teos *Tarkkailla ja rankaista* havainnollistaa rangaistuskäytäntöjen muutosta Euroopassa: 1800-luvulla siirryttiin ruumiillisesta kidutuksesta, jonka oli tarkoitus jättää merkkinsä rangaistavan ruumiiseen, vankilarangaistukseen, jolla oli normalisoiva päämäärä. Nyt tavoitteena on muokata vangin mieltä. Foucault tutkii rangaistuslaitoksia tämän normalisoivan tarkkailevan tekniikan toimintakenttänä, jossa yksilö tiedon kohteena on sekä tämän tarkkailun ja rankaisun kohde että tuote.

Rangaistavan mielenterveyteen ja menneisyyteen kiinnitetään yhä enemmän ”tieteellistä” huomiota. Psykologit antavat heistä asiantuntijalausuntoja ennen tuomion julistamista. Rangaistaviksi joutuvat erilaiset luonteenominaisuudet, sillä rangaistuksen tehtävänä on saada rikosentekijä halukkaaksi ja pystyväksi toimimaan vastaisuudessa nuhteettomasti. Vaikka rangaistus varsinaisesti kohdistuu rikokseen, niin se saattaa esimerkiksi lyhentyä tuomitun käytöksessä ilmenevien muutosten mukaan. Rangaistukseen lisätään myös tietynlaisia toimia (esimerkiksi ehdonalainen vapaus tai lääketieteelliset toimenpiteet), joita ei ole tarkoitettu rangaistuksiksi, vaan joiden avulla henkilöä pyritään valvomaan ja vaikuttamaan hänen rikollisiin taipumuksiinsa. (Foucault 2000, 27-28.)

Tuomio ei siis ole vain lausuma syyllisyydestä, ”vaan siihen sisältyy arviointi syytetyn normaaliudesta sekä tekniset ohjeet siitä, kuinka normaaliksi tuleminen käytännössä onnistuisi”, Foucault huomauttaa. (Emt., 32.) Hänen mukaansa rangaistusten lieventymisen myötä totuus on organisoitu uudelleen ja rikoslainkäyttö saanut uusia muotoja. ”Muodostuu uutta tietoa, tekniikka uudistuu, syntyy ’tieteellinen’ esitystapa, ja kaikki kytkeytyy rankaisuvallan käyttöön” (emt., 35).

Rangaistusten inhimillistymisessä on kyse vallan kohteen siirtymisestä ruumiista ”sieluun”, rangaistavan mieleen. Rangaistuksessa on kyse rikoksen ja rikosentekijän objektivoinnista: rikollinen menettää kansalaisasemansa, häntä pidetään ”roistona,

hirviönä - - lopulta 'epänormaalina'", hänestä tehdään tieteellisen objektivoinnin kohde ja häneen sovelletaan sopivaa "hoitoa". (Foucault 2000, 140-141)

Rangaistusmenetelmien lisäksi Foucault käsittelee teoksessaan kuria yhtenä vallankäytön muodoista. Kuri ja tarkkailu liittyvät erottamattomasti yhteen. "Kurin harjoittaminen edellyttää järjestelyä, jossa määrätoimintoihin voidaan pakottaa tarkkailulla" (Foucault 2000, 232). Tästä Foucault'n mukaan nousee se "arkkitehtuurin problematiikka, joka pyrkii osaltaan muuttamaan yksilöitä; vaikuttaa asukkaisiin, puuttuu heidän käyttäytymiseensä, johtaa vallan vaikutukset heihin saakka, tekee heistä tiedon kohteita ja muuttaa heitä" (emt., 234). *Panoptikon* on yksi ratkaisu tarkkailun vaatimuksiin. Tarkkailua ei kuitenkaan ole vain vankiloissa. Foucault puhuu kouluista, armeijasta, sairaaloista ja koko yhteiskunnasta.

Kurinpitovaltaan kuuluvat olennaisena osana rangaistukset. Rangaistavaa ei ole vain sääntöjen rikkominen, vaan myös niiden noudattamatta jättäminen ja kaikenlaiset "poikkeamat". "Kurinpidollisen rangaistuksen tavoitteena on poikkeamien vähentäminen". (Emt., 243-244.) Muita kurinpitovallan keinoja ovat palkitsemisen sekä arvojärjestykseen sijoittaminen. Arvoasteikot ilmaisevät kyllä yksilöiden erot, mutta toimivat myös osaltaan rankaisun tai palkitsemisen muotoina. (Emt., 245-246.)

Kuten valtaa, kurinpitovaltaakin on kaikkialla yhteiskunnassa. "'Kuri' ei voi samaistua yhteiskunnalliseen laitokseen eikä koneistoon; se on vallan laji ja harjoittamistapa, ja siihen kuuluu kokonainen joukko välineitä, keinoja, menetelmiä, soveltamistasoja ja kohteita; se on eräänlaista vallan 'fysiikkaa' tai 'anatomiaa' ja eräänlaista 'teknologiaa'". Monet laitokset käyttävät kuria jonkin päämäärän saavuttamiseen (vrt. koulut ja sairaalat). (Emt., 294) "Kurinpitoon nojaavien instituutioiden kaikissa kohdin esiintyvä, kaikkia hetkiä valvova ja pysyvästi jatkuva rangaistusjärjestelmä vertailee yksilöitä keskenään, eriyttää heidät, asettaa heidät arvojärjestykseen ja erottaa jotkut yksilöt yhteisön ulkopuolelle. Lyhyesti sanottuna se *normaalistaa*" (emt., 249).

Ihmistieteet metodeineen ja käsitteineen Foucault'n mukaan yhä enenevässä määrin luokittelevat ja kontrolloivat ihmisiä sen sijaan, että tuottaisivat puhdasta, objektiivista tietoa (Dreyfus & Rabinow 1993, 5). Foucault kutsuu biovallaksi tätä modernin vallan muotoa, joka kehittyi kapitalismin alkuaikoina organisoimaan väestöä ja sen hyvinvointia voiman ja tuottavuuden kohottamiseksi. (Emt., 8) Armeijan ja koulun

tapaisten instituutioiden lisäksi väestölaskenta, taulukoiden laskeminen varallisuudesta, elämästä ja sen pituudesta ovat Foucault'n mukaan kaikki merkkejä biovallan menetelmistä, joilla pyrittiin hallitsemaan ihmisten elämää, turvaamaan tottelevaisuus ja takaamaan tuotantosuhteiden ylläpitäminen. (Foucault 1998c, 100.) Tässä tutkimuksessa käsittelen transitiotutkimusta analogisesti teknisenä tietona, jota transitiomaiden demokratisaatioprosessia tarkkailevat tahot hyödyntävät, kun ne pyrkivät eri tavoin tukemaan kehitystä, mutta myös valvomaan muutosta ja normalisoimaan poikkeavuuksia erilaisin kimmokkein ja pakottein.

2.3.2. Tarkkailu, kansainväliset järjestöt ja tekninen tieto

Tässä keskinäisriippuvuuden karakterisoimassa kylmän sodan jälkeisessä maailmassa demokratia ja kapitalismi ovat lähes vaihtoehdottomia järjestelmiä (vrt. Fukuyama ja ”historian loppu”). Poikkeavuus nähdään epänormaalina, jopa uhkaavana ja sitä pyritään vähentämään. Muutoskehityksen tarkkailua pidetään tärkeänä keinona hallita tilannetta. Sadat kansainväliset järjestöt toimivat nykyään Itä- ja Kaakkois-Euroopassa alueen demokratisaatiokehityksen tukemiseksi¹⁵. Aineistoanalyysissä on tarkoitus kiinnittää huomio viiden esimerkki-instituution tapaan valvoa Albanian demokratisoitumiskehitystä. Aivan kuten Foucault'n tutkimissa rangaistusmenettelyissä, myös kansainvälisten järjestöjen raportteja voidaan arvioida siinä suhteessa, kuinka niissä tarkkailtavasta maasta annetaan ”asiantuntijalausunto” sekä ”tekniset ohjeet sen normalisoimiseksi” (vrt. Foucault 2000, 35).

Foucault ei halunnut niinkään arvostella instituutioita tai ihmisiä, vaan hänen genealoginen tutkimussuuntauksensa mahdollistaa niiden tiedon muotojen ja viitekehysten, rationaalisuuden kriteereiden ja järkeilyn periaatteiden kritisoinnin, joiden perustalta institutionalisoituneet käytännöt syntyvät ja muuttuvat ”järkeviksi”, ”hyödyllisiksi”, ”itsestään selviksi”, luonnollisiksi ja oikeutetuiksi. (Kusch 1993, 174.) Foucault ei kirjoita normatiivista teoriaa oikeudenmukaisen yhteiskunnan järjestämisestä (emt., 177). Tässäkään työssä ei siis ole tarkoitus miettiä kansainvälisten järjestöjen toiminnan oikeutusta Albaniassa tai demokratian normatiivista merkitystä.

Foucault'ta eivät myöskään kiinnostaneet ne tavat, joilla luonto määrää tietoamme. Hän tutkii tieteellisiä diskursseja ”käytänteinä, joihin asiat pakotetaan” *ikään kuin* luonto ei

rajoittaisi niiden konstruoimista. Hän ei väitä, etteikö esimerkiksi hulluudella voisi olla jotakin tekemistä aivovaurion kanssa, mutta hänen ei tarvitse omasta tutkimusperspektiivistään käsin ottaa huomioon näitä ”objektiivisia tosiasioita”, sillä ”hänen tutkimissaan diskursiivisen ja ei-diskursiivisen vuorovaikutusprosesseissa nämä ’objektiiviset’ piirteet esiintyvät pakostakin ainoastaan diskursseissa tulkittuina”. (Kusch 1993, 161.) Foucault’lainen analyysi ei siis perehdy arkisen ajattelun kohteisiin (vaikkapa ihmissalakuljetukseen Albaniassa, josta tiedotusvälineet ovat kiinnostuneita), vaan huomio kiinnitetään siihen tapaan, jolla tieteet konstituivat kohteensa.

Foucault kiinnittää huomiota siihen, mikä ehdollistaa, rajoittaa ja institutionalisoi diskursiivisia muodostelmia. Albanian tapauksessa on mielenkiintoista analysoida, millaisissa tilanteissa, millaisista ”paikoista” käsin Albania-diskurssia luodaan. Miten Albaniaa arvioivat raportit (EU, UNDP, EYJ, International Crisis Group jne.) konstruoivat Albanian, ja millaista ”tietoa” ne tarjoavat? Millaiseen tietämykseen kuten tieteellisen tutkimuksen oletuksiin ja ”tutkimustuloksiin” (niihin tieteenalan ”teemoihin, teorioihin ja käsitejärjestelmiin”, joista Foucault puhuu) ne nojaavat? Millainen tieto suljetaan pois tästä diskurssista ja miten tämä rajoittaminen tapahtuu?

Tiedon arkeologiassa Foucault kirjoitti objektien ”esiinnousupinnoista” (*surfaces of emergence*), niitä ”rajaavista auktoriteeteista” (*authorities of delimitation*) sekä niiden ”jäsenyrastereista” (*grids of specification*). Esiinnousupinnat ovat paikkoja ja tiloja, instituutioita ja kulttuurisia kenttiä, joilla tietyt elementit voivat nousta diskurssin objekteiksi. Foucault käyttää esimerkkinä 1800-luvun psykopatologista diskurssia, jonka esiinnousupintoja olivat mm. perhe, välitön sosiaalinen viiteryhmä, työpaikka, uskonnollinen yhteisö ja taide. Näissä sosiaalisista ja kulttuurisista konteksteista hulluutta alettiin etsiä systemaattisesti. Tämän diskurssin objekteja rajaavia auktoriteetteja puolestaan olivat ne yksilöt, ryhmät ja tieteenalat, joita alettiin pitää pätevinä tunnistamaan uusi objekti kuten lääkärit, tuomarit, taidekriitikot sekä papit. Jäsentelyrastereina toimivat ne käsitejärjestelmät, joiden mukaan erilaiset hulluuden tyypit eroteltiin, luokiteltiin ja muotoiltiin psykiatrisen diskurssin objekteiksi. (Kusch 1993, 62 sekä Foucault 1985, 41-44.)

Tämän viitekehysten kautta voidaan ajatella tämän hetken demokratisaatiokeskustelua. Demokratisaatio nousee hyvinkin erilaisten diskurssien teemaksi mm.

¹⁵ Albaniassa toimivia kansainvälisiä järjestöjä käsitellään tarkemmin luvussa 5.2.

kansainvälispoliittisten instituutioiden (IGOt ja NGOt) toiminnassa, valtioiden välisissä neuvotteluissa, valtioiden tasolla ulkopoliitikassa (esim. ulkopuolelta asetettuja kriteerejä täytettäessä) ja sisäpolitiikassa (hallinnon uudistuksissa) sekä yksilöiden tasolla (vaalit, kansalaisyhteiskunta).

Demokratisaatioidiskurssin rajaaviksi auktoriteeteiksi Euroopassa ovat nousseet muun muassa valtioiden yhteistyöelimet kuten EU, ETYJ ja EN, jotka kirjaavat demokratiakriteereitä yhteistyötä sekä ihmisoikeuksia koskeviin sopimuksiin. Auktoriteetin aseman voidaan myös olettaa omaavan se tieteellinen tutkimus, transformaatiotutkimus, joka tuottaa ”tietoa” poliittisista järjestelmänmuutoksista. Tarkkailun kohteena ei ole vain muutos- ja demokratisaatiokehitys yleensä, vaan varsinkin demokratisoituvat maat. Niitä luokitetaan ja demokratisoitumiskehitystä niissä seurataan. Näistä luokitteluista syntyvät erilaiset normitukset ja käsitekokonaisuudet, ”käsiterasterit”, joiden kautta tarkkailtavista maista luodaan tutkimuskohteita, objekteja.

3. Tutkimuksen käsitteistö ja kysymyksenasettelu

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus perehtyä demokratian ja muutoksen operationalisoinnin (”teknisen tiedon”) merkitykseen Albanian objektivaatiossa sekä Albaniasta tuotetun tiedon faktuaalistamisessa. Seuraavassa perehdymme vielä lyhyesti tutkimuksen metodisiin lähtökohtiin.

3.1. Diskurssit ja todellisuus

Foucault’laisittain valtasuhteet siis sisältyvät **diskursiivisiin suhteisiin**, joissa niillä on produktiivinen rooli (ks. esim. Foucault 1980, 59 sekä 89). Foucault määrittelee produktiivisen vallan monimutkaiseksi suhteiden verkostoksi. Tällaista valtaa harjoitetaan, sitä ei voi antaa, vaihtaa tai voittaa. Se tulee käsittää strategiaksi (ei omaisuudeksi) ja vallan keinot ovat taktiikkaa, tekniikkaa ja toimintaa. (Jokinen & Juhila 1991b, 33.) Valtasuhteet ovat siis läsnä kaikkialla. Valta ei keskity vain joihinkin instituutioihin, mutta ne voivat käyttää erilaisia vallan tekniikoita. Valta tarvitsee

totuuden diskurssin, joka puolestaan rakentuu tiedon varaan. Diskurssissa tieto ja valta kytkeytyvät erottamattomasti toisiinsa (Foucault 1980, 93).

Totuus konstruoituu valtasuhteiden kentässä (esim. Foucault 2000, 35), vaikka modernin ajan perusoletus onkin ollut, että tieto on vallasta riippumaton tekijä. Tällainen ajattelu on perinteisesti oikeuttanut universaalit käsitykset, oletuksen yleispätevän tiedon olemassaolosta. Foucault pyrki osoittamaan modernin ajattelun heikkoudet. Hänen analyysinsä osoittaa, että tietokenttien ja valtasuhteiden yhteensulautuminen tuottaa vakiintuneita totuuden diskursseja, mikä puolestaan rajoittaa muiden, ei-totuuksiksi luokiteltujen, diskurssien ilmenemistä. (Jokinen & Juhila 1991b, 36.) Kun totuuden kontekstuaalisuus hyväksytään, nousee mielenkiintoiseksi kysymykseksi, millaiset diskurssit nousevat hegemonisiksi, saavat totuuden aseman? Millaiset diskurssit esimerkiksi demokratisaation tutkimuksessa dominoivat? Entä Albanian demokratisoitumisesta puhuttaessa?

”Vallan ja tiedon toisiaan edellyttävä suhde johtaa siihen, että hegemonista kamppailua käydään nimenomaan totuusdiskurssien vakiinnuttamisesta” (Jokinen & Juhila 1991b, 36). Mutta valta ei ole yksi ja yhtenäinen. Kyseessä on valtasuhteiden jännitteinen verkko, jossa valta ja vastarinta kulkevat käsi kädessä: missä on valtaa on myös vastarintaa (Foucault 1983, 225). Produktiivinen valtakonseptio vaatii aina vastarinnan mahdollisuuden, muuten emme voi puhua foucault’laisittain vallasta, vaan kyseessä olisi väkivalta. Vastarinnan strategiasta Foucault puhuu **alistettujen tietojen kapinana**¹⁶ (Foucault 1980, 81).

Alistettujen tietojen kapinassa on kyse paikallisten, katkonaisten ja epäpäteviksi luokiteltujen, ei-legitiimien tietojen nousemisesta universalisoivia totuusdiskursseja vastaan. Vastarinnan tarkoituksena ei ole koota yhtä yhtenäistä vastadiskurssia, vaan pikemminkin kyseenalaistaa itsestäänselvyyksiä. Analyysissa päädymmekin pohtimaan, millaista tietoa kansainvälisten instituutioiden raportit jättävät ulkopuolelle, millainen tieto marginalisoidaan? Diskurssien ristiriidat ovat keskeisiä solmukohtia, sillä ainoastaan niiden kautta vakiintuneiden totuusdiskurssien ”pätevyys” voi kyseenalaistua. Ne voivat olla joko diskurssien välisiä tai sisäisiä. Ristiriidoilla on kriittinen ja kyseenalaistava funktio, sillä niiden seurauksena diskursiivinen kenttä saattaa alkaa artikuloitua uudella tavalla. (Foucault 1985, 149-156.)

Foucault’lainen lähestymistapa korostaa katkosta ja murtumaa. Siksi tässä tutkimuksessa kiinnitetään huomio kansainväliset tarkkailijat yllättäneisiin tapahtumiin Albanian luisuttua anarkiaan keväällä 1997 ja pyritään selvittämään, aiheuttiko tämä tapaus jonkinlaisen muutoksen kansainvälisissä diskursseissa. Millaisten oletusten pätevyys kyseenalaistui? Millainen tieto pääsi esiin? Millaista tietoa yhä marginalisoidaan?

Foucault’lle tärkeää oli selvittää, miten vallan verkostoissa tuotetaan tietoa ja miten siitä lopulta tulee sosiaalista todellisuutta. Foucault’n mukaan instituutiot, oppirakennelmat, diskurssit ja käytännöt ovat ihmisten toiminnan tulosta, historiallisesti ja sosiaalisesti konstruoituja. **Diskursiivinen käytäntö** rajaa objekteja, määrittää oikeutetut näkökulmat sekä ne normit, jotka antavat suunnan käsitteiden ja teorioiden yksityiskohtaiselle erittelylle. Yksilöiden normalisaatio toteutuu enemmän tai vähemmän vakiintuneissa diskursiivisissa viitekehyksissä. Yksilöt muotoutuvat johtavan aseman saaneissa diskursseissa. (Anttonen 1998, 119.)

Tiedon arkeologiassa Foucault ei kiinnitä niinkään huomiota diskurssin subjettiin, siihen kuka sanoo, vaan erittelee niitä ehtoja ja olosuhteita, joiden alaisuudessa diskurssilla on totuusarvo. (Emt., 119.) Vallan genealogiassa kyse on ”poissuljettujen” diskurssien mukaan tuomisesta. Subjekti ei ole kiinnostava siinä suhteessa, että kysyttäisiin, kuka käyttää valtaa, vaan tavoitteena on selvittää millaisiksi subjektit muodostuvat tieto/vallan alaisuudessa, historiallisessa kontekstissa, joka määrittää heitä. (Foucault 1980, 117.) Diskursiiviset käytännöt eivät ole vain tapoja tuottaa diskursseja, ne sisältyvät teknisiin prosesseihin, instituutioihin, yleisiin käyttäytymisen malleihin ja pedagogisiin muotoihin ja pitävät niitä yllä. Diskursiivisissa käytännöissä tapahtuu muutoksia, mm. kohteen määrittämisen tekniikoissa ja käsitteiden määrittelyssä. Näihin vaikuttavat myös ulkoiset muutokset (esim. poliittisissa järjestelmissä). (Ks. esim. emt., 109 ja 111-113.)

Kirjassaan *Tiedon arkeologia* (1985) Foucault käsittelee **diskursiivisia muodostelmia**, niiden rakennetta ja syntymekanismeja. Diskursiivinen muodostelma¹⁷, joka voidaan ymmärtää lyhyesti myös diskurssina on Foucault’lla monimutkainen ja monitasoinen

¹⁶ ”insurrection of subjugated knowledges”

rakennelma, jota hän kehitti omien empiiristen tutkimustensa jäsenvälineeksi. Hänen määritelmänsä mukaan **diskurssi**¹⁸ on toisiinsa suhteessa olevien lausumien systeemi (Foucault 1985, 107).

Lausuma ei ole yhtä kuin puhe tai kirjoitus. Se ei ole looginen väittämä tai kieliopillinen lause. Se voi tietysti ilmetä näissä muodoissa, mutta jopa identtisiltä näyttävät lauseet voivat ilmentää eri lausumaa. Lausumat kytkeytyvät aina toisiinsa, Niistä tulee vakavasti otettavia vasta, kun niillä on joku rooli totuuden ja tiedon pelissä. Lausuma kuuluu diskursiiviseen muodostelmaan kuten lause tekstiin, mutta sen säännönmukaisuutta määrittää diskursiivinen muodostelma, eivätkä selkeät lait kuten kielioppi. (Jokinen & Juhila 1991b, 21-22 ja Foucault 1985, 81-88, 91, 97, 108-116.)

Diskursiivisen muodostelman yhdistävinä periaatteina ei ole viittaaminen samaan objektiin (sillä diskurssilla ei ole ennalta annettua empiiristä objektiä, objekti tuotetaan diskursseissa), eikä myöskään samanmuotoinen lausumien tuottamistyyli, yhtenäinen käsitejärjestelmä tai viittaaminen yhteiseen teemaan. Saman diskurssin sisällä voi olla monenlaisia lausumien tuottamistapoja, formaaleja tekstejä, informaaleja puheita sekä ei-kielellisiä tekoja. Saman teeman sisällä voi olla useita diskursseja samoin kuin yksi diskurssi voi tukea useampia teemoja. (Foucault 1985, 32-37, ks. myös esim. Jokinen & Juhila 1991b, 23.)

Diskursseista puhuttaessa tarkoitetaan yleensä sosiaalisen todellisuuden rakentumista. Foucault'lle todellisuus ei kuitenkaan rakennu diskursseissa vaan vallan strategioissa, joissa myös diskurssit muodostuvat. Esimerkiksi tässä työssä tutkittavana diskursiivisena kenttänä ymmärretään Itä- ja Kaakkois-Euroopan demokratisoitumisteemaan liittyvän keskustelun sekä Albanian tilanteeseen liittyvän keskustelun leikkauspinta. Lausumia näistä teemoista ovat niin aihetta käsittelevät puheet, tekstit kuin teotkin (vrt. kansainvälisten instituutioiden tukiohjelmat ja demokratisoituvien valtioiden omat toimet). Tutkimusaineistoksi on valittu viisi eri tyylistä kansainvälisten instituutioiden tekstikokonaisuutta, joissa esiintyviä Albanian

¹⁷ Jokinen ja Juhila käyttävät käsitteestä *discursive formation* käännöstä diskursiivinen muotoutuma, tässä työssä käytän kuitenkin käsitettä muodostelma Heini Hakosalon käännöksen mukaan (Kusch 1993).

¹⁸ Jokinen määrittelee diskurssin ”verrattain eheäksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemiksi, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentaa sosiaalista todellisuutta” (Jokinen et al. 1993, 27). Foucault painotti varhaisessa tuotannossaan määritelmän jälkimmäistä osaa, että diskurssit rakentavat todellisuutta (diskurssin autonomia), mutta ymmärsi myöhemmin tämän ajattelun heikkoudet ja painotti diskurssiin vaikuttavien sosiaalisten ja poliittisten käytäntöjen (ei-diskursiivisten suhteiden) merkitystä.

demokratisaatioteemaan liittyviä lausumia on tarkoitus analysoida. On tarkoitus selvittää, millaisia diskursseja näistä aineistomateriaaleista nousee. Millaiset diskurssit nousevat hegemonisiksi? Millaiseen tietämykseen nämä diskurssit nojaavat saadakseen totuuden aseman?

3.2. Hallinnan tematiikka

3.2.1. Objektivaatio

Foucault'n tuotannossa voidaan löytää erilaisia objektivaation muotoja, jotka muuntavat yksilöitä (tai väestökokonaisuuksia) objekteiksi. Ensimmäinen niistä on tieteiden statuksen itselleen antaneet tai siihen pyrkineet tutkimuksen muodot. Toisen osan hänen työstään muodostavat subjektin objektivointi ”erottavissa käytännöissä” (*dividing practices*) esimerkkinä erottelut ”hullu vs. tervejärkinen”, ”sairas vs. terve” tai ”rikolliset vs. kunnan ihmiset”. Kolmanneksi Foucault tutki viimeiseksi jääneessä tuotannossaan tapaa, jolla ihmiset aktiivisesti itse muovaavat itseään subjekteiksi kulttuurisien minäkäytäntöjen ja –tekniikoiden avulla. (Varis 1989, 7.)

Objektivaatio käsitettä voidaan siis käyttää kahdessa merkityksessä ensinnäkin viittamaan siihen, miten ihmisistä tehdään kohteita (vallan käytössä, tieteellisessä tutkimuksessa jne.) sekä toisaalta, miten he alkavat nähdä itsensä ja toisensa tässä kohteistamisessa muotoutuvien käsitysten ja määritysten mukaisina ja toimia niiden pohjalta. (Emt., 8.) Näin ajateltuna tieteelliset ja diskursiiviset käytännöt (kuten demokratian määritelmät) rajaavat ja tuottavat esimerkiksi tutkimuksen kohteen (vrt. transitiomaan). Lopulta myös objektivoitu kohde alkaa nähdä itsensä tällaisten kriteereiden kautta (vrt. esim. transitiomaan kriteerien mukaiset poliittiset päämäärät).

Aluksi Foucault'n lähtökohtana oli ajatus, ettei diskursseja tule tarkastella merkkien ryhminä, vaan käytäntöinä, jotka systemaattisesti tuottavat objektit, joista ne puhuvat. Diskursiiviset suhteet ovat muodostuneet instituutioiden, taloudellisten ja sosiaalisten prosessien, käyttäytymismallien, normijärjestelmien, ja luokittelutyyppeiden käsittämässä tilassa. Ne luovat rajat diskurssille, tarjoavat sille objektit ja määrittävät suhderyhmät, jotka diskurssin on luotava puhuakseen objekteista, käsitelläkseen, nimetäkseen,

luokitellakseen, analysoidakseen ja selittääkseen niitä. (Foucault 1985, 45-46.) 1970-luvun tuotannossaan Foucault painottaa entistä enemmän juuri ei-diskursiivisten suhteiden merkitystä, tiedon ja vallan suhteita objektivaatiossa, jossa on siis kyse siitä, miten tiedon kohteet tuotetaan. Subjektivaatioksi voi kutsua sitä, millaisia asemia subjekti itse ottaa itselleen.¹⁹

Sosiologian ja sosiaalipsykologian aloilla tätä foucault’laista ajattelua on hyödynnetty paljon viime vuosina. Kysymys, millaisia subjektipositioita puhuja ottaa itselleen puheessaan, osoittaa identiteettien ja subjektipositioden vaihtelevuuden tilanteesta riippuen²⁰. Myös kansainvälisen politiikan alalla huomiota on aikaisempaa enemmän alettu kiinnittää ihmisryhmiin, etnisten ryhmittymien identiteettien rakentumiseen sosiaalisina konstruktioina sekä esimerkiksi naisten uudenlaiseen kansallisrajoit ylittävään identifioitumiseen sukupuolensa perusteella²¹. Myöhemmässä tuotannossaan Foucault käsittelee yksilösubjektien lisäksi kokonaisia väestöjä ja niihin kohdistuvia hallinnan mekanismeja.

3.2.2. Väestön hallinta

Foucault kutsuu biovallaksi 1700-luvulta alkanutta ihmisruumisiin kohdistuneita tekniikoita, joilla pyrittiin säätelemään ihmisten lisääntymistä, syntymää, kuolemaa ja elämänkaareen pituutta – ”ruumiin ja elämän hallinnointia”, joihin kuuluvat erilaiset kurinpitolaitokset kuten, koulut ja kasarmit. ”Poliittisten käytäntöjen ja taloudellisen havainnoinnin piirissä kehittyivät myös syntyvyyden, pitkäikäisyyden, kansanterveyden, asumisen ja maastamuuton ongelmat. Toisin sanoen erilaiset tekniikat, jotka pyrkivät alistamaan ruumiin ja kontrolloimaan väestöä, lisääntyivät räjähdysmäisesti”. (Foucault 1998c, 99-100.)

Biovaltaan kuuluu ruumiin hyödyntäminen maksimaalisesti, sen ”voimien lisääminen, sen hyödyllisyyden ja muovattavuuden kasvattaminen sekä sen yhdistäminen

¹⁹ *Seksuaalisuuden historia* –teoksensa ensimmäisessä osassa Foucault siirtyy subjektivaation problematiikkaan. Toinen puoli biovaltaa on juuri kysymys, miten yksilö itse muodostaa itsestään subjektin. Tähän liittyy keskeinen ajatus esim. psykologian ja lääketieteen aloilla, että eksperttien avulla yksilö voi itse kertoa totuuden itsestään. Kirkollinen synnintunnustus on Foucault’n mukaan yksi tällainen subjektivoivan vallan tekniikka. (Ks. Foucault 1998c sekä esim. 1988, 253.)

²⁰ Eero Suoninen on tutkinut perheenäidin subjektipositioita (1992), Wetherell ja Potter rasismiin liittyviä diskursseja (1992), jne.

²¹ Ks. esim. Zalewski&Enloe 1995.

tehokkaisiin ja taloudellisiin kontrollijärjestelmiin”, jotka taataan kurinpidollisilla menetelmillä. Foucault näkee biovallan tärkeänä osatekijänä kapitalismin kehitymisessä. ”Kapitalismi ei olisi ollut mahdollinen ilman ruumiiden kontrolloitua sijoittamista tuotantokoneistoon, eikä ilman väestöilmioiden sovittamista taloudellisiin prosesseihin. - - Tarvittiin valtamenetelmiä, jotka pystyivät optimoimaan voimia, valmiuksia ja elämää yleensä tekemättä niitä kuitenkaan liian vaikeiksi hallita”. (Foucault 1998c, 99.)

2000-luvun maailmassa taloudellinen ja kulttuurillinen globalisaatio sekä keskinäisriippuvuus kuvaavat ehkä parhaiten kansainvälispoliittista tilannetta. Valtioiden suvereeniutta rajoittavat yhä enenevässä määrin erilaiset kontrollijärjestelmät (vrt. WTO, kansainväliset ihmisoikeussopimukset), joilla on valtaa yksittäisen valtioiden ylitse. Poikkeavuus valtioyhteisössä pyritään poistamaan (vrt. demokratisaatio). Valtioista on tullut kansainvälisen tieteellisen tarkkailun kohteita. Enää ei olla kiinnostuneita vain ulkopoliitikasta, vaan huomio kiinnitetään myös valtion sisäisiin asioihin. Vaikka on muodikasta käsitellä identiteettipoliittikkaa yksilön tai ihmisryhmien kannalta (naiset, syrjäytyneet), kansainvälispoliittinen tutkimusperinne, joka olettaa valtiot tärkeinä toimijoina, ei ole täysin vanhentunutta. Valtioita voidaan ja kannattaa tutkia juuri toimijoina, jotka saavat itseytensä niissä tieto-valtaverkostoissa, joissa ne toimivat. Tämä itseys, identiteetit ja positiot vaikuttavat merkittävästi valtion asemaan kansainvälisellä kentällä, sen kykyyn toimia ja vaikuttaa asioihin, siihen katsotaanko sen sanoilla olevan painoarvoa. Poikkeavaksi määritelty valtio (valtio, joka on nykykriteerein esimerkiksi liian nationalistinen tai autoritaarisesti hallinnoitu), ei voi uskottavasti puhua ihmisoikeuksien puolesta. Se voidaan sulkea pois yhteisöstä aivan kuten mielisairaiden puheilta suljettiin pois kaikki totuusarvo.²²

Foucault luennoi sekä kirjoitti myöhemmässä tuotannossaan hallinnosta (*government*) ja hallinnan rationaliteetista (*governmentality*)²³. Hän näki hallinnon ennen kaikkea

²² Valtakoneistot, jotka määrittelevät, milloin puhe saa totuuden arvon tai ei, voivat kyllä kehittyä instituutioiksi ja niiden käyttämät tekniikat toimivatkin mitä erilaisimmissa instituutioissa (Foucault 1998, 100.) Kansainvälisen politiikan alalla puhutaan regiimeistä sekä sopimusten noudattamista tarkkailevista instituutioista ja järjestöistä. Tässä tutkimuksessa viitataan nk. *säätelevään tietoon*.

²³ Käsitteen *governmentality* Foucault määrittelee:

1. The ensemble formed by the institutions, procedures, analyses and reflections, the calculations and tactics that allow the exercise of this very specific albeit complex form of power which has its target population, as its principal form of knowledge political economy, and as its essential technical means apparatuses of security.
2. The tendency which, over a long period and throughout the West, has steadily led towards the pre-eminence over all other forms (sovereignty, discipline, etc.) of this type of

käytäntönä, miten ihmisten toimintaa ja käytöstä johdetaan (*'conduct of conduct'*). *Tarkkailla ja rankaista* -teoksessaan Foucault oli käsitellyt vallan mikrofysiikkaa ja osoittanut, että modernin yhteiskunnan eri aspekteja voidaan ymmärtää vallan tekniikoita sekä yksilöitä tarkkailevia käytäntöjä tutkimalla. (Gordon 1991, 2-3.) Tätä Foucault'n valta-ajattelua kritisoitiin paljon, sillä se tuntui kokonaan hylkäävän vapaan tahdon merkityksen. Vastauksena esitettyyn kritiikkiin Foucault julkisti ajatuksensa hallinnasta. Hän selvitti, että samanlaista analyysitapaa kuin se, jota hän oli käyttänyt tutkiessaan yksilöiden tarkkailua (instituutioissa kuten vankila), voitaisiin käyttää myös selvittäessä niitä vallan tekniikoita ja hallintokäytäntöjä, jotka kohdistuvat ihmisryhmiin tai kokonaisiin yhteisöihin. (Gordon 1991, 4.) Foucault siirtyi vallan mikrofysiikasta vallan makrofysiikkaan, käytäntöihin, jotka koskivat ihmispopulaatioita. Foucault ei uskonut hallintovallan perustuvan väkivallan monopoliin, vaan hänen mukaansa länsimainen hallintatapa on ”hallintoa totuuden nimissä” (siteerannut Gordon 1991, 8). Kyse on muun muassa moraalia ja normeja hyödyntävästä vallan verkostosta, joka tarkkaavasti seuraa yksilöiden toimintaa, käytöstä ja mielipiteitä. Foucault totesi, että 1700-luvulta lähtien ”me elämme hallinnan aikakautta” (Foucault 1991c, 103).

Tuolloin alettiin systemaattisesti etsiä vastausta kysymykseen, miten parhaiten hallinta väestöä, tuotantoa ja taloudellista hyvinvointia. Uudet teknologiat ja mm. tilastolliset tutkimusmenetelmät osoittivat väestön kehityksen säännönmukaisuudet (kuolleisuus, syntyvyys, sairaudet jne.). Hallinnon tehtäväksi tuli huolehtia väestön hyvinvoinnista, terveydestä ja pitkäikäisyydestä. Foucault tutki tätä väestön muodostumista tutkimuksen, interventioiden ja hallinnan tekniikoiden kohteeksi. Kansainvälisellä tasolla samaa kysymyksen asettelua voi hyödyntää tutkittaessa suvereenin valtion väestön muotoutumista kansainvälisen yhteisön hallinnan kohteeksi. Foucault'n mukaanhan valta toimii tiedon ja diskursiivisten käytäntöjen kautta ja hyödyntää erilaisia tarkkailun ja evaluaation teknologioita. Tällainen valta ei vain rajoita tai tukahduta asioita, vaan se tuottaa toimijat. Ihmissubjektista muodostuu vallan verkostoissa sekä tiedon kohde että tiedon subjekti. (Dillon 1995, 324.)

power which may be termed government, resulting, on one hand, in the formation of a whole series of specific governmental apparatuses, and, on the other, in the development of whole complex of *savoirs*.

3. The process, or rather the result of the process, through which the state of justice of the Middle Ages transformed into the administrative state during the fifteenth and sixteenth centuries, gradually becomes ”governmentalized”. (Foucault 1991c, 102-103.)

Väestöön kohdistuva ”järjestys” (*order*) ei siis ole vain kieltoja ja tahtoa rajaavaa valtaa, vaan tietämyksen, tietomuotojen, käyttäytymisnormien muodostama järjestys. Vallan päämääränä on tuottaa laskettavia subjekteja, jotka toimivat laskettavissa tiloissa. Todellisuudesta tehdään mitattavaa. Kansainvälisellä arenalla käytetään monia tarkkailun, normalisaation, laskennan, evaluaation ja erottelun tekniikoita. Tieto-vallan erottelevat roolit (yhteiskuntatieteet ja institutionaaliset käytännöt) spesifioivat ne normit ja standardit, joihin subjektien tulee mukautua. Subjektit itse sisäistävät kurin ja yrittävät elää näiden kriteerien mukaisesti. (Dillon 1995, 324-325.)

3.2.3. Turvallisuus

Hallinnassa (*governmentality*) Foucault'n mukaan on kyse ihmisistä – ihmisten, heidän suhdeverkostojensa, asuinalueensa, heidän hyvinvointinsa, omaisuutensa, syntyvyyden, käytöksen sekä toimintatapojen hallinnasta. Tätä ihmisten ja asioiden kokonaisuutta Foucault kutsui väestöksi (*population*). Hallinnan tarkoitus oli määrittellä ja organisoida väestöä tieto-vallan strategioiden (mm. lakien, tapojen ja etiikan) avulla. (Dillon 1995, 329.) Hallinta ei siis perustu yksinomaan laeille kuten juridinen valta, vaan lait ovat vain osa väestöön kohdistuvan hallinnan taktisia keinoja. Tällaisia keinoja ovat myös tieteelliset käsitykset ja oletukset, ne tiedolliset käytännöt, joilla subjekteja tuotetaan, mitataan, evaluoidaan. Tarkoitus on järjestää yksilöt ja väestöt kokonaisuuksiksi, joita voidaan mitata ja tutkia. (Ks. Gordon 1991, 13.)

Moderni valtio syntyi juuri samoihin aikoihin kun kristitty maailma rakoili – tuolloin hajosi kokonainen kuvitteellinen ajatus- ja uskostrukturi yhtä lailla kuin siihen perustuneet sosiaaliset instituutiot, käytännöt, vallan ja elämän muodot. Kun ei enää uskottu jumalallisesti johdettuun kosmiseen maailmanjärjestykseen myös käytösnormit muuttuivat. Kristinuskon kriisi tuotti ennennäkemättömän tarpeen uudelle poliittiselle, henkiselle, taloudelliselle, yksilölliselle ja sosiaaliselle tietotaidolle. Jotta ympäröivää ”todellisuutta” voitaisiin hallita, tuo ”todellisuus” täytyi ymmärtää määrättyllä tavalla, kuvitteellisesti jälleenrakentaa niin, että se voidaan alistaa tiedolle ja vallalle.

Tässä syntyi nykyajallekin tyypillinen institutionalisoituneiden yhteiskunnan valtarakenteiden ja tieteellisen tutkimuksen yhteys. Valtion vaatimukset ja tieteellisen tutkimuksen mallinnukset, teoretisoinnit sekä tiedon keräämisen tavat muotoutuivat

kompleksiseksi tieto-valta verkostoksi, jossa lopulta tuotetaan ne yhteisesti sovitut päämäärät, odotukset, tulkintatavat ja periaatteet, joiden avulla maailmasta tehdään mitattava kokonaisuus ja ihmisistä laskennallisia suureita. Tieto-valta hallintaohjelmat olettavat, että todellisuus on ”ohjelmoitavissa”, ristiriidat hallinnan päämäärien ja edellytysten välillä diagnosoitavissa sekä lääkkeet niihin määriteltävissä niin, että hallinto vain tarvitsee asiantuntijoita, jotka voivat käytännössä toteuttaa suunnitelmat. (Dillon 1995, 333.)

Valtiovallan täytyi ulko- ja turvallisuuspolitiikassa koko ajan lisätä tietoa ja asiantuntemusta sen suhteen, ”minkä normien mukaan jaottelut ystäviin, vihollisiin, terroristeihin ja kumouksellisiin tuotettaisiin”. (Emt., 337.) Tällaisten normien ympärille muodostetaan yhä luokittelut hyväntahtoisten, uhkaavien, vaarallisten, pelottavien, kumouksellisten ja liittolaisten välillä. Valtiosubjektit positioidaan ”arvojen ja hyötyjen kentälle, joka tunnetaan kansallisen turvallisuuden diskurssina” (emt., 338).

Foucault’lle turvallisuus oli yksi poliittisen vallan tekniikoista ja käytännöistä (aivan kuten *Tarkkailla ja rankaista* -teoksessa esitellyt laki ja kuri). Hänen mukaansa ”turvallisuusmetodi” käsittelee mahdollisia ja todennäköisiä tapahtumia, laskee kustannuksia, määrittelee sekä hyväksytyt että kielletyt rajat ja jopa spesifioi optimaaliset toimintatavat. Foucault huomioi, että 1700-luvulta lähtien turvallisuudesta tuli erottamaton osa hallinnon rationaalisuutta: ”nykyään emme elä niinkään oikeusvaltiossa kuin turvallisuusvaltiossa”. (Gordon 1991, 20.)

Kun liberalistinen ajattelu ja kapitalismi syrjäyttivät merkanttilistisen järjestelmän, esiteollisen ajan köyhälistöt nähtiin ei vain mahdollisina mellakoitsijoina, vaan sosiaalisena uhkana koko vapaalle yhteiskunnalle. Laaja strategia, poliittinen teknologia täytyi luoda, jotta ”muodostettaisiin ’vaarallisten luokkien’ vastusteleavasta massasta jotakin vielä enemmän kuin vain talousihminen, nimittäin sosiaalinen kansalainen” (Gordon 1991, 38). Uuteen teolliseen järjestelmään sopeutumattomista ’köyhistä’ tuli *riskitekijä* yhtä lailla kuin ’hulluista’, jotka eivät jakaneet yhteiskunnan eettisiä sääntöjä ja jotka siksi oli parasta sulkea yhteiskunnan ulkopuolelle hoitolaitoksiin. Keitä ovat kansainvälisen järjestelmän ”hullut” ja ”sopeutumattomat” nykyään? Nähdäänkö Albania kansainvälistä poliittisella kentällä tällaisena ”riskitekijänä”? Tähän kysymykseen etsin vastausta kansainvälisten järjestöjen Albania-raporteista.

3.3. Tutkimuksen metodinen sovellutus

Foucault’lainen ajattelu tarjoaa lähestymistavan ja tutkimuskehikon analyysille, muttei selkeää metodista sovellutusta. Foucault pyrki problematisoimaan niitä tietomuotoja, sosiaalisia instituutioita ja käytäntöjä siinä suhteessa, kuinka ne luovat ja uusintavat hallinnan muotoja. Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään tieto-valta suhteisiin painottuneen viitekehyksen avulla, millaista ”totuusdiskurssia” raportit Albaniasta tuottavat, millaista tietoa marginalisoidaan tai tukahdutetaan, millaista todellisuutta tuotetaan eli tarkemmin sanottuna, millainen tiedon kohde Albaniasta luodaan, millaisiin objektipositioihin se asemoidaan? Lopulta päädyimme käsittelemään hallinnan tematiikkaa. Millaisena Albania näyttäytyy kansainvälisten toimijoiden silmissä, millaiseksi sen pitäisi muuttua ja miten muutos ajatellaan saatavan aikaan?²⁴ Erityistä huomiota kiinnitetään siihen, kuinka kevään 1997 tapahtumiin viitataan tutkimusaineistossa. Raportteja vertailemalla pyritään selvittämään, oliko vuoden 1997 kriisi jonkinlainen käännekohta, tapahtuma, joka olisi muuttanut sitä tapaa, miten Albaniasta puhutaan, millaisena tarkkailun kohteena se kansainvälispoliittisilla diskurssikentillä konstruoidaan.

Diskurssianalyysi ei ole tarkka metodi traditionaalisessa mielessä, vaan laaja diskurssin roolia ja luonnetta sosiaalisessa elämässä käsittelevä viitekehys, jonka pohjalta voidaan tehdä ehdotuksia siitä, kuinka diskursseja tulee tutkia, kirjoittavat Jokinen ja Juhila teoksessaan *Diskursseja rakentamassa* (1991b, 2). Aineistona olevia raportteja ei tulkita objektiivisten olosuhteiden kuvauksiksi, eikä tarkoitus ole selvittää onko Albaniasta annettu kuva todellinen, vaan tarkoitus on selvittää, millaisia asiantiloja raporttien tulkinnat ja määrittelyt tulevat tuottaneeksi. Koska materiaalikokonaisuus on laaja, tarkkaan teksti- ja rakenneanalyysin on mahdotonta mennä. Sen sijaan keskitytään aineistomateriaalin sisällön tutkimiseen. Metodisessa sovellutuksessa on käytetty hyväksi Veikko Pietilän 70-luvulla kirjoittamaa teosta *Sisällön erittely* (1973). Teos on vanha, mutta sen käytännön läheiset ja selkeät suuntaviivat aineistoanalyysin kirjoittamisen tueksi eivät ole vielä menettäneet merkitystään. Pietilän ajatuksia on

²⁴ Tuula Varis on käyttänyt myös foucault’laista lähestymistapaa tutkiessaan Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitokselle tekemässään liseniaattityössään pastoraalista valtaa suomalaisten lähetystyössä Ambomaalla (Varis 1989b). Hänen tutkimusasetelmastaan voidaan löytää yhtymäkohtia tutkimukseeni, sillä lähestystyö ja demokratisoimistyö ovat monelta suhteelta analogisia. Omassa tutkimuksessani lähestyn kuitenkin eri tavalla kuin Varis *tiedon ja vallan* suhteen problematiikkaa.

käytetty niiden foucault'laiseen viitekehykseen soveltuvin osin ja analyysi perustuu ennen kaikkea foucault'laisiin käsitteisiin.

Raportteja analysoidessani, en pyri kaikenkattavasti kuvailemaan niiden sisältöä, vaan tarkoitus on sisällön perusteella tehdä laajempia johtopäätöksiä Albanian objektivaatioprosessista. Tämän takia aineistoanalyysiosio poikkeaa melko suuresti tavanomaisista tekstianalyyseista. Valitut dokumentit, joita tässä kutsun raporteiksi, ovat eräänlaisia työvälaineitä, joilla on merkitystä vain siinä suhteessa, että ne ovat esimerkkejä, joiden avulla voidaan tehdä päätelmiä tieto-vallan suhteiden merkityksestä raporttien kohteen, tässä tapauksessa Albanian muotoutumisesta.

Raporteilla on oma kontekstinsa. Ne liittyvät tiukasti siihen organisaatioympäristöön, jossa ne tuotetaan, instituutioiden toimintaviitekehykseen. Kyse on sekä aineellisesta että ”henkisestä ilmastosta”. Raportit pohjaavat instituutioiden vallitsevien tapojen, normien, arvojen, käsitysten ja uskomusten kokonaisuuteen. (Vrt. Pietilä 1973, 8.) Tätä ympäristöä, johon kuuluu myös se tieteellinen teorioiden ja keskustelujen joukko ja johon raporttien voidaan nähdä nojaavan, kutsumme tutkimuksen interdiskursiiviseksi kentäksi. Tällä vuorovaikutuskentällä Albaniasta muodostuu tiedon kohde. Tutustumme siihen tarkemmin seuraavissa luvuissa.

Varsinaiseen aineistoanalyysiin siirrymme kuudennessa luvussa. Kuten jo johdannossa lyhyesti todettiin, analyysin kohteeksi on valittu viisi tekstikokonaisuutta. Näiden tekstien tuottajatahoja kutsumme yleisesti kansainvälisiksi instituutioiksi. Yksi tutkimusmateriaaleista ORT:n ja USAIDin toimesta johdettu ja julkaistu suuri kyselytutkimus, joka tehtiin Albaniassa 1997 vuoden loppupuolella (USAID 1998). ORT (*The Organization for Educational Resources of Technological Training*) on amerikkalainen kansalaisjärjestö, joka perustettiin jo vuonna 1880 vähentämään köyhyyttä Pietarissa, Venäjällä. Nykyään tämä järjestö työskentelee yli 60 maassa tukien demokraattista kehitystä ja kansalaisyhteiskunnan voimistamista. Sen laaja-alainen toiminta ulottuu aina terveyst- ja kasvatusalasta maatalouden uudistamiseen ja pakolaisten koulutukseen. ORT:llä on oma teknisen tuen ohjelmansa, jolla se pyrkii tukemaan taloudellista ja sosiaalista kehitystä. Järjestön toiminta perustuu sekä yksityisten rahoittajien että USA:n itsenäisiin hallinto-virastoihin kuuluvan USAID:n

tukeen. USAID (*The United States Agency for International Development*) hallinnoi liittovaltion taloudellista ja humanitaarista tukea yli 80 maalle.²⁵

Vaikka kyselytutkimus ja sen tutkimustulokset, annetut vastaukset, ovat itsessään mielenkiintoinen tutkimuskohde. Tässä tutkimuksessa keskitytään ennen kaikkea tutkimuksen taustaoletuksiin, kysymyksenasetteluihin, vastausten tulkintaan ja yksinkertaisesti siihen, millaista Albania-kuvaa tutkimus on rakentamassa. Millaisia valintoja ORT ja USAID näyttävät tehneet tutkimusta valmistellessaan ja toteuttaessaan ja millaisia faktuaalistamisstrategioita heidän esittämänsä mielipiteet ja käsityksen sekä toimintaehdotukset sisältävät. Oman tutkimuskysymyksen kautta seuraan ennen kaikkea sitä, miten vuoden 1997 kevään tapahtumat käyvät ilmi kyselytutkimuksessa.

International Crisis Group (ICG) sen sijaan on yksityinen, multikansallinen järjestö²⁶, joka omien sanojensa mukaan on ”sitoutunut voimistamaan kansainvälisen yhteisön kykyä ennakoida, ymmärtää ja ehkäistä uhkaavia kriisejä ja konflikteja” (ICG 2001, www-dokumentti). Järjestön työ perustuu politiikan analytikkojen kenttätutkimukseen riskialueilla ja sen raporttien tarkoitus on antaa tietoa sekä toimintaehdotuksia niin kansainvälisten järjestöjen kuin kansallisvaltioidenkin ulkopoliittisille päättäjille. Järjestö pyrkii selkeästi vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon. Sen raportteja voi kuvailla tieteellisen analyysin ja sanomalehtitekstin sekoitukseksi. Käsittelem tässä työssä kahta ICG:n raporttia Albaniasta (tammikuulta 1999 sekä maaliskuulta 2000).

Multilateraalista valtioiden välisistä (IGO) järjestöistä aineistossa on esimerkkitapauksina UNDP, EYJ sekä EU, jotka kaikki kolme ovat (Euroopan Neuvoston rinnalla) erittäin tärkeitä toimijoita Albaniassa. UNDP (the United Nations Development Program), YK:n kehitysohjelma, on luotu auttamaan maailman valtioita

²⁵ USAID tarjosi ORT:lle rahoituksen 1991 koulutusprojektiin Albanian inhimillisen pääoman kehittämiseksi (*Human Resources Development Project*). Vuodesta 1995 lähtien ORT on pyrkinyt tukemaan kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden ja NGOiden toimintaa ja osallistumista julkiseen päätöksentekoon. ORT:n *Democracy Network Program* tarjoaa taloudellista ja teknistä tukea sekä koulutusta kansalaisyhteiskunnan toimijoille. USAID:n toiminta Albaniassa sen sijaan perustuu seitsemälle strategiselle päämäärälle: nopeutettu yksityistäminen, kestävä taloudellinen kehitys, kilpailuun perustuva yksityinen finanssisektori, paremmin informoitujen kansalaisten osallistuminen päätöksentekoon, paremmin toimivat tuomioistuimet ja oikeusvaltion periaatteet, tehokkaampi aluehallinto sekä kestävämmät ja paremmat sosiaalipalvelut. (USAID 1998.) (Ks. myös <http://www.info.usaid.gov/countries/al/albseed.htm>)

²⁶ ICG on melko nuori järjestö. Suomalaisille se tuli tutuksi, kun presidentti Martti Ahtisaari valittiin sen johtokunnan puheenjohtajaksi. ICG:n rahoitus tulee mm. EU:lta, kansallisilta hallituksilta, hyväntekeväisyysjärjestöiltä, yrityksiltä ja lahjoittajilta. (ICG 2001, ks. <http://www.crisisweb.org>)

saavuttamaan kestävä inhimillinen kehitys (”sustainable human development”)²⁷. UNDP tuottaa vuosittain koko maailman kattavan Human Development raportin. Sen lisäksi se tekee kattavia *inhimillisen kehityksen* selvityksiä maissa, joissa se toimii. Tutkimuksen perusaineistona onkin UNDP raportit Albaniasta vuodelta 1996 ja 1998 sekä UNDP:n yhteistyö suunnitelma Albanian kanssa vuosille 1998-2001. UNDP on työskennellyt Albaniassa jo vuodesta 1981, mutta se sai vakituisen toimiston Tiranaan vasta 1991²⁸. UNDP:n kattavat raportit ovat hedelmällinen tutkimusaineisto, sillä niistä voi tutkia vuoden 1997 tapahtumien merkitystä diskurssissa. Oliko tuo kriisi jonkinlainen vedenjakaja, muutoksen aiheuttaja kansainvälisessä Albania diskurssissa? ETYJ:n läsnäolo Albaniassa alkoi vasta huhtikuussa 1997.

Viidentenä instituutiona on tietysti Euroopan kontekstissa ehkä tärkein toimija, Euroopan unioni, joka kansainvälispoliittisena vaikuttajana on kokenut suuriakin takaiskuja 90-luvun aikana jäsenvaltioiden erimielisyyksien estäessä tehokkaan yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan. EU on kuitenkin ollut varsinkin taloudellinen vaikuttaja Albanian 90-luvun tapahtumissa. Albanian kaikkien puolueiden ulkopoliittisena pitkän tähtäimen päämääränä on EU-jäsenyys. Siksi EU:ta ei suinkaan kannata jättää tarkastelun ulkopuolelle. EU:n Albania-diskurssista esimerkkinä on komission raportti *Stabilisation and Association Agreement* -sopimuksen neuvotteluiden mahdollisuudesta marraskuulta 1999²⁹.

Havaintoaineiston avulla pyritään selvittämään tutkimushypoteesin paikkansapitävyyttä: tuotetaanko Albaniasta yhä jollakin tavalla epänormaalia? Aineistomateriaali on laaja, joten aineistoa analysoidaan ennen kaikkea sen suhteen, millaisia yhteisiä piirteitä kaikista valituista viidestä tekstikokonaisuudesta löytyy. Samankaltaisuuksia analysoimalla selviää, millaiset diskurssit nousevat hegemonisiksi, millaisia objektipositioita Albanialle kansainvälisellä kentällä tuotetaan. Sisällön luokittelussa ei mennä pikkutarkkoihin yksityiskohtaisiin kategorioihin, vaan ennen kaikkea pyritään vertailtavuuteen ja yleistettävyyteen (aineistojen erityispiirteet tietysti huomioonottaen). Ennen kaikkea sisällön luokittelua käytetään ”sisällön sanallista kuvailua jäsentävänä kehyksenä” (vrt. Pietilä 1973, 34).

²⁷ Ks. myös www-dokumentti (<http://www.undp.org/info/discover/mission.html>)

²⁸ Ks. myös www-dokumentti (http://www.undp.org/al/undp_al.htm)

²⁹ Kyseisessä raportissa Albanian ei nähty vielä voivan allekirjoittaa kyseistä yhteistyösopimusta EU:n kanssa. Kesällä 2001 hyväksyttiin uusi raportti, jossa edelleen vain luvataan kehityksen jatkuessa positiivisena mahdollisuus tulevaisuudessa allekirjoittaa *Stabilisation and Association* – sopimus.

Tutkimusmetodi on yksinkertainen. Foucault'laisittain raporttien sisällöstä tehdään havaintoja lausumista, jotka koskevat Albanian objektivaatiota ja *tieto-valta* suhteita. Tekstiaineistosta pyritään poimimaan sellaisia lausumia, jotka positioivat Albanian johonkin asemaan kansainvälispoliittisella kentällä ja nämä lausumat sitten luokitellaan, jotta niitä voitaisiin paremmin hyödyntää analyysissä. Raporttien sisällöstä luodaan eräänlainen supistettu malli, joka muodostuu Albaniaa objektivoiden hegemonisten diskurssien joukosta. Foucault'lainen näkökulma muodostaa luonnollisesti lähtökohdan sisältöluokkien valinnalle ja määrittelylle (vrt. Pietilä 1973, 96).

Tavoitteena on analysoida niitä prosesseja, joissa itsestäänselvyydet rakentuvat, esimerkiksi jotkut todellisuuden versiot vakiintuvat syrjäyttäen muuta vaihtoehtoja. Yksinkertaistetaanko jotain asioita, luotetaanko riippumattomana pidettyjen asiantuntijoiden selontekoihin vai vedotaanko esimerkiksi jaettuihin kulttuurisiin konventioihin? Millä tavoin toisista diskursseista vedetään teemoja ja merkityksiä tukemaan hegemonista diskurssia (vrt. taloustiede tai turvallisuusdiskurssi)? Tällaisia vallan tekniikoita, joilla diskurssin totuusarvoa voimistetaan, kutsutaan analyysissä faktuaalistamisstrategioiksi. Huomiota kiinnitetään siihen, millaisia asiantiloja ja ”itsestäänselvyyksiä” faktuaalistavia strategioita raporteissa käytetään.

Foucault'laisittain voidaan ajatella, että valta käyttää erilaisia strategioita muotoillessaan diskursiivisia kenttiä ja asettaessaan ne keskinäisiin suhteisiin. (Ks. Foucault 1985, 118-125.) Kenttiä rajataan eri tavoin, ne saavat erilaisia rooleja ja niille määritellään niiden status ja vaikutusvalta toisiin ympäröiviin kenttiin nähden. (Vrt. Silvo 1988, 28.) Tutustuttuamme demokratisoituvaa Albaniaa käsittelevän keskustelun interdiskursiiviseen ympäristöön (minkälaisen diskurssikenttien leikkauspinnassa Albaniasta muodostuu tutkimuksen kohde), käsittelemme tätä leikkauspintaa omana diskurssikenttäänään. Sisäiset ja ulkoiset diskursiiviset suhteet muodostavat lausumiseen liittyvät subjektiudet sekä osoittavat tutkimuksen kohteen, sen miten kohteesta voidaan puhua, millaisilla termeillä, käsitteillä ja tyyliillä siihen viitataan, sekä mitkä ovat kohteeseen liittyvät tabualueet. (Silvo 1988, 30, ks. myös Foucault 1985.)

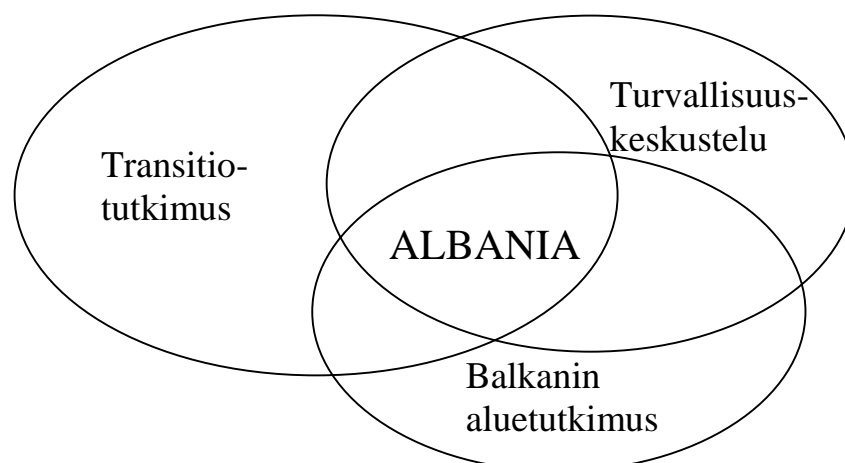
Ne diskursiiviset ja ei-diskursiiviset suhteet, joita tässä käsittelemme ovat tieteellisen tutkimuksen (ennen kaikkea transformaatiotutkimuksen) ja demokratisaatiokehityksen tukemiseen perehtyneiden kansainvälisten instituutioiden (institutionalisoituneiden

toimijoiden) käytäntöjen suhteet. Käsittelemme tiedon ja vallan suhteita, ei kuitenkaan niin että tieteellinen tutkimus edustaisi *tietoa* ja instituutiot *valtaa*, vaan oletamme, että sekä tiede että käytännön poliittiset toimijat toimivat sekä hyödyntävät valtaa että toimivat sen instrumentteina, tämä persoonaton valta sekä luo tietoa, että käyttää sitä hyväkseen. Kysymmekin, mikä rajaa Albania-diskursseja, millaista tietämystä hyödynnetään Albanian objektivaatiossa, millaisen tiedon nojalla Albaniasta ja sen väestöstä muodostetaan yleisesti jaettuja mielipiteitä, maa positioidaan tutkimuskentälle ja siitä tehdään määrätynlainen tiedon kohde?

Tietämystä tuotetaan **diskursiivisilla kentillä** (ks. Foucault 1985, sekä Silvo 1988, 22-24). Diskursiivisilla kentillä voidaan selvittää lausumien ilmenemisen ehtoja ja niiden yhteyksiä muihin lausumiin. Ismo Silvo kutsuu diskursiivista kenttää ”järjestelmäksi, joka rakenteistaa sillä tapahtuvat tulkinnat mielekkäiksi, arvostetuiksi, järkeviksi ja tarkoituksenmukaisiksi käytännöiksi” (1988, 23). Foucault’laisittain kaikki totuusdiskurssit ovatkin aina aikaan ja paikkaan sidottuja.

Seuraavassa luvussa lähestymme siis niitä diskurssikenttiä, joiden leikkauskohdassa 90-luvun Albanian tapaustutkimus yleensä käsitellään, kutsumme tätä tilaa tutkimuksen interkontekstuaaliseksi diskurssikentäksi. Erityisen kiinnostuksen kohteena on transformaatiotutkimuksen muodostaman diskurssikentän suhde muihin diskurssikenttiin (kuten Euroopan turvallisuuspoliittinen diskurssikenttään) sekä Albaniasta käytyyn keskusteluun.

Kuvio 1. Albania-diskurssikenttä interdiskursiivisessa kontekstissaan.

4. Foucault’lainen katsaus demokratisaatiotutkimukseen

Foucault pyrki ”dekonstruoimaan” itsestään selvinä pidettyjä tieteen ja kulttuurihistorian kategorioita (Kusch 1993, 58). Diskursiivisten muodostelmien tai lyhyesti diskurssien tutkimiseksi Foucault’n mukaan huomio tuli kiinnittää diskurssiin kuuluvien lausumien ”mahdollisuuden ehtoihin”, sillä kaikki lausumat eivät voi kuulua mihin tahansa diskurssiin (emt., 70). Sen sijaan esimerkiksi tieteelliset käsitteet, objektit ja teorit voivat olla transdiskursiivisia, kuulua useisiin diskursseihin. Myös samassa diskurssissa voi olla ristiriitaisia käsitteitä ja teorioita.

Tiedon ja vallan suhteita Albanian tapauksessa selvittäessämme tutustumme ensiksi siihen teoreettiseen keskustelukenttään, jolle 90-luvun Albaniakin tutkimuskohteena sijoittuu. Tärkeä osa tätä kenttää on järjestelmänmuutostutkimus, johon tässä viittaamme transformaatiotutkimuksen nimellä³⁰. Foucault käsittelee erilaisia tieteenaloja diskursseina (psykiatria, lääketiede, kielioppi). Ne ovat alati muuttuvia, sillä niihin lisätään koko ajan uusia ’lausumia’ (énoncés). Arkeologinen tutkimussuuntaus kiinnittää huomion kolmeen seikkaan: ensinnäkin **diskurssin muotoutumisen kriteereihin** eli siihen, mikä yksilöi diskurssin (Foucault painottaa, että tähän ei johda diskurssin käsittelemien tutkimuskohteiden ykseys, vaan tutkimuskohteiden, tutkimustapojen ja käsitteiden sekä teorioiden muotoutumisen säännöstö), toiseksi **muutoksen kriteereihin**, siihen millaisia diskurssin sisäisiä muutoksia on havaittavissa ja miten ne vaikuttavat muotoutumisen kriteereihin, sekä kolmanneksi **korrelaation kriteereihin**, miten autonominen diskursiivinen muodostelma (esim. Foucault’lla kliininen lääketiede) liittyy muihin diskurssityyppeihin (kuten biologia) sekä siihen ei-diskursiiviseen kontekstiin, missä se toimii (instituutiot, sosiaaliset suhteet, taloudellispoliittinen tilanne).³¹ (Foucault 1991a, 54.)

Foucault halusi analysoida erityyppisiä muutoksia diskurssien ja diskursiivisten muodostelmien sisällä sekä niitä diskurssin ulkopuolisia muutoksia, jotka vaikuttavat

³⁰ Tässä työssä käytän *transformaatiotutkimus* käsitteitä laajassa merkityksessä viittaamaan siihen tutkimukseen, jonka kohteena on poliittisen järjestelmän siirtyminen toiseen järjestelmään (saks. *Systemwechsel*) Transformaatiotutkimus voidaan ymmärtää laajempänä käsitteenä kuin transitiotutkimus. (Tarkemmin luvussa 4.1.3., ks. myös Elo 2001.)

³¹ Mielenkiintoista on tarkastella, mistä eri aikakausina on voitu puhua transformaatiotutkimuksen saralla, millaisia muutoksia tutkimuskentällä on havaittavissa, sekä miten transformaatioteoria liittyy muihin kansainvälispoliittisiin ja Albaniaa sivuaviin tutkimuskenttiin kuten esimerkiksi turvallisuusdiskurssiin, Euroopa-diskurssiin sekä keskusteluun kansainvälisten instituutioiden merkityksestä ja toiminnasta.

diskursseihin (kuten mahdollisten tutkimusobjektien kentän rajojen vaihtelut tai muutokset diskurssin ”puhujan” asemassa). (Idem.) 56.) Kyse on siis **intradiskursiivisista riippuvuuksista** (tutkimuskohteiden, käsitteiden ym. suhteet), **interdiskursiivisista riippuvuuksista** (eri diskursiivisten muodostelmien) **extradiskursiivisista riippuvuuksista** (diskurssien ja niiden ulkopuolisten muutosten välillä) (Foucault 1991a, 58).

Tästä perspektiivistä käsin lähestymme transformaatiotutkimusta, poliittisen järjestelmänmuutoksen analysointiin keskittynyttä ”tieteenalaa”, eräänlaisena diskursiivisena kenttänä. Ennen kuin tutkimme transitiotutkimuksen merkitystä Albanian 1990-luvun tapahtumien käsitteellistämässä, selvitämme tämän kentän sisäisiä muutoksia, ristiriitoja ja riippuvuussuhteita. Tarkoitus ei ole mennä pikkutarkkaan tieteenalan kehityksen analyysiin, vaan osoittaa Albania-tapaukseen relevanteilta osin liittyviä transformaatiokeskustelun sisäisiä muotoutumisen kriteereitä. Mikä yksilöi transformaatiotutkimusta? Millaisia sisäisiä ristiriitoja ja muutoksia on havaittavissa? Miten transformaatiotutkimuksen sisäiset suhteet vaikuttavat tutkimuskohteen muotoutumiseen? Miten ne rajaavat tutkimuskohdetta ja sitä, mistä eri aikoina voidaan oikeutetusti puhua.

4.1. Mitä demokratiolla ja demokratisaatiolla tarkoitetaan?

Demokratia ja demokratisoituminen tutkimusproblematiikkana ovat modernin politiikan tutkimuksen peruskohteita. Muutoksen tutkimus tuli muotiin 50-luvulla, kun kiinnostus kehitysmaihin heräsi. Kommunismin kaatuminen on osaltaan johtanut tiedeyhteisöä kiehtovaan demokratisoitumisen aaltoon, jonka analysoimiseen muutos- tai toisin sanottuna transformaatiotutkimus pyrkii. Tutkimuskentällä käydään kiistaa muun muassa nk. minimalistien ja maksimalistien kesken demokratian ja demokratian konsolidaation määrittelystä. Tieteellisissä keskusteluissa syntyvillä diskursiivisilla käytännöillä (esimerkiksi jaetuilla käsitteillä ja niiden määritelmillä) on kauaskantoiset vaikutukset siihen tapaan, jolla tutkimuskohde, tässä tapauksessa demokratisoituva maa ja sen ongelmat ymmärretään. Nämä ristiriidat selventävät hyvin transformaatio-diskurssin muotoutumista ja sen intradiskursiivisia suhteita.

4.1.1. Demokratiateorian vaikeudet

Käsitteiden määrittely tuottaa demokratia- ja demokratisaatiotutkimuksessa suurimmat ristiriidat. Tutkijoiden keskuudessa on hyvin eriäviä mielipiteitä siitä, milloin maata voidaan kutsua demokradiaksi. Demokratian tutkimus on monesti strukturalistista tutkimusta, poliittisen järjestelmän rakenneanalyysia, jonka tarkoituksena on selvittää ja kuvata ”järjestelmässä tietynä hetkenä vallitseva vallanjako sekä ne vuorovaikutuksen kiinteät muodot, jotka järjestelmän sisässä vallitsevat yksilöiden ja ryhmien kesken” (Jansson 1969, 111). Useat tutkijat ovat tyytymättömiä itse demokratiateorian tilaan, siihen, kuinka ”demokratia” käsite on lähes menettänyt merkityksensä, sillä sitä käytetään liian monenlaisista asioista. Lisäksi käytännössä teoreettisen yleistämisen ongelmaksi nousee niin erilaisten liberaalidemokratian nimeä kantavien hallintomuotojen olemassa olo. Demokratia tuntuukin olevan hyvin joustava käsite, jonka piiriin useimmat maailman valtiot katsovat kuuluvansa.

Demokratiateorian ristiriitoja kuvaa yleistynyt tapa käyttää demokradia käsitettä kahdessa hyvin erilaisessa merkityksessä: auktoriteetin lähteenä (*source*) ja päämäärinä (*purposes*). Onko demokradia hallintomuoto, jossa päättäjät valitaan vapailia vaaleilla, joissa ehdokkaat voivat oikeudenmukaisesti kilpailla, vai liittyykö demokradiaan myös ajatus hallinnon päämäärästä ”yhteiseen hyvään”. (Somit 1989, 83 ja Huntington 1991, 6.) Samuel P. Huntington viittaa Joseph Schumpeterin kirjoituksiin 40-luvulta, joissa tämä kritisoi ”klassiseksi demokratiateoriaksi” kutsumaansa ajattelua, jossa demokradia määriteltiin joko vallan lähteenä (”the will of the people”) tai päämäärinä (”the common good”). Huntington hyväksyy mielellään Schumpeterin tarjoaman vaihtoehtoisen teorian (”another theory of democracy”), jonka mukaan demokradia on poliittiseen päätöksentekoon liittyvä institutionaalinen järjestely, jossa yksilöt saavat vallan tehdä päätöksiä kilpailuun perustuvan äänestysjärjestelmän kautta³². (Huntington 1991, 6, ks. myös Schumpeter 1950, 269.)

Huntingtonin mukaan idealistiset ajatukset, että demokradiaan liittyyisi vapaiden vaalien lisäksi myös yhteinen ”vapaus, veljeys ja tasa-arvo” -ajattelu, kansalaisten tehokas hallinnon kontrolli ja avoin oikeudenmukainen politiikka, tekee demokradian käsitteestä aivan liian sekavan ja moniselitteisen. (Huntington 1991, 6-9.) Myös Larry Diamond,

³² ”Democratic method is that institutional arrangement for arriving at political decisions in which individuals acquire the power to decide by means of a competitive struggle for the people’s vote” (Schumpeter 1950, 269).

Juan J. Linz ja S. M. Lipset ovat demokratian määrittelyissään sillä kannalla, että demokratia ennen kaikkea merkitsee poliittista järjestelmää ja että talous- ja sosiaalipolitiikka tulisi erottaa hallintomuodon määrittelystä (ks. Vanhanen 1997, 28, sekä mm. Diamond 1997 ja Linz 1990). Yleisesti oletetaan kuitenkin demokraattisen hallinnon ajavan ”demokraattisia” arvoja kuten ajatuksenvapaus, sananvapaus, itsehallinto jne. (Ks. esim. Somit 1989, 83.)

Huntington ymmärtää demokratialla vain institutionaalisen demokratian, poliittisen järjestelmän, jossa aikuiset kansalaiset saavat vapaissa vaaleissa valita johtajansa vapaasti kilpailevista kandidaateista. Jotta vaalit olisivat vapaat ja oikeudenmukaiset, täytyy yhteiskunnassa vallita tietenkin sanan-, julkaisu- ja kokoontumisvapaudet. Jos vallankahvassa olevat henkilöt eivät ole kansan valitsevia, ei valtio Huntingtonin mukaan ole demokratia. Mutta jos vaalein valittu vallassa oleva hallitus ei kunnioita kansalaisia, on korruptoitunut tai kykenemätön ajamaan yhteiseen hyvään johtavaa politiikkaa, se ei tee valtiosta kuitenkaan epädemokraattista, kirjoittaa Huntington. (1991, 10.)

Fareed Zakaria kritisoi kuitenkin Huntingtonin yksinkertaistavaa määritelmää *Foreign Affairs* -lehden artikkelissaan ”The Rise of Illiberal Democracy”. Hänen mukaansa Huntingtonin määritelmä demokratiasta (vapaat vaalit) on riittämätön, sillä länsimaiseen käsitykseen demokratiasta kuuluu väistämättä liberalismi (ihmisoikeudet, yksilön vapaus jne.). On kuitenkin selvästi havaittavissa että kolmannen aallon demokratioista (kielikuva, jota Huntington käyttää 70-luvulla alkaneesta demokratisoitumiskehityksestä) vain muutama on siirtynyt liberalistisen demokratian tielle, ja monet maat, vaikka niissä järjestetäänkin vapaat vaalit, tukahduttavat yhä kansalaistensa oikeuksia. Fareed Zakaria kutsuu näitä ei-liberaaleiksi demokratioiksi ja vaatii demokrateorian ottavan huomioon myös tämän huolestuttavan kehityksen. (1997, 22-25.)

4.1.2. Demokratiamääritelmät transformaatioteoriassa

Demokratia-määritelmät voidaan jakaa kahteen ryhmään: minimalistisiin ”formaaleihin” määritelmiin, jotka perustuvat Schumpeterin ajatuksiin, sekä ”substansiivisiin” määritelmiin, jotka painottavat kansalaisten osallistumista, poliittista kulttuuria ja käsitystä demokratiasta jatkuvana prosessina (ks. esim. Kaldor & Vejvoda 1997, 62.) Transformaatiotutkimuksessa ei kuitenkaan ole kehittynyt vilkasta

demokratiateoreettista debattia. Normatiivinen kysymys, onko suora vain edustuksellinen demokratia, elitistinen vai osallistuva, vahva vai heikko demokratiamuoto paras päämäärä, ”ratkaistiin” nopeasti. Poliitiikan tutkimuksen ”*Systemwechselforschung*”³³ otti yhteiseksi lähtökohdakseen Schumpeterin ”realistisen” demokratiateorian ja lisäsi siihen Robert Dahlin (1971, 2-3) ”proseduraaliset ja institutionaaliset minimi”, joihin kuuluvat yhdistymis- ja mielipidevapaus, aktiivinen ja passiivinen äänioikeus, poliittisen eliitin vapaa kilpailu äänistä vaaleissa, vapaat vaalit ja tiedonsaanti sekä instituutiot, joiden politiikka riippuu äänestäjien ja intressiryhmien toiveista ja preferensseistä. (Merkel 1996, 33.) Osallistumisdimensio ymmärretään Schumpeterin hyvin teoreettisessa traditiossa restriktiivisesti vain kansalaisten äänioikeutena ja oikeutena olla ehdolla vaaleissa (”right to participate in elections and office”) (ibid. ja Huntington 1991, 7).³⁴

Adam Przeworski minimalisoi demokratiamäärittelyn vielä schumpeteriläistä käsitystäkin minimalistisemmaksi. Przeworskin mukaan demokratisoituminen on ”epävarmuuden institutionalisaation prosessi”. Kun autoritaarisessa hallintajärjestelmässä määrätyt ryhmät ovat varmoja etuuksiensa ja intressiensä saavuttamisesta, demokratiassa mikään ryhmä ei voi olla varma voitosta. (Przeworski 1986, 58.) Rationaaliseen peliteoreettiseen tutkimussuuntaukseen liittyvä määritelmä Przeworskillä käsittää demokratian partikulaarina järjestelmänä, jossa ryhmänsisäiset konfliktit prosessoidaan ja päätetään (*to terminate*). Demokratiassa politiikan pysyvä tunnuspiirre on juuri kilpailevien intressien olemassa olo ja niihin pyrkivän toiminnan sääntöjen mukainen organisointi. Eri ryhmittymät pyrkivät päämääriinsä ja niillä on institutionaalisesti varmistettu oikeus osallistua poliittisten instituutioiden toimintaan. Häviökään (esim. vaaleissa) ei estä jatkamasta peliä. Konfliktit määritellään ja käsitellään sääntöjen mukaan, jotka kaikki osanottajat tuntevat. Näihin kuuluvat kriteerit siitä, kuka on poliittinen toimija (saa pelata), mitkä toimintastrategiat ovat oikeutettuja ja kuinka konfliktitilanteet saadaan päätökseen (engl. *terminated*, konflikteja harvoin lopullisesti ratkaistaan, engl. *resolved*.) Jos sääntöjä rikotaan, fyysistä voimaa (jonka käyttö on tarkasti säännöstelty) voidaan käyttää rikkojaa vastaan. Osanottajilla on

³³ Suom. järjestelmänmuutostutkimus.

³⁴ Esimerkiksi Juan J. Linz, joka on yksi muutosteorian perusajattelijoita, määrittelee demokratian Dahlin määritelmän pohjalta. Hänen mukaansa poliittinen järjestelmä on demokraattinen, ”when it allows the free formation of political preferences, through the use of basic freedoms of association, information, and communication, for the purpose of free competitions between leaders to validate at regular intervals by non violent means their claim to rule, ... without excluding any effective political community from expressing their preference” (Linz, siteerannut Merkel 1996, 33).

kuitenkin valinnanvaraa toimintastrategioissa ja demokraattisten konfliktien tulokset ovat aina epävarmoja ja odottamattomat tulokset ovat mahdollisia. (Przeworski 1986, 56-58.)

On muutamia poikkeuksia transiioajattelijoiden joukossa, jotka eivät perusta ajatteluaan demokratiasta vain Schumpeterin tai Dahlin minimalistisille käsityksille. Esimerkiksi Philippe Schmitterin mukaan vain säädellyt toimintatavat ja instituutiot eivät vielä riitä demokratian määrittelyksi. Kyseessä on kompleksisempi asia, jossa valtion päättävän koneiston, välittävien rakenteiden (kuten puolueet, järjestöt, yhteiskunnalliset liikkeet ja media) ja päätöksenteon suhteet on otettava huomioon. Schmitterin mukaan demokratiamääritelmässä on huomioitava kansalaisten ja hallitsijoiden suhde. Hän varoittaa myös muutostutkimuksen vaarasta tehdä demokratiamäärittelyistä liian kulttuuri- ja aikasidonnaisia. Transiitiotutkimuksen *mainstream* perustuu kuitenkin hyvin minimalistiseen demokratia-käsitykseen. (Merkel 1996, 33-35.) Mielenkiintoista kiinnittää huomiota siihen, miten erilaiset demokratiakäsitykset vaikuttavat siihen, millaisia tutkimuskohteita demokratisoituvista maista tuotetaan.

4.1.3. Demokratisaatioteorian käsitteitä

Laaja ja suppea transiitiomäärittely

Transitio voidaan laajasti ymmärtää siirtymänä toisesta hallinnollisesta järjestelmästä toiseen. Monien mielestä transitio loppuu siihen, kun uusi hallintajärjestelmä on paikallaan (O'Donnell ja Schmitter 1986, 6). Tämän ajattelun mukaan esimerkiksi demokraattisten instituutioiden vahvistaminen ei enää liity transiitiosprosessiin. Autoritaarisesta hallinnosta siirtyminen toiseen hallintajärjestelmään ei välttämättä tarkoita demokratisoitumista, sillä kyseessä voi olla myös transitio uuteen autoritaarisen hallinnan muotoon. Kyseessä voi olla myös siirtymä epäselvään tilanteeseen, jossa vaihtuvat hallitukset eivät saa vakiinnutettua valtaansa ja täten uutta järjestelmää. Transiitiosprosessi voi myös olla hyvin väkivaltainen ja johtaa vallankumouksellisten ryhmittymien valtaannousuun. (Emt., 3.) Tällaisesta avoimesta prosessista käytetään kuitenkin selvyuden vuoksi käsitettä **transformaatio**. Tässä työssä käytetään laaja

transformaatiotutkimuskäsitettä³⁵ viittaamaan kaikenlaiseen järjestelmänmuutos-tutkimukseen. Suppeasti transitio ymmärretään sosialismista kapitalismiin/demokratiaan siirtymisenä. (Elo 2001.) Philippe Schmitter (samoin kuten Linz ja Stepan) jakaa transition autoritäärisestä demokraattiseen järjestelmään kolmeen ideaalivaiheeseen: liberalisaatio-, demokratisaatio- ja konsolidaatiovaiheisiin, jotka ovat osittain päällekkäisiä, eikä niitä voi koskaan täysin erottaa. (Merkel 1996, 36).

Käsitteiden määrittelyissä suurimmat ristiriidat nousevat siitä, millä kriteereillä jokin kehitysvaihe voidaan sanoa päättyneeksi ja mitä vaihetta milläkin termillä voidaan nimittää. Foucault'laisittain ajateltuna alkuperän etsiminen on kuitenkin turhaa. (Vrt. Foucault 1998b.) Sen sijaan viittaam em. käsitteillä koko siihen tutkimuskenttään, joka käsittelee valtioiden siirtymistä poliittisesta järjestelmästä toiseen sekä uuden järjestelmän vakauttamista. Myöhemmin tässä tutkimuksessa keskitytään ennen kaikkea demokratian vakauttamisen, konsolidaation³⁶, tematiikkaan.

Liberalisaatio

Liberalisaatio on siis yksi transitioperiodiin kuuluva aspekti. O'Donnell ja Schmitter kutsuvat liberalisaatioksi oikeuksien uudelleenmäärittelyä ja niiden laajentamista. Kyseessä on juuri sellaisten oikeuksien täytäntöönpano, jotka suojelevat yksilöitä ja erilaisia sosiaalisia ryhmiä valtion tai jonkin kolmannen osapuolen mielivallalta. Päädymme liberaalin tradition peruspilareihin: habeas corpus, yksityisyyden suoja, oikeudenmukainen oikeudenkäynti, liikkumisen ja sanan vapaus jne. Liberalisaatio onkin usein transitioprosessin ensimmäinen vaihe. Jos liberalisaatio ei näytä uhkaavan autoritaarista järjestelmää se usein institutionalisoituu. (O'Donnell ja Schmitter 1986, 7.) Tietysti myös liberalisaation käsite voidaan ajatella taloudellisen liberalisaation ja yksityistämisen kannalta, mutta tässä pro gradu –tutkielmassa keskitytään ennen kaikkea poliittisiin muutoksiin.

³⁵ Koska tässä työssä ei käsitellä demokratisoitumisprosessiin usein talouspoliittisia aspekteja, en käsittele sen enempää transition määritelmää, joka ymmärtää siirtymän vain suunnitelmataloudesta markkinatalousjärjestelmään. (Tästä paremmin esim. Lavigne 1995.)

³⁶ Käytän selvyuden vuoksi lainasanaa *konsolidaatio*, sillä suomen sanat ”vakauttaminen” (akt.) ja ”vakautuminen” (pass.) viittaavat joko jonkun tekemään toimintaan tai itsestään tapahtuvaan toimintaan. Toimijuuteen viittaamaton *konsolidaatio* sopii parhaiten foucault'laiseen ajatteluun ”strategioista ilman strategeja”. Foucault puhuu intentionaalisuudesta ilman subjektia, strategioista ilman strategeja ja painottaa, ettei lausuman subjekti ole lausuman puhuja vaan tietty tila, joka voidaan täyttää eri yksilöillä. (Foucault 1985, 95, ks. myös Dreyfus & Rabinow 1982, 187.)

Demokratisaatio

Demokratisaatiokehitys on Huntingtonin mukaan kolmevaiheinen. Yksinkertaisesti siihen kuuluu autoritaarisen hallinnon loppu, demokraattisen järjestelmän luonti (vapaiden vaalien järjestäminen ja demokraattisten instituutioiden luominen) sekä demokraattisen hallinnon vahvistaminen. (Huntington 1991, 35.) Yleensä ajatellaan, että demokratisoituvassa maassa kansalaisuutta ja kansalaisten oikeuksia koskevat säännöt toimeenpannaan ja institutionalisoidaan tilanteessa, jossa järjestelmää on aikaisemmin hallittu eri tavoin (vrt. pakkovalta tai traditiot) tai että kansalaisoikeudet laajennetaan kattamaan koko kansan, myös ne jotka aiemmin olivat olleet niitä vailla (esim. veroa maksamattomat, naiset, etniset vähemmistöt) tai säännöt laajennetaan koskemaan asioita, jotka olivat ennen siviilihallinnon ulkopuolella (mm. turvallisuuspalvelu ja armeija). (O'Donnell ja Schmitter 1986, 8.)

Demokratisaatio ymmärretään siis laajempaan kuin vain siirtymä pois autoritäärisestä hallinnosta ja laajemmin kuin pelkkä liberalisaatio, joka voi tapahtua myös ilman demokraattiseen järjestelmään siirtymistä. Demokratisoituminen ei ole yhtäkin tapahtuma. Demokraattiset instituutiot saadaan paikalleen vähitellen. Osa instituutioista, säädöksistä ja oikeuksista on jo olemassa autoritaarisen hallinnon aikana. Demokratisaatio ja liberalisaatio eivät siis ole synonyymejä, vaikka ne ovatkin hyvin läheisessä suhteessa toisiinsa. Jos yksilönvapauksia ei taata, demokratia uhkaa vajota ”formalismiin” (vrt. myös ”*illiberal democracies*” Zakarialla). Toisaalta, jos kansalaiset eivät saa osallistua päätöksentekoon, liberalisaatio joutuu helposti hallinnon manipuloinnaksi. Demokratiat, joissa ihmisten oikeuksia yhä rajoitetaan voidaan kutsua rajallisiksi demokratioiksi (*limited democracies*). (Ks. mm. O'Donnell ja Schmitter 1986 sekä Zakaria 1997.)

Demokratian ja demokratisaation määrittelyt ovat osa sitä vallan strategiaa, josta Foucault puhuu tieto-vallan verkostoja tutkiessaan. Käsitteen muodostus, prosessien rajaaminen ja muut diskurssin rajaamisen keinot, vaikuttavat kaikki tutkimusobjektin muotoiluun, käsitykseen siitä, mitä tutkitaan ja mistä on mahdollista puhua. Monia asioita jätetään huomiotta, marginaaliin. Kuten edellä totesimme, esimerkiksi valtavirtatransformaatiotutkimuksessa laajan demokratiamäärittelyn osat kuten poliittinen kulttuuri jätetään tutkimuksen ulkopuolelle.

4.2. Teorianmuodostuksen vaikeudet

Vallan strategioista kirjoittaessaan Foucault mainitsee käsitteiden muodostuksen lisäksi teorian muodostuksen säännöt. Tieteenaloilla omat tapansa rajoittaa validia diskurssia ja sitä, miten mistäkin minäkin aikana voidaan puhua.

4.2.1. Lähestymistapoja muutokseen

Muutosta poliittisesta järjestelmästä toiseen voidaan tutkia juuri struktuurianalyttisesti, keskittyen valtiomuodon rakenteiden ja niissä tapahtuvien muutosten kuvailemiseen. (Emt., 111.) Toisaalta demokratisoitumisen ja muutoksen problematiikkaa lähestytään usein funktionalistisesta näkökulmasta, analysoidaan poliittista toimintaa. Funktionaalisen analyysin tarkoituksena on ratkaista, millainen merkitys tietyllä toiminnalla on tutkittavassa järjestelmässä. Prosessien tutkimuksen kohteena sen sijaan ovat tapahtumaketjut, joiden kautta poliittiset ratkaisut syntyvät, päästään päämääriin tai sitten odottamattomiin tuloksiin. Muutokset ovat Janssonin mukaan eräs poliittisten prosessien muoto. ”Ne eroavat kuitenkin -- ’tavallisista’ prosesseista siinä, että ne johtavat enemmän tai vähemmän syvälliseen järjestelmän rakenteen muutokseen, kun taas yleiset poliittiset prosessit suurelta osalta käyttävät yhteiskunnan tarjoamia kanavia ja jättävät järjestelmän luonteenomaisen rakenteen koskemattomaksi”. (Jansson 1969, 185.)

Demokratisaatio nähdään usein juuri muutosprosessina. Funktiot ovat staattisia tutkimuskohteita, kun taas prosessit ovat dynaamisia kehityskulkuja (emt., 186). Prosesseilla on eri vaiheet (ulkonainen kulku) sekä dynamiikka (päämäärän saavuttamiseen vaikuttavat voimat) (emt., 203). ”Prosessien tutkimuksessa on lähdettävä siitä, että poliittinen toiminta on *päämäärällistä*, kirjoittaa Jansson (emt., 208) tarkoittaen kaikkia poliittisia prosesseja kuten päätöksentekoprosessia. Monet demokratisaation tutkijat kuten Kristi Raik määrittelevät demokratisaation juuri ”prosessiksi, jonka päämääränä on vakaan demokraattisen yhteiskunnan saavuttaminen” (1998, 9). Se millaiseksi prosessi lopulta ymmärretään riippuu suuresti siitä, miten demokratia päämääränä määritellään. Muutosprosessin taustalla olevia teleologisia oletuksia päämääristä kannattaa analysoida. Prosessiajatteluun kuuluu myös *strategia* ja *taktiikka* käsitteet. Tähän liittyy myös se, että päämäärät asetetaan

tärkeysjärjestykseen, koska on epätodennäköistä, että ne kaikki voitaisiin toteuttaa yhdellä kertaa (johtuen resursseista, asenteista jne.). (Jansson 1969, 210.)

Muutoksen tutkiminen ja operationalisoiminen on vaikeaa. Empiirinen tutkimus kamppailee erityisongelmien kanssa: ”Muutoksen analysoimiseen vaaditaan usein komplisoidumpia tilastollisia menetelmiä kuin lepotilassa olevan järjestelmän sisäisten muuttujien suhteiden selvittämiseen”. (Emt., 228, ks. myös Dawisha 1997, 41.) Lisäksi muutosteorian vaarana on käyttää arvoväritteisiä ja vaikeasti määriteltäviä käsitteitä. ”Muutosten analyysit ovat jo vanhastaan kernaasti operoineet sellaisilla arvovaruksen sisältävillä käsitteillä kuin ”kehitys” ja ”rappeutuminen”. (Jansson 1969, 228.) Vaikka transformaatioteoria ei sitä aina eksplisiittisesti sano, hyvin usein sillä on tutkimukseensa prosessinäkökulma, sillä se kiinnittää huomionsa yhteiskunnan ja hallinnon uudistamisen prosesseihin. ”Prosessinäkökulma tuo esille sen tosiasian, että muutos on jatkuvaa ja prosessimaista” (Salminen ja Temmes 2000, 49). Myös vertailevassa tutkimuksessa on usein prosessinäkökulma. Muutosten syitten, vaiheiden ja päämäärien luokittelu kuuluu olennaisena osana perinteiseen järjestelmänmuutostutkimukseen. Näin luodaan käsitys eräänlaisesta normaalista ideaaliprosessista.

4.2.2. Muutosteorian evoluutio

Yhteiskuntatieteissä teorioiden kehitys ei yleensä ole ollut lineaarista, vaan pikemminkin syklistä, missä eri dominoivat teoriat seuraavat toisiaan. Muutosteoriat eivät tässä suhteessa tee poikkeusta. 50- ja 60-luvuilla teorianmuodostukseen pyrkinyt muutoksen tutkimus keskittyi makrososiologis-funktionaalisiin tai makrososiologis-strukturalistisiin selityksiin. Systemi- ja modernisaatioteoreetikoiden mukaan poliittisen järjestelmän demokratisaatio olisi riippuvainen universaaleista talouden ja yhteiskunnan modernisaatiokaavioista. 80-luvulla muutostutkimuksen johtoon nousi paradigma, jonka mukaan demokratia oli riippuvainen sosioekonomisista edellytyksistä. (Merkel 1996, 31.)

Suurtutkimus ”Transition to democracy” – jota johtivat Guillermo O’Donnel, Philippe Schmitter ja Laurence Whitehead (1986) – painotti poliittisten eliittien roolia niin teoreettisessa kuin empiirisessäkin muutostutkimuksessa. Toimijateoreettinen virtaus valtasi alaa varsinkin Etelä-Euroopan ja Latinalaisen Amerikan

demokratisaatiotutkimuksessa. Tähän liittyi *rational choice* ajattelu ja individualismi (vrt. mm. Przeworski 1986) sekä toisaalta strukturalistisesti selitetty deskriptiivis-typologinen esitys toimijasta (vrt. O'Donnel ja Schmitter 1986). (Ks. Merkel 1996, 31.)

Kommunismien kaatuessa 1989 tulivat systeemi- ja modernisaatioteoriat takaisin etualalle, jotka selittivät reaaliosialistisen hallinnon kaatumista yhteiskunnan funktionaalisilla seikoilla. Näiden modernisaatioteorioiden perusargumentti oli, että kommunistiset järjestelmät kaatuivat teknologisen kehityksen myötä, johon poliittisesti yliohtajailtu järjestelmä ei sopeutunut. Funktionalistinen modernisaatioteoria ei halunnut kuitenkaan syrjäyttää ajatusta toimijoiden merkityksestä, Itä-Euroopan muutokset kun johtivat hyvin erilaisiin muotoihin demokratiasta tai autoritaarisesta hallinnosta. (Emt., 31-32 sekä Kopecky & Mudde 2000, 525.)

4.2.3. Pyrkimys kattavaan selitykseen

Entiset suurteoriat kuten systeemi-, strukturi- ja toimijateoriat auttavat meitä ymmärtämään muutoksen eri puolia, mutta transformaatiotutkimuksen pahimmat vaikeudet ovat olleet yrityksissä luoda kaikki aspektit mukaan ottavaa teoriaa. Tatu Vanhasen tutkimukset (esim. 1997) ovat oiva esimerkki hieman erilaisesta pyrkimyksestä kaiken kattavaan yleistävään selitykseen demokratisoitumisesta. Hän pyrkii osoittamaan kvantitatiivisen datan avulla samankaltaisuutta demokratiakehityksessä. Tätä teoriaansa Vanhanen kutsuu demokratisaation evoluutioteoriaksi ja hänen mukaansa teoria on kunnollinen vasta kun sitä voidaan soveltaa kaikkiin maihin kaikilla kulttuurialueilla. Sen peruslähtökohtana on, että samat selittävät muuttajat voisivat selittää demokratisaation asteen muutokset eri puolilla maailmaa (Emt., 4). Tällaisia selittäviä muuttajia ovat mm. kaupungistuminen, lukutaitoisuus, opiskelijoiden ja maanviljelijöiden määrä suhteessa asukasluvuun jne. Kirjassaan *Prospects of Democracy (1997)* Vanhanen analysoikin samojen muuttajien kautta 172 maailman valtiota. Tämän hänen mukaansa ”darwinilaisen” teorian keskeisenä hypoteesina on, että ”demokratisaation voi odottaa tapahtuvan olosuhteissa, joissa vallan lähteet ovat jakautuneet niin laajalti, ettei mikään ryhmittymä voi enää sortaa kilpailijoitaan tai säilyttää hegemoniaansa” (emt., 5).

Tässä piilee tutkimusmetodologisesti yksi yhteiskuntatieteiden perustavaa laatua olevia kiistoja kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen välillä. Vanhasen analyysi jättää

liian monta ei-mitattavaa puolta asioista käsittelemättä. Vaikka demokratisoitumistutkimuksessa kvantitatiivisilla muuttujilla on suuri merkitys varsinkin kansainvälispoliittisen käytännöllisellä puolella (kansainväliset järjestöt perustavat toimensa, avustushjelmansa ja tukensa suurelta osin juuri mitattavien muuttujien varaan), taulukot tuskin voivat täysin auttaa ymmärtämään tutkimuskohdetta. Monet tutkijat kritisoivatkin liian yleistävää otetta näinä muuttuvina aikoina, jolloin nuoret demokratiat ovat vielä hyvin epävakaita ja herkkiä poliittisten tasapainojen muutoksille. David Held muistuttaa toimittamansa teoksen *Prospects for Democracy* esipuheessa, että viimeisten historiallisten tapahtumien kiihkeys on jättänyt politiikantutkijan epäselvien käsitteiden ja viitteiden varaan. Tässä tilanteessa poliittisen tutkimuksen pitää olla varovaista ja välttämättä joustavaa ("undogmatic"). (Held 1993, 6.) Täysin erilaisen historiallisen perinnön omaavien maiden vertaaminen yleispätevillä kriteereillä on vaikeaa ja aiheuttaa "epänormaaliuteen" viittaavia diskursseja, jos maa tällaisessa tutkimuksissa vaikuttaa liian erilaiselta.

Kuten O'Donnell ja Schmitter huomauttavat kirjassaan *Transitions from Authoritarian Rule*, demokratisoitumisprosessit ja niiden syyt kattava teoria pitäisi olla laaja sosiaalista muutosta käsittelevä selonteko, jossa epänormaali, "odottamaton ja mahdollinen olisi yhtä tärkeää kuin tavallinen ja todennäköinen" (1986, 4). Sitä paitsi toimijoiden näkemys tästä kaikesta "epänormaaliudesta" vaikuttaa osaltaan lopputulokseen. O'Donnellin ja Schmitterin mielestä "normaali tieteellinen metodi", joka luetteloii ja painottaa taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurillisia muuttujia poliittisten toimijoiden identiteetin ja strategioiden selittäjinä ei nopeasti muuttuvissa olosuhteissa kuten transitioprosesseissa ole toimiva. He selittävät kantaansa sillä, että vapautuvassa ilmapiirissä uudet ajatukset leviävät nopeasti, toimijaryhmät muuttuvat ja muuttavat ajatuksiaan ja päämääriään. Odottamattomat tapahtumat ja riittämätön tiedonsaanti vaikeuttavat osaltaan rationaalista päätöksentekoa ja ennusteiden antamista. Tämä ajatus ei tietenkään sulje pois sitä, että demokratisoitumiseen voidaan nähdä liittyvän monia yleisesti havaittavissa olevia makrotason syitä, mutta kattavan transitioteorian luominen on hyvin vaikeaa. (O'Donnell ja Schmitter, 1986, 4.)

4.2.4. Transition syyt ja edellytykset

Vaikka yhtenäisen ja kaikenkattavan transitioteorian luominen saattaa tuntua mahdottomalta, suuri osa tutkijoista on yhtä mieltä siitä, että demokratisaatio vaatii

joitakin yhteisesti jaettuja ennakkoehdotuksia. Näihin kuuluvat mm. melko korkea taloudellinen kehitys, vahva keskiluokka, suvaitsevaisuuden traditio, yksilön kunnioitus, markkinatalous ja eliitit, jotka suostuvat luopumaan vallasta. (Vrt. mm. Vanhanen 1997, 11 ja Huntington 1991, 37-38.) Tällainen käsitys demokratisaatioista liittyy selvästi kehitystutkimuksen perinteeseen.

Toiset tutkijat painottavat ulkopuolisia tekijöitä valtion sisäisten tekijöiden kustannuksella. Jo 60-luvulla mm. Andre Gunder Frank syytti maailmanlaajuisesta kapitalismista kolmannen maailman ahdingosta ja siis myös demokratian puutteesta siellä. Raymond Gastil väittää, että demokratisaatio riippuu enemmänkin demokraattisten aatteiden leviämisestä kuin mistään sosio-ekonomisista tekijöistä. (Vanhanen 1997, 11.) Tästä oletuksesta on helppo jatkaa Huntingtonin lumipalloteoriaan. Hänen mukaansa demokratisoituminen tapahtuu monista eri syistä ja monissa eri tilanteissa. Yksi vaihtoehtoista on lumipallotilanne, jossa *spill over* -ilmiön takia yhdessä maassa tapahtunut demokratisoitumiskehitys leviää maantieteellisesti läheisille alueille. (Huntington 1991, 100-105.)

Itä-Euroopan 90-luvun alun demokratisoituminen voidaan ajatella juuri tällaisen ketjureaktion tulokseksi. Unkarin avattua rajansa itäsaksalaiset vyöryivät massoittain Unkarin kautta länteen. Muuri sortui, Saksat yhdistyivät, Puolassa ja Unkarissa järjestettiin vapaat vaalit. Ei ole epäilystäkään, että Romanian diktaattori Ceausescu ei olisi saanut niin julmaa loppua ilman näitä toisia tapahtumia. Itä-Euroopan tapahtumat yllyttivät myös albaanit kaduille. Veristenkin mielenosoitusten jälkeen maan kommunistijohdolla ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin järjestää vapaat vaalit. Hyvin paljon sekä vertailevaa että teoreettista transiititutkimusta tehdään juuri sen selvittämiseksi, mitkä seikat lopulta johtavat transiitiokehitykseen, muutokseen kohti toivottua demokratiaa sekä nuoren demokratian vakautumiseen (konsolidaatio).

4.3. Demokratian konsolidaation teleologia

Kuten todettua, täysin yhteisesti jaettua ymmärrystä transition ja konsolidaation määrittelyistä ei ole. Suuri osa tarkkailijoista olettaa järjestelmän muutoksen määrättyjä vaiheita seuraavaksi prosessiksi. Konsolidaatio ajatellaan kehityksen viimeiseksi vaiheeksi, tavoitellun demokratian vakautumisen ajaksi. ”Kolmas aalto” on tuonut yli

60 valtiota autoritäärisestä hallinnosta jonkinlaisen demokratian piiriin, mutta ”demokratian säilyttämien on usein vaikeampikin tehtävä kuin siihen siirtyminen”, muistuttaa Andreas Schedler. Poliitiikan tutkijoiden huomio onkin nykyään kiinnittynyt juuri siihen, mitä kutsutaan demokratian konsolidaatioksi, vakiinnuttamiseksi. Alunperin tällä tarkoitettiin demokraattisen järjestelmän turvaamista autoritaarisia takaiskuja vastaan. Konsolidaatio-käsitteen merkitys on kuitenkin vähitellen laajentunut merkitsemään monenlaisia asioita demokraattisten arvojen levittämisestä, aina armeijan siviilihallintoon sekä köyhyden vähentämiseen. (Schedler 1998, 91-92.)

4.3.1. Milloin demokratian konsolidaatio saavutetaan?

Konsolidaatiovaiheen pituus riippuu ennen kaikkea siitä, mitä konsolidaatiolla ja konsolidoidulla demokraattisella järjestelmällä lopulta tarkoitetaan. Przeworskille demokratia on konsolidoitunut, kun määrätty instituutiojärjestelmä ”*becomes the only game in town*” (Przeworski 1991, 26), eikä demokraattisen järjestelmän ulkopuolella toimita. Nekin, jotka vanhan järjestelmän kaatuessa menettivät valtansa, yrittävät nyt demokraattisin keinoin saavuttaa sen uudelleen. Tässä määritelmässä juuri poliittiset toimijat ja eliitit ovat kehityksen keskipisteessä.

Geoffrey Pridham puhuu tässä tapauksessa ”negatiivisesta konsolidaatiosta”, joka perustuu vain demokraattisia säännöksiä kunnioittaviin yhteiskunnallisiin toimijoihin. ”Positiiviseksi konsolidaatioksi” hän sen sijaan kutsuu kokonaisjärjestelmän perustamista uskottavuudelle ja legitimaatiolle – hän ei siis keskity vain eliittien toimintaan, vaan huomio myös kansalaisten merkityksen konsolidaatioprosessissa (Pridham 1995, 168-169). Tämä maksimalistinen näkemys ottaa poliittisen kulttuurin mukaan keskusteluun päin vastoin kuin minimalistien ”negatiiviseen konsolidaatioon” perustuva näkemys.

Minimalisesti konsolidaatio voidaan ymmärtää poliittisten toimijoiden käytöksen sopeutumisenä demokratian minimalistisiin proseduraalisiin vaatimuksiin. Linz ja Stepan ovat ehdottaneet laajempaa määrittelyä demokratian konsolidaatiolle: Heidän mukaansa demokratia on vakaa vasta, kun mikään merkittävä toimija yhteiskunnassa ei käytä merkittäviä varoja pyrkiäkseen päämääriinsä pyrkimällä luomaan ei-demokraattisen järjestelmän ja suurin osa kansalaisista uskoo demokraattisten instituutioiden olevan paras tapa hallita yhteiskuntaa, ja että mitkään yhteiskunnalliset

voimat tottuvat ristiriitojen ratkaisuun laillisin ja demokraattisin keinoin. (Linz&Stepan 1996, 6)

Linz ja Stepan luettelevat kolme tärkeää dimensiota konsolidaatioprosessissa: eliittien toiminta, väestön asenne ja ”strukturi”. Toimijuusdimensiossa (*behaviorally*) on kyse siitä, ettei konsolidoidussa demokratiassa mitkään relevantit poliittiset, sotilaalliset tai taloudelliset toimijat mobilisoi varoja demokratiaa vastaan. Asennedimension (*attitudinally*) mukaan demokratia on konsolidoitunut, kun väestön vahva enemmistö hyväksyy demokraattisen järjestelmän vaihtoehdottomana. Rakenteellisesti (*structurally*) demokratia on konsolidoitunut, kun järjestelmän rinnalla ei ole enää toisia järjestelmiä, jotka voisivat vaikeuttaa tai kontrolloida demokraattista päätöksentekoa (esim. kirkko, suurmaanomistajat, armeija jne.). (Ks. Merkel 1996, 38.)

4.3.2. Konsolidaation teleologiset määritelmät

Schedlerin konsolidaatiokategoriat³⁷ kuvaavat hyvin konsolidaatiotutkimukseen liittyvää lineaarista ajattelua, johon liittyvät tietyt vaiheet. Ensiksi on siirtymä autoritaarisesta järjestelmästä semi-demokraattiseen ”vaalidemokratiaan” (*electoral democracies*), jossa vapaat vaalit järjestetään, mutta kansalaisvapaudet ovat vielä

³⁷ **Schedlerin konsolidaatiokategoriat:**

1) Demokratian kaatumisen estäminen (*Preventing Democratic Breakdown*): Konsolidointivaihe vapaiden vaalien järjestämisen jälkeen, jolloin de jolloin demokraattisten instituutioiden toiminta pyritään turvaamaan mahdollisten vastatoimien ja vallankaappausten pelossa. Tämä on klassinen käsitys konsolidaatiosta. (Emt., 95.)

2) Demokratian murenemisen estäminen (*Preventing Democratic Erosion*): Demokratia voi syöpyä myös hiljaisesti sisältä päin ja lineaarinen eteneminen katketa tämän takia. Guillermo O’Donnell painotti tällaisia takaiskuja konsolidaation määritelmässään 1980-luvulla, tutkiessaan, kuinka demokraattisesti valitut poliitikot toimivat vähitellen demokratian vastaisesti murentaen järjestelmältä pohjaa. (Emt., 97.)

3) Demokratian täydentäminen (*Compliting Democracy*): Tämän ”positiivisen” konsolidaatiomääritelmän mukaan konsolidaatio on toinen transitio (*second transition*) demokraattisesta hallinnosta (minimalistiset määritelmät) demokraattiseen järjestelmään. Juan Linz ja Alfred Stepan määrittivät tällaisen järjestelmäkonsolidaation perustuslailliseksi (*constitutional consolidation*). (Schedler 1998, 98.)

4) Demokratian syventäminen (*Deepening Democracy*): tarkoittaa lineaarista liikettä kohti edistyneempää demokratiaa. Kyseessä on monialainen kehitysprosessi, johon kuuluu hallinnon toiminnan syvempi demokratisointi, oikeuslaitosten kehittäminen, puoluejärjestelmän, kansalaisyhteiskunnan, poliittisen kulttuurin ja päätöstentekotapojen parantaminen. (Schedler 1998, 100.)

5) Demokratian organisointi (*Organizing Democracy*):

Schedlerin ”neutraali” määritelmä on ”demokratian organisointi”. Siihen kuuluu demokraattisten perussääntöjen institutionalisointi, mikä painottaa minimalististen proseduraalisten sääntöjen sijaan niitä konkreettisia sääntöjä ja organisaatioita, jotka määrittävät erilaiset demokratian muodot. (Schedler 1998, 100.) Tämän määritelmän voidaan katsoa tarkoittavan samaa kuin Adam Przeworskin ”epävarmuuden institutionalisointi”, kuten tämä demokratisaation määrittelee.

rajoitettuja. (Schedler 1998, 92-93). Tällaiseen tilanteeseen viittaa myös Fareed Zakaria käsitteellään *illiberal democracies* (Zakaria 1997.). Seuraava vaihe on siirtymä liberaalidemokratiaan ja viimeinen vaihe siirtymä kehittyneeseen demokratiaan (*advanced democracy*). Schedler huomauttaa, että vaikka demokratisaatiosta puhuttaessa usein ideaalipäämääränä pidetään ”vakiintuneita läntisiä demokratioita” (*established Western democracies*), on muistettava, että ”demokraattinen normaaliuskin” on vain ”diskursiivinen konstruktio”. (Schedler 1998, 93.) Lopulta ajatus konsolidoituneesta demokratiasta onkin hyvin ristiriitainen. Demokratia kun yleensä ymmärretään muuttuvana järjestelmänä ja jatkuvana liikkeenä kohti yhä kehittyneempää demokratiaa. (Schmitter 1998, 23.)

Konsolidaation määritelmät voidaan jakaa pridhamilaisittain kahteen joukkoon, negatiivisiin ja positiivisiin. Niin kutsutut ”negatiiviset” määritelmät painottavat konsolidaation merkitystä demokratian tasa-painottamisessa ja takaiskujen, taantumuksen ehkäisyssä. ”Positiiviset” määritelmät taas käsittelevät demokratian kehittymistä ja edistystä kohti liberaalisempaa tai tasokkaampaa demokratiaa. Molemmat käsitykset tukevat teleologista käsitystä demokratisaatiosta, sen lineaarista ymmärtämistä. Schedler puolustaa tällaista näkemystä kuitenkin painottamalla, että avoin teleologisuus ei ole merkki sokeasta uskosta väistämättömään edistykseen kohti jotain määrättyä päämäärää, telosta. Päämääriä voi olla monia, mikä selittää myös konsolidaatiomääritelmien moninaisuuden. (Emt., 94-95.)

4.3.2. Foucault ja lineaarisen ajattelun kritiikki

Demokratisaatiotutkimuksen juuret ovat 1950-luvun modernisaatioteorioissa, joiden lineaarista kehitysajattelua on jo pitkään kritisoitu. Olemme todenneet, että demokratisoitumiskehityksen tutkimus itsekriittisistä suuntauksista huolimatta yhä usein tukeutuu teleologiseen, päämääräkeskeiseen ajatteluun. Foucault’laiselle ajattelulle sen sijaan on tyypillistä kieltää alkuperän etsinnän ja teleologisten selitysmallien mahdollisuus (ks. esim. Foucault 1998b, 69 ja 88).

Foucault’n näkemyksiä historiasta epäjatkuvuuksina, katkoksina, transformaationa voidaan hyödyntää perinteisen transformaatiotutkimuksen kritiikissä. Sen sijaan, että muokattaisiin ”suuria selittäviä systeemejä ja lineaarisia prosesseja”, korostettaisiin suuria hetkiä ja yksilöitä tai pyrittäisiin ”asioiden alkupisteen dokumentointiin”,

genealogisen ajattelun mukaan pitäisi yrittää luoda ja säilyttää tapahtumien yksittäisyys, ottaa huomio pois speaktaakkeleista ja kohdistaa se ”huomiotta jätettyihin, laiminlyötyihin, sellaisiin asioihin, joilta historia on traditionaalisesti kielletty” (Varis 1989, 22). Demokratisaatiotutkimuksessa tärkeänä on pidetty vaalikampanjoita ja niiden tuloksia (’speaktaakkeleita’) sekä poliittisen eliitin roolia (’suuria yksilöitä’).

Demokratisaation tutkimus on perinteisesti pyrkinyt etsimään yleisesti jaettuja ennakkoehtoja demokratisaatiolle ja kartoittamaan demokratisaatiokehityksen vaiheita. Sen sijaan ”(g)enealogia ei pyri osoittamaan, millä tavoin menneisyys tekee nykyisyyden välttämättömäksi, vaan näyttää, että nykytilanne on tulosta erilaisista kontingenteista ja satunnaisista tapahtumista, valtataisteluista, jotka olisivat voineet päättyä toisinkin” (Kusch 1993, 137). Genealogi ei siis pyri jäljittämään historian kehityslogiikkaa, päin vastoin genealogi haluaa rikkoa illuusion pysyvistä totuuksista, identiteeteistä tai muuttumattomista kehityskuluista.

Foucault kritisoi tieteen tapaa kytkeä yksittäiset tapahtumat ideaaliseksi jatkuvuudeksi – teleologiseksi liikkeeksi tai luonnolliseksi prosessiksi. ”Todellinen” historia ei ole kiinnostunut sellaisista tapahtumista kuin poliittiset päätökset, sopimukset tai sodat, vaan kiinnittää huomion voimasuhteiden muutoksiin, vallan anastuksiin, sanaston kääntämiseen sitä kerran käyttäneitä vastaan, hallinnan ja toiseuden problematiikkaan. ”Historian voimat eivät tottele kohtaloa eivätkä mekaniikkaa; niitä ohjaa sattuma ja taistelu.” (Foucault 1998b, 89.) Genealogille perinteinen historian tutkimus, tässä tapauksessa transformaatiotutkimus, on vain osa sitä valtasuhteiden kenttää, jossa identiteetit ja ”totuudet” luodaan, jossa esimerkiksi Albanialle annetaan identiteetti ja tähän Albaniaa koskevaan ”totuusdiskurssiin” sopimattomat äänet suljetaan pois.

Vaikka demokratisaatioteoreetikot pyrkivät yleistämään tutkimustuloksiaan, Foucault kiistää suurteorian mahdollisuuden. ”Genealogia pyrkii osoittamaan, että *vaikka* tietyt – esimerkiksi rangaistusjärjestelmän puitteissa tehdyt – päätökset ja toimenpiteet ovatkin puolustettavissa kyseisen järjestelmän perustana olevien, historiallisesti kontingenttien periaatteiden ja (paikallisten) viitekehysten valossa, ne ovat puolustettavissa *vain* näiden historiallisesti kontingenttien periaatteiden ja (paikallisten) viitekehysten valossa.” (Kusch 1993, 175) Foucault ei myöskään tarjoa tutkimuksissaan uudistusehdotuksia³⁸.

³⁸ “I never behave like a prophet. My books don’t tell people what to do. And they often reproach me for not doing so...” (Foucault 1988, 15).

Foucault'n mukaan ”kritiikin oikeuttaminen uudistusohjelman avulla johtaa ’ansaan, johon hallitsevat haluavat intellektuellit saada’. Tähän ansaan jäänyt hyväksyy ajatuksen: ’älä kritisoi, koska et pysty toteuttamaan uudistusta’” (Kusch 1993, 176). Kaikki uudistusehdotukset joka tapauksessa olisivat välttämättä sidoksissa vallitseviin kriteereihin ja periaatteisiin. (idem.)

Vallitsevat kriteerit ja periaatteet ovat juuri vallan tekniikoiden muoto. Ne ovat saaneet totuuden, itsestäänselvyyden aseman ja mahdollistavat näin huomaamattoman, mutta tehokkaan tutkimuskohteiden, objektien valvonnan teknologian (jonka kautta objektit tuotetaan yhä uudelleen). *Tarkkailla ja rankaista* –teos osoittaa, kuinka kohteen (oli tämä rikollinen, oppilas, sotilas, tai tässä tapauksessa transitiomaa) valvonta, käsittely ja kouluttaminen vaatii ”teknistä tietoa”. Transformaatiotieteen onkin hyvin usein ongelmakeskeistä. Muodostaessaan käsityksen ideaalisesta muutosprosessista (sen vaiheista ja päämääristä) se tukee myös parhaiden keinojen etsimistä demokratisaation tukemiseksi ja muutoksen hallitsemiseksi transformaatiomaissa. Tällainen ajattelu vaatii demokratisaatioprosessin operationalisointia. Tarkkailun kohteina olevat maat pyritään kategorisoimaan erilaisten normien ja kriteerien mukaan. Foucault kysyykin tutkimuksissaan, miten tieteellinen tieto kytkeytyy valvontajärjestelmiin ja niiden taustalla olevaan tekniseen tietoon (Kusch 1993, 150). Tässä tutkimuksessa mietitään demokratisaatioteorian merkitystä muutoksen hallinnassa.

4.4. Konsolidaation mittaus, hallinta ja kansainvälinen dimensio

Palataksemme foucault'laisittain vallan problematiikkaan tutustumme seuraavaksi tieteellisen tiedon ja poliittisten käytäntöjen suhteeseen. Vallan keinoina mikrotasolla Foucault näki mm. vankiloiden aikataulut, jatkuvan tarkkailun, tutkinnot, raportit, sekä normalisoivat ”tuomiot” ja rankaisukäytännöt. Makrotasolla samantyylistä jaottelua voidaan havaita myös transoformaatiokehitystä tutkittaessa. Tietoa sekä tuotetaan, että tieto pönkittää institutionalisoituja käytäntöjä. Millaista tietoa nähdään tarvittavan?

Käytännöt perustuvat osaltaan **teoreettiseen tietämykseen**, niihin vertailevan politiikan tutkimuksen metateorioihin siitä, miten demokratia-kehitystä voidaan mitata, miten muutos tulisi operationalisoida sekä demokratiatutkimuksen oletuksiin demokratian määrittelystä, konsolidaatiokehityksen prosessiluonteesta ja kehityskaaren vaiheista.

Toisaalta ne perustuvat myös **teoriaa soveltavaan tietämykseen**, joka ilmenee asiantuntevuutena, suosituksina, tieteen teknokraattisena puuttumisena käytännön ohjailuun. Poliittiset käytännöt kuten avustusohjelmat painottavat myös käytännön kokemusten ja toimintojen merkitystä ja rationalisointia. **Käytännön teorettinen tieto** koostuukin käytännön kokemusten ja toimintojen rationalisoinnista. Se on kokemuksen perusteella tapahtuvaa ja kokemukseen vetoavaa toimintaa koskevaa käsitteellistämistä ja keskinäissuhteiden järjestämistä. **Käytännön tietämys** on varsinaista päätöksenteko-, kommentointi- ja lausuntokieltä, joka ilmenee rutiinin omaisissa kannanilmaisuissa, ehdotuksissa, päätöksissä ja julkilausumissa. (Silvon 1988, 12 luokitteluja mukailten)

4.4.1. Konsolidaation tutkimus ja käytäntö

Demokratiasta on tullut ainut legitiimi vaihtoehto autoritaariselle järjestelmälle. Yleensä kulttuureissa on havaittavissa yhdenmukaistavia diskursseja. ”Tahto totuuteen” ja ”tahto demokratiaan” voidaan nähdä aikakaudellemme tyypillisinä hegemonisina diskursseina, totuusdiskursseina ja aikakauden tiedon muodostuksen leimaavina piirteinä. (Silvo 1988, 28.) Poliittikan tutkijat etsivät demokratisaation vaikuttavia tekijöitä sekä prosessia kuvaavia teorioita ja *policy*-toimijat pyrkivät löytämään vastauksen siihen, kuinka demokratisaatiota ja nuoria demokratioita parhaiten tuetaan ja vakautetaan. (Shin 1994, 136.) Se, kuinka demokratia tai demokratisoituminen määritellään, vaikuttaa siihen, mitä pidetään demokraattisen kehityksen ongelmina ja millaisia toimintaehdotuksia, strategioita ja taktiikoita demokratisoitumisen tukemiseksi luodaan. Mitattaviin tekijöihin perustuvat määritelmät ovat tärkeitä, jotta demokratisaatioprosessia pystytään tehokkaasti tarkkailemaan ja *policy*-toimintaa tarvittaessa muuttamaan. (Emt., 137.)

Transformaatiotutkimuksen diskursiivisissa käytännöissä on nähtävissä selkeitä muutoksia sen suhteen, mikä nähdään tärkeänä. 1960-70 lukujen valtavirtatutkimus etsi demokratisaation ennakkoehtoja. Viime vuosikymmenen tutkimus on enemmänkin keskittynyt mm. poliittisen eliitin rooliin muutoksessa. Esimerkiksi Juan Linz painottaa, että poliittinen johto on vastuussa nuoren demokratian vakiinnuttamisesta. (Shin 1994, 139, ks. myös Linz 1990) Metodisesti nykytutkimus ei enää pyri löytämään yleiskategorioita järjestelmämuutoksista, vaan pyrkii vertailemaan transformaatioprosessaja eri maissa ja eri aikoina (emt. 140). Demokratisaatiotutkimus (diskurssi) on läpikäynyt siis sisäisen muutoksen. Aikaisempi tutkimus oli syvästi juurtunut

tutkimusfilosofisesti positivismiin aatteisiin, nykyinen tutkimus seuraa enemmänkin kriittisen teorian ajatuksia. Se pyrkii muutokseen tarjoten toimijoille työkalut sorron ymmärtämiseen ja siitä vapautumiseen. Se on usein hyvin *policy*-suuntautunutta pyrkien neuvomaan politiikan toimijoita. (Shin 1994, 141.) Käytännössä demokratia-käsite määritellään usein prosessi- ja toimintaorientoituneesti.

Monet *policy*-toimijat ja politiikan tutkijat näkevät nykyään tärkeänä parempien demokratian mittausmenetelmien löytämisen, jotta demokratisaatioprosesseja eri maissa voitaisiin paremmin seurata ja vetää siitä johtopäätöksiä *policy* puolelle. Esimerkiksi USAID on viime aikoina järjestänyt konferensseja ohjelman *Democratic Pluralism Initiative* puitteissa tällaisten mittausmenetelmien löytämiseksi. UNDP on myös alkanut etsiä tapoja mitata poliittisia vapauksia ja vaalioikeuksia.³⁹ (Shin 1994, 146) Freedom House of American joka vuotiset *Freedom in the World* -listaukset ovat hyvä esimerkki angloamerikkalaistyyllisistä kvantitatiivisista kategorisoinneista.

Maita ei jaotella vain demokratian tilan mukaan. Myös itse transiitiokehitykset voidaan jakaa erilaisiin luokkiin. Alfred Stepan on löytänyt ainakin kymmenen erilaista tietä autoritaarisesta hallinnosta demokratiaan. (Ks. Shin 1994, 149.) Tutkijat kuten O'Donnell (1996) sekä Linz ja Stepan (1996) ovat pyrkineet luomaan kategorioita tutkien, mitkä demokratisoituvista maista pysyvät minimalistisen demokratia-määrittelyn rajojen sisäpuolella, mutta eroavat vakaammista siinä, ettei demokratia ole vakautunut vielä käytännön tasolla. (Ks. Kopecky & Mudde 2000, 522)

Miten konsolidaatiota sitten tulisi mitata? Huntington ehdottaa demokratian vakautumisen osoitukseksi tilannetta, jossa ensimmäisissä vapaissa vaaleissa voittanut puoli häviää uudet vaalit ja luovuttaa vallan rauhanomaisesti uusille voittajille (*the two-turnover test*). Yleensä käytetyt indikaattorit kuvaavat vain demokratian hetkellistä tilaa, ei demokratisaation dynamiikkaa. Karen Dawisha luettelee mahdollisia tarkkailtavia konsolidaation indikaattoreita kuten vähäinen demokratian vastaisten ryhmien kannatus, korkea sitoutumisaste demokraattisiin normeihin sekä eliitin sisäinen yhteisymmärrys demokratian legitimiudesta. (Dawisha 1997, 44-45.) Transformaatiotutkimuksen ongelmana on juuri tällaisten mittausten operationalisoinnin vaikeudet. Miten voidaan sanoa, että jokin maa on vakiintuneempi demokratia kuin toinen?

³⁹ Tietysti kvantitatiivisten mittausmenetelmien ja maiden kategorisointi on herättänyt myös vastarintaa. Monet kyseenalaistavat mittausten paikkansapitävyyden. (ks. tarkemmin Chull Shin 1994, 146-148.)

Miten mitata poliittisen eliitin intentioita tai ihmisten luottamusta perustuslakiin, poliittisiin instituutioihin, heidän osallistumisestaan kansalaisyhteiskunnan toimintaan? Kuitenkin tähän pyritään esimerkiksi erilaisin kyselytutkimuksin (vrt. esim. USAID 1998). Tätä konsolidaation ”subjektiivista puolta” kuvaavat indikaattorit kuten ”tyytyväisyys demokratiaan” ovat joka tapauksessa itsessään subjektiivisia, sillä ei ole objektiivisia kriteereitä siitä, kuinka korkea tyytyväisyys merkitsisi demokratian vakautta. (Plasser & Ulram 1998, 120.) Luottamus instituutioihin on myös vaikeasti mitattavissa. (Emt., 124.) Tällainen demokratisaatioprosessin mittaaminen ja järjestäminen on joka tapauksessa yksi tapa hallita tilannetta, etsiä keinoja kehityksen tukemiseksi.

4.4.2. Konsolidaation tukeminen ja kansainvälinen dimensio

Vaikka Itä-Euroopan viime aikaisia muutoksia seuranneet tutkijat ovatkin kaikki yksimielisiä siitä, että kansainvälisillä tekijöillä on ollut suuri merkitys demokratisoitumiskehityksessä, tätä puolta on kuitenkin tutkittu yllättävän vähän. (Ks. esim. Kopecky & Mudde 2000, 517.) Geoffrey Pridham on yksi harvoja, joka on kiinnittänyt jo pitkään huomiota kansainväliseen dimensioon valtioiden demokratisoitumisprosesseissa, jotka useammin ajatellaan vain valtion sisäiseksi kehityskuluiksi. (Ks. mm. Pridham & Vanhanen 1994 ja Pridham & Herring & Sanford 1997) Kansainvälistä dimensiota on perinteisesti tutkittu kahdesta näkökulmasta: siitä, miten kansainvälinen ympäristö vaikuttaa kansallisvaltioiden sisäisiin muutoksiin ja päätöksentekoon (tähän liittyy esimerkiksi mainittu Huntingtonin lumipalloteoria) sekä siitä, mikä kansainvälisten toimijoiden rooli on prosessissa.⁴⁰

Kansainvälinen konteksti on ollut demokratiamyönteinen jo pitkään: globalisaatio on tuonut mukanaan uudenlaisen valtioiden lähentymisen, johon usein viitataan keskinäisriippuvuutena tai vain kansainvälistymisenä. Demokratian levittäminen on ollut 1970-luvulta lähtien läntisten valtioiden poliittisella agendalla luoden muutokselle suotuisaa ilmapiiriä. Ne ovat pyrkineet muun muassa ehdollistamaan taloudelliset tukiohjelmansa demokratisoitumiskehityksen mukaan. Myös NGO:t ja niiden joukossa

⁴⁰ Kansainvälistä vaikutusta ajatellaan tässä pro gradu -tutkimuksessa kolmannelta näkökulmasta pohtien, miten kansainväliset diskurssit ovat vallankäyttöä, miten tiedostamattomasti ja tiedostetusti muutosta pyritään hallitsemaan, miten diskursseissa toimijoille luodaan positioita, niitä normitetaan ja normalisoidaan.

varsinkin demokratisoitumista tukevat järjestöt ovat lisääntyneet nopeasti ympäri maailmaa. (Kopecky & Mudde 2000, 531, ks. myös Niklasson 1994, 195-198.)

Itä-Euroopan demokratisoitumiseen vaikuttavana tärkeänä tekijänä on demokraattisen Länsi-Euroopan sekä maantieteellinen että mentaalinen läheisyys. Länsieurooppalainen liberaalidemokraattinen malli niin politiikassa kuin talouden ja kulttuurinkin puolella on ollut puoleensavetävä. (Hyde-Price 1994, 225.) Euroopan unioni on tärkeä tekijä, sillä useimpien demokratisoituvien Itä-Euroopan maiden ulkopoliittikan korkein tavoite on EU jäsenyys, joten ne pyrkivät täyttämään EU:n antamat kriteerit läheisemmälle yhteistyölle. (Kopecky & Mudde 2000, 532.) Eri toiminta-alueiden merkityksellisyys nähdään kuitenkin hierarkkisessa asemassa. Myös demokratisaatiotutkimuksen jaottelut ja minimimäärittelyt vaikuttavat siihen, millaisia aspekteja muutoksessa painotetaan toisten kustannuksella.

Linz ja Stepan kritisoivat sitä, että Itä-Euroopan uudistuksissa on liian usein annettu taloudellisille uudistuksille ensisijainen merkitys. Heidän mukaansa valtion rakenteiden luominen olisi ensisijaisempaa kuin markkinatalous, sillä ”moderneissa demokratioissa kyse ei ole *markkinoista* vaan *talousyhteisöstä (economic society)*”. Oikeusvaltio ja säännöt ovat välttämättömiä käskytalouksien (*command economies*) muuttamisessa talousyhteisöiksi. (Linz & Stepan 1996, 435.) Vaikka EU periaatteessa pitää poliittisia kriteerejä erittäin tärkeinä, käytännössä se tukee ennen kaikkea taloudellisia uudistuksia. Bilateraaliset suhteet valtioiden välillä ovat tietysti myös tärkeitä. Albanian tapauksessa Italian ja Kreikan tuki, joka kuitenkin selkeästi painottaa näiden maiden omia poliittisia päämääriä, on Albanian taloudelle välttämätöntä.

Multilateraaliset organisaatiot kuten EU, ETYJ ja Euroopan neuvosto tukevat demokratisoituvia maita monin tavoin. Ne antavat neuvoja ja tukea esimerkiksi vaalijärjestelmän, perustuslain tai puoluejärjestelmän rakentamisessa, tukevat kansalaisyhteiskuntaa ja kannustavat demokraattisten käytäntöjen ja oikeusstandardien kunnioittamiseen. Demokratisoituvien maiden poliittisten eliittien osallistuminen näiden kansainvälisten instituutioiden toimintaan, antaa poliitikoille ja virkamiehille arvokasta kokemusta multilateraalisesta neuvottelusta, kompromissien konsensuksen luomisesta, joka on relevanttia tietoa myös sisäpoliittisesti demokraattisen poliittisen kulttuurin luomisessa. (Hyde-Price 1994, 226.)

Instituutioiden taloudellinen apu (ruoka-apu, velkajärjestelyt, yhteistyöhankkeet ja investoinnit, tullisopimukset jne.) voi myös tukea demokratisoitumisprosessia vähentäen muutoskauden tuomia negatiivisia vaikutuksia kuten työttömyys ja elintason lasku. Tarkoin harkittu ja kohdennettu tuki auttaa rakentamaan vahvat sosio-ekonomiset perusrakenteet pluralistiselle yhteiskunnalle. Hyde-Pricen mielestä tuen ehdollistaminen on vain ja ainoastaan hyvä asia. (Emt., 226-227.) Itä-Euroopan halukkuus saada läntistä taloudellista tukea, antaa lännelle poliittiset työkalut muotoilla alueen poliittista kehitystä. Taloudellinen yhteistyö voidaan ehdollistaa ja asettaa riippuvaiseksi vakaasta kehityksestä kohti demokratisaatiota ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Eräät analyytikot kuitenkin kritisoivat tuen ehdollistamista, koska ulkopuolisten voimien interventio voi jopa haitata uudistusten legitimaatiota kansalaisten silmissä. (Shin 1994, 165.) Joka tapauksessa ulkopuolinen apu hyvin usein sidotaan demokraattisten uudistusten edistymiseen.

Albaniassa kuten muuallakin Itä-Euroopassa toimii valtava määrä erilaisia kansainvälisiä toimijoita pyrkien edesauttamaan demokraattista ja taloudellista kehitystä näissä maissa⁴¹. Tähän ryhmään kuuluvat niin multilateraaliset talouden järjestöt kuten OECD, IMF, Maailman Pankki, lukematon määrä NGO:ita (kuten Soros-säätiö), eurooppalaiset ja ei-eurooppalaiset valtiot (kuten USA ja Albanian tapauksessa eräät islamilaiset valtiot) sekä eurooppalaiset keskeiset multilateraaliset järjestöt kuten EU; ETYJ ja Euroopan neuvosto. Näillä kaikilla toimijoilla on omat maakohtaiset strategiansa ja suunnitelmansa.⁴²

Euroopan komissio ja G7 maat (myöhemmin vielä OECD:n Groupe of 24) sopivat jo 1989, että demokratisoituvat Itä-Euroopan maat tulevat saamaan läntistä tukea ja tätä tukea koordinoi komissio. (Hyde-Price 1994, 229.) Tämän päätöksen pohjalta syntyi PHARE (*Poland/Hungary: Aid for Restructuring of Economies*) –ohjelma, joka nyt vuonna 2001 on jo laajennut kattamaan kaikki (vuodesta 1999) 15 kandidaattimaata

⁴¹ Ks. linkit relevanttien järjestöjen internet-sivuille liitteestä 2.

⁴² Ks. EU:n Albaniaa koskevat suunnitelmat ”Albania - the European contribution” -tiedotteesta (2000) http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/albania/assit_albania.pdf sekä EU:n toiminta Albaniassa <http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/countries/output/albanie.htm> (päivitetty 4.5.2001), USA:n Albania-ohjelmat löytyvät sivulta <http://www.usaid.gov/countries/al/alb.htm> (29.6.2001), mielenkiintoinen esimerkki maakohtaisesta strategiasta on Ison-Britannian hallinnon kehitysyhteistyö-osaston (*the Department for International Development*) ”Albania: Country strategy paper 2000-2004”. Se löytyy pdf-muodossa DFID:n sivuilta <http://www.dfid.gov.uk> (luettu 29.6.2001). Soros-säätiön *Open Society Foundation for Albanian* päämäärät sivulla <http://www.soros.al/osfa/soros/english/Untitled/untitled1.html>

sekä ne Kaakkois-Euroopan maat, jotka poliittisin kriteerein voitiin hyväksyä joukkoon (Albania, FYROM sekä Bosnia-Herzegovina). 1992 luotiin Euroopan Parlamentin ehdotuksesta PHARE *Democracy Programme*, jonka tarkoitus on tukea parlamentaaristen käytäntöjen demokratisoitumista, ihmisoikeuksien kunnioittamista, itsenäisiä tiedotusvälineitä ja kansalaisyhteiskunnan kehitystä alueella.

EU:n ehdollistettu tuki, kriteerit ja esimerkiksi Albanian tapauksessa EU:n vakaus- ja yhteistyösopimusneuvottelut⁴³ ja niiden kiinnittäminen demokratisaatiokehityksen edistymiseen, ovat keino hallita muutosta ja pyrkiä estämään taka-askleet kehityksessä. Komission järjestelmänmuutosmaista painottavat juuri sitä, kuinka maa on ”edistynyt”. Ongelmana Itä-Euroopan maissa on ollut saada institutionaalisten uudistusten täyteen käyttöönsä sisällön sisältöä. Viranomaiset ja kansalaiset kun ovat taitavia kiertämään hallinnon määräyksiä pitkän kommunismikauden jälkeen ja tällainen toiminta nähdään täysin luonnollisena. (Ks. esim. Henderson 2000, 33.)

Millaiseen ”tekniseen tietoon”, tietämykseen tämä muutoksen hallinta sitten perustuu? **Neuvoa-antavana tietämyksenä**⁴⁴ kansainvälisten instituutioiden toimintakäytäntöjen pohjalla on ensinnäkin tieteellisen tutkimuksen normittama ymmärrys demokratisaatio- ja yleisemmin transformaatiokehityksestä prosesseina, joihin liittyvät määrätyt kehitystasot ja -vaiheet sekä määrätyt toiminta-alueet. Vaikka tieteellinen tutkimus pyrkii käsitteiden määrittelyssä usein minimalistisiin määrittelyihin, kansainväliset käytännöt usein seuraavat laajempaa ymmärrystä transformaatiosta. Kuitenkin tieteellinen minimalistinen ajattelu johtaa siihen, että eri toiminta-alueet hierarkisoidaan ja minimimääritelmän mukaiset nähdään tärkeimpinä. Neuvoa-antavana tietämyksenä toimivat myös maakohtaiset tutkimukset ja analyysit, tilastot, laskelmat, kaikki ne vallan tekniikat, jotka muovaavat subjekteista tiedon kohteita (vrt. *Freedom House*). Näiden tietojen perusteella kansainväliset instituutiot pyrkivät muovaamaan yhä toimivampia ohjelmia ja strategioita.⁴⁵ **Säätelevänä tietona** sen sijaan on se arvoperusta, jonka kansainväliset instituutiot yhteisesti jakavat, ne kansainväliset

⁴³ Tärkeä osa EU:n Kaakkois-Euroopan tasapainottamiseen suuntautuvaa politiikkaa ovat *Stabilisation and Association* –sopimukset. Näissä sopimuksissa painottavat demokratian minimiperiaatteita sekä ennen kaikkea vapaakauppa-alueen muodostamiselle välttämättömiä markkinatalouden peruseriaatteita. (Ks. tarkemmin http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/actions/sap.htm, luettu 2.8.2001.)

⁴⁴ Säätelevän ja neuvoa-antavan tietämyksen käsitteet on lainattu Ismo Silvolta (1988), mutta niitä käytetään hieman eri merkityksissä kuin Silvo käytti niitä omassa tutkimuksessa

⁴⁵ Muita neuvoa-antavia tiedon muotoja olisivat myös mm. tiedotusvälineiden tarjoama tieto sekä poliitikkojen puheet., mutta tässä tutkimuksessa keskitymme tieteellisen tutkimuksen ja poliittisten käytäntöjen vuorovaikutukseen.

sopimukset, joille instituutioiden omat perustusasiakirjat, päätökset, strategiat ja toimintaohjelmat pohjaavat.

ETYJ:n roolina on ollut luoda yhteisesti hyväksytyjä kriteerejä demokraattiselle hallinnolle ja ihmisoikeuksille, eräänlaista ”säätelävää tietoa”, joka sekä auttaisi koordinoimaan ulkopuolisten toimijoiden työskentelyä transitiomaissa että maiden omaa poliittista kehitystä, sisäistä kontrollia. Helsingin päätösasiakirjan allekirjoittamisen jälkeen 1975 Ety-järjestöstä on vähitellen kehittynyt jatkuva prosessi *follow-up* kokouksia ja asiantuntijafoorumeita, mikä tarjosi puitteet syventyvälle Itä-Länsi yhteistyölle ja dialogille jo kylmän sodan aikana. Wienin seurantakokouksen päätösasiakirja, joka hyväksyttiin konsensuspäätöksellä 1989, poisti monia niistä erimielisyyksistä ja kaksinaisuuksista, joita käsityksissä kansalaisvapauksista oli ollut. (Hyde-Price 1994, 236-237, ks. myös OSCE 1989.) Historiallinen Pariisin huippukokous pidettiin vuotta myöhemmin 1990, jolloin allekirjoitettiin Pariisin peruskirja, jossa demokratia määriteltiin jäsenmaiden ainoaksi poliittiseksi järjestelmäksi ja ETYJ:n tärkeäksi tavoitteeksi asetettiin demokratisoitumisen tukeminen⁴⁶ (OSCE 1990, 58).

Balkanin tapahtumat ja veriset konfliktit vetivät kuitenkin ETYJ:n päähuomion pois vapaudesta ja demokratisoitumisesta kohti rauhanomaista konfliktinratkaisua. Etno-nationalistiset konfliktit post-kommunistisessa Euroopassa saivat ETYJ:n luomaan uusia mekanismeja ja institutionaalisia järjestelyjä varsinkin konfliktin ehkäisyn (*prevention*) ja hallinnan (*management*) alalla. (Hyde-Price 1994, 238.) Helsingissä 1992 ETYJ valtionpäämiehet hyväksyivät päätösasiakirjan ”The Challenge of Change”, joka määritteli ETYJ:n tehtäväksi ”muutoksen **hallinnan**”.⁴⁷ Demokratian turvaaminen nousi agendalla tärkeäksi kohdaksi. Riitojen rauhanomaiseen ratkaisuun luotiin myös uusia proseduureja ja rakenteita. ETYJ:n rooli ei kuitenkaan ole tärkein konfliktin ratkaisun saralla, vaan ennen kaikkea ehkäisevän diplomatian (*preventive diplomacy*) alueella sekä normatiivisessa ”*standard-setting*” roolissa. ETYJ pyrkii ehkäisemään ristiriitatilanteiden ryöstäytymisen vakaviksi konflikteiksi rakentaen poliittista

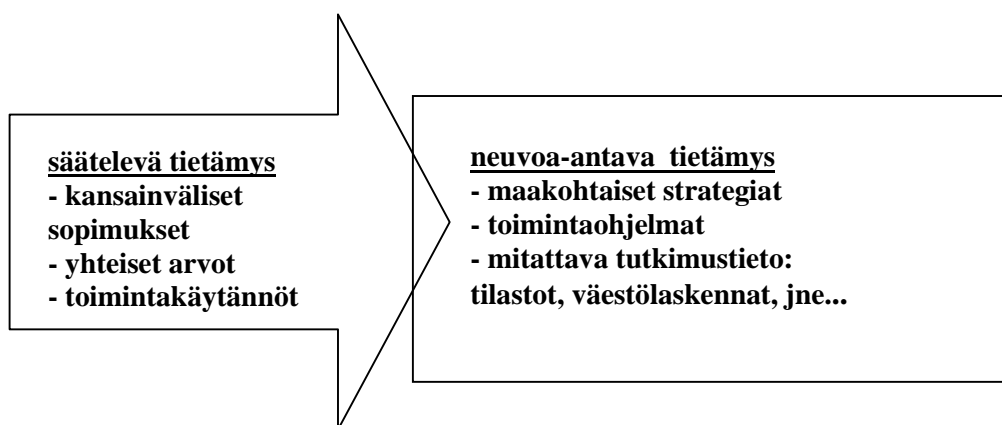
⁴⁶ ”We undertake to build, consolidate and strengthen democracy as the only system of government of our nations.” (OSCE 1995, 58)

⁴⁷ ”This is a time of promise but also a time of instability and insecurity. Economic decline, social tension, aggressive nationalism, intolerance, xenophobia and ethnic conflicts threaten stability in the CSCE area. Gross violations of CSCE commitments in the field of human rights and fundamental freedoms, including those related to national minorities, pose a special threat to the peaceful development of society, in particular in new democracies.” (OSCE 1995, 87.)

konsensusta yhteisten normien ympärille, jotka käsittelevät demokraattista käyttäytymistä ja ihmisoikeuksia. Euroopan Neuvosto on myös panostanut demokraattisten järjestelmien rakentamiseen kohottamalla tietoisuutta demokraattisista arvoista, antamalla tukea poliittiselle eliitille sekä tukemalla Itä-Euroopan lähentymistä länteen ja yhteisiin ohjelmiin ja toimintamalleihin. (Ks. Hyde-Price 1994, 241-242.)

Demokratiaa ei voida kuitenkaan määrätä (*impose*) Itä-Euroopan valtiolle, vaan suurimman työn tekevät maiden hallinnot itse. (Vrt. emt., 246.) Kansainväliset toimijat voivat tarjota suotuisan ympäristön demokraattisille uudistuksille sekä tarkkailla kehityksen kulkua. Kyseessä on transitiomaiden tuominen vallanverkostoihin, missä ne itse ryhtyisivät kontrolloimaan omia toimiaan. Sekä tutkimus että *policy*-toimijat pyrkivät tahoillaan operationalisoimaan muutoksen, ottamaan sen haltuun analysoimalla sitä eri vaiheiden ja tasojen kautta, normittaen muutosta ja vertaillen demokratisoituvia maita näiden normien ja ehtojen kautta. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus juuri Albanian tapausta esimerkkinä käyttäen tarkastelen foucault'laisittain, miten normitukset hallitsevat tutkimuskohdetta ja lopulta tulevat tuottaneeksi sen.

Kuvio 2. Tietämyksen muodot transformaation hallinnassa

5. Tutkimuksen kontekstuaalisuus ja interdiskursiivisuus

Albanian lähimenneisyyttä käsittelevissä tieteellisissä tutkimuksissa ja kansainvälisissä raporteissa tärkeimmiksi teemoiksi nousevat transformaatiokehitys sekä Balkanin turvallisuuskonteksti. Kylmän sodan aikaan keskustelua Albaniasta karakterisoi narratiivit omalaatuisesta tiukasta diktatuurista sekä isoituneesta pikkumaasta. 90-luvun lopussa Albaniaa käsittelevistä teksteistä nousee kaksi muuta perusteemaa – Albanian vajoaminen anarkiaan vuonna 1997 sekä albaanialaiskysymys Balkanilla. Tutustumme ennen varsinaista tekstianalyyttistä siihen interdiskursiiviseen ympäristöön, jossa Albaniaa käsitellään tiedon kohteena, Albania-diskurssin interdiskursiivisiin ja ekstradiskursiivisiin riippuvuussuhteisiin.

5.1. 90-luku Albaniassa⁴⁸

Albaniaa käsittelevä viimeaikainen tutkimus on käsitellyt Albanian demokratisaatiota ja sisäisiä poliittisia ristiriitoja, vuoden 1997 kriisin syitä ja seurauksia sekä albaanialaiskysymystä Balkanilla.⁴⁹ Tutkijat muistuttavat maan omalaatuisesta menneisyydestä. Albania, joka oli lähes puoli vuosikymmenten ajan oli elänyt täydessä eristyksessä muusta maailmasta, alkoi kommunistidiktattori Enver Hoxhan kuoleman jälkeen 1985 vähä vähältä avautua. Hoxhan seuraaja Ramiz Alia ja kommunistinen puolue joutuivat taipumaan Itä-Euroopan nopeasti edenneiden tapahtumien sekä albaanialaisten joukkomielenosoitusten edessä ja hyväksyivät vuonna 1990 muiden puolueiden perustamisen. Helmikuussa 1991 kymmenet tuhannet vihaiset mielenosoittajat vaativat kaduilla vapaita vaaleja ja hajottivat Enver Hoxhaa kuvaavia patsaita. Uusi tie demokratiaan näyttikin johtavan anarkiaan.

Albanian lähihistoriaa tarkkailleet kirjoittajat myöntävät, ettei kukaan ollut osannut ennakoida näitä muutoksia. Demokratisaatiota tai muita reformeja ei oltu suunniteltu.

⁴⁸ Tämä on lyhyt ja vain yksi monista mahdollisista esityksistä Albanian lähimenneisyyttä käsittelevistä diskursseista. Se ei pyrikkään kattavasti selvittämään Albanian nykytilannetta ja siihen johtaneita syitä. Sen on vain tarkoitus antaa lukijalle jonkinlainen pohjatieto siitä, mitä Albanian viime vuosien tapahtumista on kirjoitettu, jotta lukijan on myöhemmin helpompi seurata tekstianalyysia. Varsinkin vuoden 1997 tapahtumat ovat tärkeässä asemassa tekstianalyyssissa, sillä tarkoitus on vertailla mahdollisia muutoksia kansainvälisessä Albania-diskurssissa tämän ”murtumakohdan” ympärillä.

⁴⁹ Vrt. Schubert (1997) sekä Vickers & Pettifer (1997), Pano (1997) sekä Cabanes & Cabanes (1999).

Vapaat vaalit järjestettiin maaliskuussa, mutta tiedotusvälineitä vielä hallinneet kommunistit voittivat ne, mikä johti uusiin massamielenosoituksiin. Ruokamellakat saivat uuden pääministerin Fatos Nanon kutsumaankin italialaisjoukkoja maahan jakamaan ruoka-apua. Kriisin huippu saavutettiin heinäkuun alussa, kun poliisi hajotti väkivaltaisesti sinänsä rauhallisen, tuhansia kansalaisia keränneen mielenosoituksen Tiranan keskustassa. Paniikissa mielenosoittajia pakeni suurlähetystöalueelle, he kiipesivät suojamuurien yli lähetystöjen puutarhoihin ja vaativat turvaa ja mahdollisuutta lähteä maasta. (Esim. von Kohl 1998, 22-29 sekä Kubicek 1998, 78-80.)

EY-maat Kreikka ja Italia olivat pakenevien albaanien ensimmäiset kohteet. Laiton siirtolaisuus on näille maille suuri ongelma ja ne vaativatkin kansainvälisen yhteisön puuttumista Albanian tilanteeseen. Muun muassa IMF, Maailman pankki, USA ja EY (myöh. EU) avustivatkin Albaniaa valtavilla summilla. Sali Berishasta (Demokraattinen puolue) tuli 1992 Albanian ensimmäinen demokraattisilla vaaleilla valittu presidentti. Hän lähensi maata länteen päin ja pyrki solmimaan hyvät suhteet EU:hun. Albania haki ensimmäisenä entisen itäblokin maana Nato-jäsenyyttä joulukuussa 1992. (Hendrikson 1999, 109.) Teoreettisesti katsottuna on vaikea sanoa, milloin Albanian transitiovaihe lopulta voidaan katsoa päättyneeksi. Maassa järjestettiin vapaat vaalit, mutta esimerkiksi perustuslain luominen kesti sisäpoliittisten kiistojen takia vuosia.

Länsi tuki Berishaa ja demokraattisen puolueen politiikkaa seuraten talouden indikaattoreita, jotka näyttivät olevan nousussa. Taloudellisesti Albania näytti selviävän muutoksista ihmeen hyvin. 90-luvun alkuvuosien aikana kansantulo kasvoi ennätysmäisesti ja inflaatio laski 300%:sta alle kymmeneen prosenttiin. Valtion omaisuutta yksityistettiin ja Albania avautui ulkomaailmaan. Ihmiset saattoivat matkustaa vapaasti ja ulkomailla työskentelevät siirtolaiset lähettivät valtavasti rahaa maahan. (Gostentschnigg 1998, 125.)

Demokraattisen järjestelmän vakauttaminen oli kuitenkin heiveröisellä pohjalla. Berisha poisti valtion hallinnosta kaikki entiset kommunistit voimatta paikata aukkoja pätevillä työntekijöillä. Albanian tiedustelupalvelu, SHIK, käytti usein väkivaltaisia keinoja opposition ja Berishan vastustajien tukahduttamiseksi (Lipsius 1997, 248). Epädemokraattisia lakeja luotiin vaikeuttamaan opposition toimintaa. Länsi ei kuitenkaan välittänyt selkeistä demokratian rikkomuksista, sillä Balkanilla riehui sota ja Albania oli pysynyt rauhallisena sen ulkopuolella. Nato tarvitsi Albanian

sotilastukikohtia ja lentokenttiä Jugoslavian sodassa. Berishan Balkanin politiikka oli tasapainottavaa. Hän ei tuolloin yrittänyt tukea itsenäisyyttä vaativia Kosovon albaaneja. Berisha solmi myös ystävyys- ja yhteistyösopimuksen pitkäaikaisen vihollisen, Kreikan, kanssa. (Hendrickson 1999, 110.) Vaikka toukokuussa 1996 pidetyissä vaaleissa rikottiin 32:ta vaalilain kohtaa, EU hyväksyi tuloksen. (Gostentschnigg 1998, 125.) Parlamentaarinen toiminta ei Albaniassa ollut presidentinvallan vastapaino, vaan täysin Berishan määrättävissä. Suurin osa päätöksistä tehtiin suljettujen ovien takana. (Huisinga 1998, 19.) Berisha jopa vangitsi tärkeimmät opposition keulahahmot (Ramiz Alian ja Fatos Nanon) syyttäen heitä korruptiosta ja kansanmurhasta. Berisha asetti oikeusistuimiin itselleen myötämielisiä tuomareita, joista useimmat olivat epäpäteviä tehtävään. (Kubicek 1998, 80.) Hallituspuolue ohjaili myös tiedotusvälineitä.

Kulutusyhteiskunta ja uudet ajatukset loivat Albaniaan eräänlaisen ”villin lännen” tunnelman. Tehtaista ja muista laitoksista revittiin irti, kaikki mitä vain saatiin, ja myytiin vapailla markkinoilla. Länsimaat pelkäsivät yhä kommunismin paluuta ja sulkivat silmänsä anarkialta ja kasvavalta demokraattisen puolueen epädemokraattiselta toiminnalta. Terrorismi, korruptio, huumekauppa ja salakuljetus nauttivat uudesta vapaudesta. (Huisinga 1998, 20.) Tässä sekasortoisessa tilanteessa syntyivät myös surullisen kuuluisat ”pyramidifirmat”. Albaniassa toimi 9 suurta sijoitusyhtiötä, jotka lupasivat sijoittajille huomattavia korkoja. Harva näistä yrityksistä lopulta sijoitti rahat johonkin tuottavaan toimintaan, vaan periaate oli hyvin yksinkertainen: ensimmäiset sijoittajat saivat nostaa huimia korkoja sitä mukaa, kun yrityksen pääoma kasvoikin uusien ihmisten sijoittaessa niihin rahansa. (Ks. esim. Gostentschnigg 1998, 117-118, Elezi 1997, 17-18 sekä Lipsius 1997, 253-254.)

Vuonna 1996 ajatus äkkirikastumisesta levisi kaikkialle albanialaisessa yhteiskunnassa. Massapsykoosista kertoo sekin, että monet myivät jopa talonsa ja eläimensä voidakseen sijoittaa saadut rahat kasvamaan korkoa. Sijoitusinnon piikki koettiin parlamentti- ja kunnallisvaalien jälkeen lokakuun lopussa. Kumpikaan suurista puolueista, Demokraattinen tai Sosialistinen puolue, ei tehnyt mitään hillitäkseen tilannetta. Se olisi ollut poliittinen itsemurha vaalivuonna, Gostentschnigg kirjoittaa. (1998, 118-199.)

Vuoden lopussa korkojen maksaminen valtavalle määrälle sijoittajia ei tietenkään ollut enää mahdollista. Lähes kaikki albaanit olivat antaneet rahansa sijoitusfirmoille, eikä

uusien sijoitusten näin ollen tullut enää totutussa vauhdissa. Finanssikriisi alkoi tammikuussa, kun sijoitusfirmat hakivat itsensä konkurssiin. Niiden varat olivat vain puolet ihmisten sijoittamasta pääomasta. Monet yritysjohtajista katosivat maan alle. Tilanne oli surkea, sillä suuri osa kansasta oli sijoittanut kaiken omaisuutensa, työttömyysaste oli 70%, eivätkä palkat tai eläkkeet riittäneet vuokrien maksuun ja elämiseen. Massamielenosoitukset vetivät taas ihmiset kaduille. Rikolliset käyttivät kaoottista tilannetta hyväkseen. Mielenosoitukset yltyivät joskus silmittömäksi väkivallaksi. (Gostenschnigg 1998, 120-123.) Ihmiset hajottivat kaiken, minkä ymmärsivät symboleiksi valtion vallasta, julkisia rakennuksista öljyjalostamoihin. (Von Kohl 1998, 32.) Mielenosoituksen levisivät etelästä (missä suurin osa pyramidifirmoista oli syntynyt) Tiranaan. Poliisi ja armeija pakenivat mielenosoittajia. Vartiotta jätetyt armeijan ammus- ja asevarastot ryöstettiin. On arvioitu, että noin miljoona kalashnikov-konepistoolia joutui väärin käsiin. Vankilat avattiin ja maan kaikki 1200 vankia vapautettiin. Noin 2000 ihmistä menetti väkivaltaisuuksissa henkensä. (Ks. esim. Huisinga 1998, 20-22.) Valtio oli menettänyt väkivaltamonopolinsa ja maa luisui anarkiaan.

Berisha joutui kevään edetessä ja kriisin syvetessä lupaamaan uudet vaalit. Sekä demokraatit että sosialistit pyysivät länsimaita apuun rauhan palauttamiseksi sisällissodan uhkaamaan Albaniaan. Nato ei kuitenkaan ollut valmis sekaantumaan rauhankumppaninsa sisäisiin asioihin. EU ei myöskään reagoinut yksimielisesti. (Esim. Kubicek 1998, 82 ja Greco 1998, 205.) ETYJ pyrki poliittiseen väliintuloon diplomatian avulla ja sai presidentti Berishan hyväksymään 9.3.1997 kaikki pääpuolueet sisältävän ylimenohallituksen kokoamisen. Pääministeri Bashkim Fino (sosialisti) pyysi ulkomailta apua kriisin tukahduttamiseksi, vaati Berishan eroa ja lupasi uudet vaalit. Berisha ei suostunut eroon, mutta ”Kansallisen sovun” kokoomushallitus (*Gouvernement of National Reconciliation*) pyysi ETYJ:ä järjestämään uudet parlamenttivaalit ja tämä perusti *Presence in Albania* –mission tähän tehtävään. (Huisinga 1998, 21.)

Päätöstä seurasi YK:n turvallisuusneuvoston mandaatti (28.3.1997) Italian johtamille monikansallisille joukoille, joiden tehtävänä oli tuoda järjestystä Albanian kaaokseen ja turvata humanitaarisen avun perillepääsy (*Operation Alba*). (Hendrickson 1999, 111-112 ja Greco 1998, 206-207.) Pahimman kriisin jälkeen kansainvälinen yhteisö aloitti taas Albanian avustamisen ja demokratisoitumisen tukemisen. Nato ja WEU aloittivat Albanian armeijan ja poliisivoimien kouluttamisen ja kehittämisen. Täysin romahtaneen

talouden uudelleen rakentaminen oli ensisijaisen tärkeää. Vuoden 1997 anarkian jälkeen länsimaat muuttivat politiikkaansa. Nyt taloudellinen tuki (ainakin hetkellisesti ennen Kosovon sotaa) ehdollistettiin ja sidottiin demokraattisten instituutioiden kehittämiseen ja ihmisoikeuksien turvaamiseen. Jos poliittiset käytännöt muuttuivat, muuttuivatko samalla Albania-diskurssit ja Albanian objektipositiot? Tähän kysymykseen kiinnitetään erityistä huomiota tekstianalyysissä.

5.2. Kansainväliset järjestöt Albaniassa

Vuoden 1997 kevään tapahtumat ovat eräänlainen vedenjakaja Albanian demokratisaatiokehityksessä, repeämä niin usein lineaariseksi ajatellussa prosessissa. Mellakat ja väkivalta operaatio Albanian jälkeen osoittivat, että Albanian hallintojärjestelmä oli hyvin heikko ja monet alueet yhä valtion hallinnan ulkopuolella. Maassa oli paljon poliittisia ja rikollisia voimia, joita maan tasapainon järkkäminen vain hyödyttäisi. Operaatio Alba kotiutettiin elokuussa 1997, kun tilanne oli saatu hieman rauhoittumaan ja vaalit pidettyä. Albanian hallitus oli pyytänyt jo keväällä kansainvälisen yhteisön apua maan poliisivoimien kouluttamiseen ja armeijan demokratisointiin. Nato lähetti syksyllä ryhmän selvittämään avun tarvetta. Rauhankumppanuusohjelman (PFP) puitteissa Albanialle luotiin oma kumppanuusohjelma (*Individual Partnership Programme*) ja Nato aloitti Albanian puolustusvoimien uudistamisen. (Hendsrickson 1999, 113-115 sekä Katsirdakis 1998.) Länsi-Euroopan Unioni (WEU) sitoutui tahollaan huolehtimaan Albanian poliisivoimien koulutuksesta. Luotiin MAPE-missio (*Multinational Advisory Police Element*). Koulutuksen lisäksi MAPE virkailijat ovat auttaneet albaanialaisia virkaveljiään poliisivoimien rakenteen modernisoinnissa ja poliisilain luomisessa maahan. (WEU, MAPE, www-dokumentti.)

Kansalaisyhteiskunnan ja demokraattisten instituutioiden rakentamisessa ETY-järjestöllä on ollut tärkeä rooli Albaniassa. ETYJ:n erityislähettilääksi nimettiin aluksi itävaltalainen Franz Vranizky ja hänen työtään jatkoi sittemmin hollantilainen Daan Evert. ETYJ on toiminut välittäjänä monissa konflikteissa poliittisten voimien välissä. Borchgrevink kirjoittaa, että ”Franz Vranizkyn välittäjäponnistelujen, kesäkuun 1997 parlamenttivaalien järjestämisen ja tarkkailun myötä ETYJ:stä on tullut ehkä arvostetuin ja poliittisesti vaikutusvaltaisin Albaniassa toimiva kansainvälinen järjestö.” *Läsnäolon*

Albaniassa (tavallisuudesta poiketen *Presence*, ei siis *Mission*) tärkeimpiä tehtäviä ovat demokratisoitumisen ja oikeuslaitoksen kehittäminen. (Borchgrevink 1998, 16-17.)

Lukemattomat kansainväliset järjestöt ovat koko 1990-luvun ajan toimineet Albaniassa maan sisäisen tasapainon ja demokratisaation tukemiseksi. ETYJ:n *Presence in Albania* pyrkii koordinoimaan joustavasti muiden toimijoiden toimia. Sillä on laaja toimintaskaala ja vuodesta 2000 se työskentelee myös Balkanin vakaussopimuksen puitteissa. Se pyrkii kymmenen kenttäasemansa avulla pitämään kansainväliset toimijat tilanteen tasalla tarjoten analyyseja mm. politiikan ja turvallisuuden tilasta maassa. (OSCE 2000a, 28-29.)

ETYJ toimii läheisessä yhteistyössä Euroopan Neuvoston kanssa (järjestöjen toimistot ovat samassa rakennuksessa Tiranassa). ETYJ:n *Presence* sekä ODIHIR (Office for Democratic Institutions and Human Rights) ja EN (Euroopan Neuvosto) työskentelevät yhdessä mm. Albanian perustuslain kirjoittamisprosessissa (1998) sekä vaalilain valmistelemisessa (2000). Yhteistyö on hedelmällistä juuri lakien valmistelussa ja insitution-building projekteissa. Muita multilateraalisia yhteistyökumppaneita ovat mm. UNDP (YK:n kehitysohjelma), UNHCR (YK:n pakolaisasiain päävaltuutettu), WEU:n MAPE-ohjelma ja Euroopan Unioni (komissio).

Albanian viranomaiset sekä valtioiden väliset bilateraaliset avustusohjelmat ovat ETYJ:n tärkeitä yhteistyökumppaneita. Yhteistyö tapahtuu ennen kaikkea säännöllisten työtä koordinoivien tapaamisten avulla sekä *Friends of Albania* puitteiden sisällä ja ulkopuolella. Friends of Albania (FoA) on viime vuodet ollut kansainvälisten järjestöjen pääyhteistyöfoorumi. Ryhmään kuuluu useita bilateraaleja ja multilateraaleja avunantajia, donoreita (YK-elimia, Maailman pankki ja muita finanssi-instituutioita ja lukuisa määrä merkittäviä NGOita). Foorumin tarkoituksena on säännöllisesti keskustella poliittisista tapahtumista, uudistusstrategioista demokratian, hallinnon ja talouden kehittämisen, turvallisuuden ja yhteiskuntarauhan aloilla. (OSCE 2000a, 29.)

EU:n jäsenmaat on edustettuina *Friends of Albania* (FoA) ryhmässä. ETYJ:n pääyhteistyöelin EU:ssa on kuitenkin komissio, joka yhdessä ETYJ-puheenjohtajamaan kanssa johtaa puhetta FoA ryhmän kokouksissa. Maailman Pankki ja IMF ovat molemmat FoA ryhmän jäseniä ja pyrkivät omalta osaltaan tukemaan korruption vastaista taistelua, julkishallinnon, poliisi- ja tullilaitoksen uudistuksia, taloudellista

kehitystä ja köyhyyden vähentämistä. Punainen risti ja IOM (International Organization for Migration) työskentelevät varsinkin ihmissalakauppaa vastaan. Humanitaaristen NGO:iden määrä Albaniassa kasvoi huomattavasti Kosovon sodan ja pakolaisaallon myötä keväällä 1999 ja monet järjestöistä jäivät maahan pakolaisten palattuakin. (OSCE 2000a, 32.) Albania ei suinkaan ole ainoa Balkanin maa, jossa näin monet kansainväliset järjestöt ovat edustettuina. Balkan on ollut kokonaisuudessaan ongelmatapaus kansainvälisellä agendalla koko viime vuosikymmenen ajan.

5.3. Balkan Euroopan turvallisuusagendalla

Käytännön tieto ja kokemukset ovat muovanneet viime vuosina instituutioiden toimintaa *säatelevää tietämystä*. On laadittu uusia sopimuksia, tavoiteohjelmia ja strategioita. Koko Euroopan turvallisuuspoliittinen järjestelmä on ollut muutoksen kourissa kylmän sodan jälkeinen. On jouduttu miettimään uusia yhteistyömuotoja entisten rautaesiripun takana olleiden maiden kanssa. On tarvittu sellainen eurooppalainen turvallisuusarkkitehtuuri, joka ei jättäisi EU:n laajentumisneuvotteluista poissuljettuja maita täysin ulkopuolelle. Tässä suhteessa juuri Venäjän ja Balkanin maiden asema uudella turvallisuusagendalla on ollut sekä tutkijoiden että poliitikkojen mielenkiinnon kohteena. Turvallisuuspolitiikka keskustelua on vielä kiihdyttänyt Jugoslavia hajoamisen jälkeen syttyneet sodat ja Kaakkois-Euroopan räjähdysalttiit kriisipesäkkeet 1990-luvulla. Muu Eurooppa ei ole joutunut vain seuraamaan sivusta veristen konfliktien kehitystä Balkanilla, vaan sekä EU että muut kansainväliset järjestöt ovat osallistuneet monin tavoin kriisien selvittelyihin. Pakolaiset ja siirtolaiset alueelta tuovat tilanteen ongelmallisuudet rajojen yli.

Albania säilyi sotien ulkopuolella, mutta albanialaiskysymys on yksi vaikeimpia Balkanin kansallisuuskysymyksiä tällä hetkellä. Albanialaisia ei asu vain Albanian kansallisvaltiossa, vaan yli 90% Kosovon alueen asukkaista on albaaneja. Makedonian asukkaista noin kolmannes on albaaneja. Lisäksi heitä asuu Montenegrossa, Serbiassa ja vähäisiä määriä muissa alueen maissa. Kansainvälinen yhteisö pelkäsi jo pitkään voimatasapainon muutosten alueella vaikuttavan myös Makedonian tilanteeseen⁵⁰. Esimerkiksi Kosovon liittyminen Albaniaan nähtiin vaarallisena tulevaisuudenvisiona,

joka johtaisi Makedonian albaanienkin liittymispyrkimyksiin Suur-Albaniaan. Makedonian nuoren demokratian sisäinen tasapaino järkkäi lopulta kevään ja kesän aikana 2001. Kansainvälinen yhteisö pyrkii nyt lopettamaan Makedonian armeijan ja albaanisissien väliset väkivaltaisuuDET ja säilyttämään alueen rajojen *status quon*.

Kosovo on kysymys, johon tuskin lähiaikoina löytyy pysyvää ratkaisua. Se ja Bosnia-Herzegovina säilyvät vielä pitkään kansainvälisinä protektoraatteina. Kosovon kriisin kärjistymisen sodaksi keväällä 1999 osoitti, etteivät kansainväliset toimet olleet olleet tarpeeksi kattavia konfliktin ehkäisyksi. Kesällä 1999 allekirjoitettiin Balkanin vakaussopimus (*The Stability Pact for the South Eastern Europe*), joka keräsi kokoon lähes kaikki merkittävät toimijat alueella. Saksa EU:n puheenjohtajamaana oli tärkeässä roolissa vakaussopimuksen suunnittelussa. Sen allekirjoittivat Kölnissä 10. kesäkuuta mm. EU:n komissio, kaikki EU-maat sekä 9 Balkanin maata, Venäjä, USA sekä järjestöt kuten ETYJ, YK, Nato, OECD, Maailmanpankki, jne. Vakaussopimuksen teksti lupasi Kaakkois-Euroopan maille ”tiukan eurooppalaisen kiinnityksen”⁵¹ (Rakipi 2000, 159 ja 163). Saksalaiset olisivat toivoneet vakaussopimuksen lupaavan alueen maille selkeämmän toivon tulevasta integraatiosta Euroopan poliittisiin ja turvallisuuspoliittisiin rakenteisiin. EU:n lisäksi Balkanin vakaussopimukseen on sen ”*Stabilization and Association Agreements*” (jotka ensi kertaa antavat epämääräisen lupauksen mahdollisesta tulevasta jäsenyydestä Kaakkois-Euroopan maille), Naton lisäksi vakaussopimukseen on sen ”*South-Eastern Europe Initiative*”. (Wallace 2000, 480.) Nämä ovat oivia esimerkkejä tilanteen tarkkailua sekä tarkempia toimintaohjelmia ohjailevasta ”säätelävästä tiedosta”.

Balkanin vakaussopimus koostuu kolmesta työpöydästä (*Working tables*). Muutoksen hallinta on jaettu näin johtavien instituutioiden kesken. Turvallisuusasioiden ensisijaisuutta on mahdotonta kyseenalaistaa ja muut asiat, kuten demokratisaatio ja taloudellinen kehitys ovat luonteeltaan enemmänkin instrumentaalisia. Työnjako sopimuksessa on karkeasti ottaen tehty niin, että Euroopan Neuvosto ja ETYJ ovat

⁵⁰ Bosnian sodan aikaan Makedoniaan asetettiin YK:n rauhanturvaajia, jotka läsnäolollaan rauhoittivat maan sisäisiä ristiriitoja. Rauhanturvaajat joutuivat kuitenkin lähtemään Kiinan käytettyä veto-oikeuttaan, kun Makedonia taloudellisen tuen toivossa tunnusti Taiwanin itsenäisyyden.

⁵¹ ”We welcome the European Union’s initiative in launching the Stability Pact and the leading role the EU is playing, in cooperation with other participating and facilitating States, international Organisations and Institutions. The launching of the Pact will give a firm European anchorage to the region. The ultimate success of the Pact will depend largely on the efforts of the States concerned to fulfil the objectives of the Pact and to develop regional cooperation through multilateral and bilateral agreements.” (Stability Pact, Paragraphe 18, teoksessa Rakipi 2000, 163, alleviivaus minun.)

vastuussa ensimmäisestä työpöydästä, eli demokratisaatiosta ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta Balkanin alueella. EU huolehtii taloudellisen jälleenrakennuksen koordinoinnista ja tukemisesta. Alueen turvallisuuskysymykset (kolmas työpöytä) ovat ETYJ:n ja Naton yhteistyön alaisia. (Rakipi 2000, 162.)

Vakaussopimuksen tarkoituksena oli kirjata ylös alueella vaikuttavien toimijoiden (valtioiden, järjestöjen ja instituutioiden) yhteiset päämäärät sekä sopia yhteistyön raameista, toimintaa ohjailevasta ”säätävästä tietämyksestä”. Jo tätä ennen ETYJ oli pyrkinyt toimimaan eräänlaisena avustusjärjestöjen ja rahoittajien koordinaattorina Balkanin kriisialueilla, ja se tehtävä sillä säilyi vakaussopimuksen allekirjoittamisen jälkeenkin. Vakaussopimus⁵² perustuu (mm. ETYJ:n, YK:n ja Euroopan Neuvoston puitteissa allekirjoitettuihin) kansainvälisiin sopimuksiin sekä Balkanin alueella 1990-luvulla tehtyihin rauhansopimuksiin kirjattuihin normeihin ja periaatteisiin (idem.).

Teoreettisen tiedon tarve on suuri toimintaohjelmien ja käytäntöjen suunnittelussa näiden kunnianhimoisten päämäärien puitteissa. Euroopan kylmän sodan jälkeisen turvallisuusarkkitehtuurin luomien on ollut poliitikkojen ja muiden *policy*-toimijoiden päänvaivana, mutta myös monet kansainvälisen politiikan tutkimuksen asiantuntijoista ovat analysoineet tilannetta teoreettisemmin. Kööpenhaminan koulukunnaksi (KK) kutsuttu, Barry Buzanin ja Ole Waeverin ympärillä toimiva tutkijayhteisö, on pyrkinyt uudessa tilanteessa laajentamaan turvallisuuden problematiikkaa, pitäen kuitenkin valtiot keskeisessä asemassa tutkimuksissaan. Koulukunnan⁵³ tarkoituksena on ollut ”konstruktivistis-operationaalisen lähestymistavan avulla *erottaa turvallistamisen prosessi turvallisuuden politisoimisesta*” päämääränään osoittaa, kuka lopulta voi turvallistaa jotain ja millaisten olosuhteiden vallitessa.” (Laitinen 1999, 141.)

KK on kiinnostunut turvallisuudesta ”erityisenä poliittisena käytäntönä”. (Emt., 142.) Heidän mielenkiintonsa kohdistuu siihen, miten jotkin asiat turvallistetaan, eräällä lailla politisoidaan äärimmilleen, eli esitetään uhkina, joihin vastaaminen vaatii normaalista poliittisista menetelmistä eroavia hätäkeinoja. Kun normaalit poliittiset proseduurit ohitetaan, ”siirrytään normaalin yläpuolelle tekemään erityispolitiikkaa”. (Emt., 150.) KK:n mukaan tulisi kuitenkin pyrkiä kohti *ei-turvallistamista*, jolloin uhkaaviksi koetut

⁵² Ks. tarkemmin <http://www.stabilitypact.org/>

⁵³ On muistettava, että tämä nk. koulukunta ei ole täysin yhtenäinen, vaan sen sisällä on hyvinkin erilaisia näkökulmia, mutta perinteisesti sitä käsitellään tieteellisessä keskustelussa kokonaisuutena.

asiat voitaisiin siirtää poliittisen puolelle normaalien menettelytapojen alaisiksi (emt., 143).

Koulukunnan mukaan subjektin olemassa oloa uhkaava tekijä (hallinnan kadottaminen) vaihtelee sektoreittain. (Emt., 147.) Kirjassa *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* Ole Waever esittelee käsitteen yhteisöllinen turvallisuus (*societal security*). Kyseessä on ryhmän identiteetin olemassaoloa kohtaan koettu uhka. (Waever *et al.* 1993, 17-40.) Tällainen etnisiin konflikteihin usein liitetty ajatus uhkasta ei ole uutta Euroopassa, mutta Buzanin ja Waeverin mielestä se on noussut taas tärkeäksi elementiksi Euroopan uudella turvallisuusagendalla, joka voi muodikkaan integraation sijaan aiheuttaakin fragmentaatiota. (Waever *et al.* 1993, 5-6.) Jugoslavian hajoaminen on siitä hyvä esimerkki.

Foucault'laisittain turvallisuus on yksi hallinnan keinoista. Kosmopoliittinen ajattelu kansainvälisen politiikan alalla painottaa juuri ylhäältä päin tulevasta maailman järjestyksen hallinnasta. Esimerkiksi Mary Kaldor kirjassaan *New & Old Wars* kirjoittaa ylikansallisen ”väkivallan kontrollin” puolesta. Hän on huolissaan eräänlaisesta turvallisuustyhjiöstä, joka on muotoutunut globalisaation heikentäessä valtioiden väkivallan monopolia. Kuka täyttäisi tuon tyhjiön on institutionaalinen kysymys: NATO; ETYJ vai esim. WEU? (Kaldor 1999, 140.) Instituutioiden lisäksi tarvitaan kosmopoliittista hallintaa (*cosmopolitan governance*), joka ei tarkoita vain maailman hallitusta, vaan kansainvälistä sääntöjen, normien ja käyttäytymisohjeiden kokonaisuutta, jonka noudattamista erilaiset ylikansalliset institutionalisoituneet toimijat (IGOt ja NGOt) valvoisivat. Kaldor huomauttaa, että osittain tällainen järjestelmä on jo olemassa. Esimerkiksi monet kansalaisjärjestöt raportoivat ihmisoikeusloukkauksista. Tämän lisäksi tarvittaisiin kuitenkin mahdollisuus sääntöjen noudattamiseen pakottamiseen (*cosmopolitan law-enforcement*). Tämän Kaldor näkee paljon tärkeämpänä kuin paikalliset rauhanpakottamisoperaatiot. (Emt., 147-149.)

Balkanin tilanne sekä kysymys kansallisuudesta, kansallisvaltiosta, kansojen itsemääräämisoikeudesta ja identiteettien rakentumisesta tässä kompleksisessä kontekstissa aiheuttaa tutkijoille suurta päänvaivaa. Yhteisöllinen turvallisuus on kyseessä myös, kun ajatellaan Balkanilta ja muualta Länsi-Eurooppaan saapuvia siirtolaisia. ”Yksi siirtolaisuuden uusista aspekteista on, että se lisää yhteisöllistä turvattomuutta”, kun kansalaiset kokevat valtionsa ja yhteiskuntansa muuttuneen

huonompaan suuntaan siirtolaisten myötä. Siirtolaiset koetaan myös uhkana perinteiselle identiteetille. (Heisler & Layton-Henry 1993, 157 ja 165.) Balkanin epätasapainoisuutta ei suinkaan nähdä uhkana vain alueen kansoille, vaan muun muassa Euroopassa Balkanilta siirtolaisia ja pakolaisia vastaanottavissa maissa kuten Kreikassa kasvavasta turvattomuuden tunteesta saatetaan syyttää näitä ulkopuolisia tulijoita. Poikkeavuuden hallinta koetaan tärkeänä juuri ongelmien leviämisen estämiseksi.

Euroopan integraatio liitetään usein ajatukseen mantereen turvallisuuden parantamisesta. Mitrany'n funktionalistinen integraatioteoria painottaa varsinkin integraation merkitystä rauhan välineenä. Teorian mukaan sodat eivät ole enää mahdollisia eivätkä järkeviäkään keskinäisriippuvuuden tilassa. (Laitinen 199, 296.) Tällainen ajattelu on syntynyt Kantin ”ikuisen rauhan” perinteen pohjalta. Kantin ajattelua on usein yksinkertaistettu toteamalla, etteivät demokratiat koskaan sodi keskenään. Näin ollen demokratisaation tukeminen ja turvaaminen voidaan ajatella olevan parasta konfliktien ehkäisyä. Mitranylla integraatio johtaa samaan lopputulokseen. Euroopan integraatioon liittyy ajatus vanhojen identiteettien yläpuolelle kehittyvästä eurooppalaisesta identiteetistä. Waever ja Kelstrup näkevät tämän välttämättömänä uuden Euroopan turvallisuuden kannalta (ks. Waever et al. 1993, 92). Mutta mitä lopulta on Eurooppa ja eurooppalainen identiteetti? Eikö identiteetin määrittely ole juuri eräs vallan muoto, sillä se vaatii normitusta ja osallistumista rajoittavia sääntöjä. Joku jää aina ulkopuolelle, saa ’poikkeavan’ leiman.

5.4. Euroopan rajat

Eurooppaa ja sen määrittelyä käsittelevät diskurssit ovat muodissa (vrt. Euroopan neuvoston aiheesta järjestämät keskustelutilaisuudet⁵⁴). Tieteellistä keskustelua Länsi- ja Itä-Euroopan eroista on käyty jo kauan. Amerikkalais sosiologi Immanuel Wallersteinin tutkimukset 30-luvulla eurooppalaisen valtion synnystä selittivät valtion syntyhistorian erilaisuuden aiheuttaneen poliittisen kulttuurin syvälle juurtuneet erot idän ja lännen välillä. Perry Andersson 70-luvulla totesi, että erot Länsi- ja Itä-Euroopan kesken syntyivät jo ennen feodalismia aikaa. Lännessä kehittyivät vähitellen oikeusvaltion ja edustuksellisen demokratian periaatteet roomalaisen lain pohjalta, kun

taas idässä eliittien valta johti autoritaariseen perinteeseen, joka on jatkunut aina meidän päiviimme asti. (Ks. esim. Andersson 1977 ja 1978.)

Huntingtonin kuuluisa sivilisaatioiden yhteentörmäys -teesi jakaa myös Euroopan keskeltä kahteen kulttuurivyöhykkeeseen. Hänen teoriansa mukaan jakavana tekijänä on uskonto: katolinen ”läntinen sivilisaatio” vastaan Bysantin perintöä vaaliva ortodoksinen itä. (Huntington 1998, 158.) Albania jää Huntingtonin analyysissä itäpuolelle ja on siitakin mielenkiintoinen tapaus, että se voidaan lukea myös osaksi islamilaista kulttuuria keskellä ortodoksista Etelä-Balkania, sillä ainakin 1930-luvun väestönlaskennan mukaan maan väestöstä n. 70% on muslimeja. 20% heistä kuitenkin on ortodokseja ja 10% katolisia. Tietysti uskontoon perustuva määrittely voi vaikuttaa Albanian tapauksessa oudolta, sillä maa oli Hoxhan diktatuurin ajan lähes puoli vuosisataa maailman ainoa ateistiseksi julistettu maa, missä kaikenlainen uskonnonharjoittaminen oli kiellettyä.

Kokonainen uusi tieteiden rajat ylittävä tutkimussuuntaus on nykyään keskittynyt tutkimaan ”toiseuden” representoinnin problematiikkaa. Maria Todorovan analyysi *Imagining the Balkans* (1997) osoittaa, kuinka ristiriitaisesti länsieurooppalaiset suhtautuvat Kaakkois-Eurooppaan. Hän vertaa johdannossaan kahta käsitettä, balkanismia ja orientalismia, ja kysyy ovatko ne sittenkään eri(laisia) asioita.⁵⁵ (1997, 11.) Balkanille on luotu vuosisatojen aikana hyvinkin omalaatuinen identiteetti. Yleensä Balkan määritellään sen aseman kautta idän ja lännen välissä. Kaakkois-Eurooppa nähdään aina olleen kauttakulku alue, ”silta tai risteys” (emt., 15). Balkanin identiteettiä kuvaa käsitteet poikkeavuus (*anomaly*), se ei sovi annettuihin kategorioihin, sekä moniselitteisyys (*ambiguity*). Vaikeasti määriteltäviä alueita ja ihmisiä pidetäänkin usein vaarallisina.⁵⁶ (Todorova 1997, 17.) Balkanin nimi on historian sotien ja kriisien saanut lännessä hyvin pejoratiivisen merkityksen. Balkan ymmärretään ”Euroopan ruutitynnyrinä”, balkanisoituminen voidaan nähdä tarkoittavan ”sekasortoisen poliittisen tilan aikaansaamista luomalla tai ylläpitämällä riitaisia pikkuvaltioita.

⁵⁴ Euroopan Neuvosto organisoii kolme keskustelutilaisuutta (huhtik. ja syysk. 2001 sekä tammik. 2002), joiden jälkeen on tarkoitus kirjoittaa loppuasiakirja ”*The founding elements of a European political identity*” (Ks. http://www.coe.int/01/Colloquy/ColloquesE/European_Identity/default.asp).

⁵⁵ Edmund Said kirjoitti 1970-luvulla Foucault’laisen tutkimuksen siitä, kuinka Länsi-Eurooppa tuotti ”orientalismia”, Lähi-Idän identiteetin teksteissään 1800-luvulla. (Said 1987, alkuperäisteos 1978.) Täytyy kuitenkin muistaa, että vaikka Said hyödynsi Foucault’n terminologiaa, hänen metodologiansa ja humanistinen näkökulmansa olivat hyvinkin ”antifoucault’laisia” (ks. tarkemmin Todorova 1997, 9).

(Saarikoski 2000, 7.) Monet niemimaan valtioista kieltäytyvät kutsumasta itseään Balkanin maiksi. Kaakkois-Eurooppa nähdään paljon neutraalimpana nimityksenä. Esimerkiksi albanian kielessä tällaista negatiivista merkitystä Balkan nimellä ei kuitenkaan ole (Todorova 1997, 45). Jos Balkan siis ymmärretään sekasortoisena Idän ja Lännen välimaastona, niin kuuluuko se silloin Eurooppaan?

Euroopan määrittely on laaja keskustelu. Viime vuosina on käyty kiistaa Euroopan komission sponsoroiman Jean-Baptiste Durosellen *Europe: a history of its peoples* -teoksen (länsieurooppalainen näkökulma) ja Norman Davies'in massiivisen *Europe: a history* -teoksen (Puola Euroopan sydämessä) esittämien Eurooppa käsitysten välillä. Konfliktuaaliset narratiivit Euroopan historiasta ja identiteetistä eivät ole kovinkaan syvällä sisäpolitiikan kuoren alla Euroopan nykyvaltioissakaan. (Wallace 2000, 484-485.) Albaniaa ajatellaan usein hyvin erityisenä maana, se kuvataan erikoistapauksena Euroopassa ja jopa Balkanilla. Hoxhan diktatuuri ja täydellinen isolaatio, keskiajalta periytyvä Kanun traditio verikostoinen ja klaanijärjestelmä viittaavat kaikki maahan, joka on vaikeasti ymmärrettävissä eurooppalaisena. Kulttuurirelativistit ja eräät teoretikot pyrkivät painottamaan kulttuurien omalaatuisuutta ja sen säilyttämisen tärkeyttä. Heidän mielestään erilaisuutta tulee tutkia sen omista lähtökohdista käsin.

Toisaalta monet albaanit pyrkivät todistelemaan maansa eurooppalaista kulttuuriperintöä. Tampereella järjestetyssä ICCEES Itä-Eurooppa konferenssissa albanialaisprofessori Fico muistutti, että vanhin albaniankielinen kirjallinen löytö on vuodelta 1462. Säilyneenä ovat vain kastesanat: ”kastan sinut Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen”⁵⁷. (Fico 2000, 9.) Tätä esimerkkiä käytetään usein todistamaan Albanian varhainen liittyminen ”läntiseen” kristittyyn kulttuuripiiriin. Demokratisaatioteoriat usein painottavat demokraattisen perinnön merkitystä transtioprosessissa. Albania mainitaan monesti täysin perinnöttömänä tässä suhteessa. Albanialaiskirjailija, moninkertainen Nobel palkintoehdokas, Ismael Kadare kuitenkin muistuttaa, ettei tämä täysin pidä paikkaansa. Albania, joka oli itsenäistynyt vuonna 1912 oli vuoden 1924 paikkeilla ”yksi niistä kolmesta tai neljästä Euroopan demokraattisimmista maista” kunnes historian myllerrykset heittivät sen taas ”osaksi sitä maailmankolkkaa, josta se juuri vaivalla oli vapautunut”, osaksi itää. (Kadare 1991,

⁵⁶ ”Because of their indefinable character, persons or phenomena in transitional states, like in marginal ones, are considered dangerous, both being in danger themselves and emanating danger to others” (Todorova 1997, 17).

⁵⁷ Alb. ”Unë të pagëzjoh të emër të Atit, Birit dhe Shpirit të Shenjtë”.

7.) Erilaisia tarinoita puoleen ja toiseen kerrotaan ja todellisuutta rekonstruoidaan näissä narratiiveissa. Albanian entinen presidentti Sali Berisha kuten muutkin johtavat poliitikot painottavat usein Albanian eurooppalaista vokaatiota (ks. esim. Todorova 1997, 45.) Kyse on foucault'laisittain ajateltuna keskenään kamppailevien diskurssien taistosta.

Euroopan unioni on sitoutunut laajentumaan aikataulussa, joka saattaa kaksinkertaistaa sen jäsenmaiden määrän tulevien 10-15 vuoden aikana. Kolme entisen Varsovan liiton jäsenmaata, Puola, Unkari ja Tsekin tasavalta, liittyi jo Natoon vuonna 1998. Päätöksiä mahdollisista seuraavista jäsenneuvotteluista tehtäneen vuoden 2002 Prahan NATO-huippukokouksessa. (Wallace 2000, 475.) Naton ovella odottavat seuraavina 9 uutta hakijamaata (Albania, Bulgaria, Viro, Latvia, Liettua, Makedonia, Romania, Slovakia ja Slovenia). EU:lla ja Natolla on hieman samankaltaiset poliittiset taktiset päämäärät: ne antavat hakijamaille toiveita tulevasta hyväksymisestä antamatta kuitenkaan minkäänlaisia aikataululupauksia tai vakuuksia. EU:lla on kandidaateille *Pre-Accession Strategy*, Natolla *Membership Action Plans*. (Emt., 481.) Tämä kuuluu strategiaan, jolla hakijamaat pyritään pitämään demokratisaation ja uudistusten tiellä.

Vaikeuksia aiheuttaa se, ettei Eurooppa-käsitteellä ei ole tarkkaan sovittuja kaikkien jakamaa määrittelyä sen rajoista. EU ei ole määrittellyt rajoja laajentumiselle: sen mukaan kaikki eurooppalaiset valtiot jotka täyttävät jäsenyyden poliittiset ennakkoehdot, voivat hakea unionin jäsenyyttä. Sekä Natolla että EU:lla on näin ollen poliittisesti vaikeat paikat, sillä sekä idässä että etelässä jäsenyysneuvotteluista kieltäytyminen nähdään usein poisrajaamisena, sulkemisena pois eurooppalaisen kulttuurin piiristä ja lukeutumisenä esim. ”aasialaiseen barbarismiin”, se nähdään loukkaavana eleenä, liittämisenä kakkosluokan valtioihin. (Wallace 2000, 488-489.) Erilaiset normit ja kriteerit, joilla jäsenyys ja täten ”aito eurooppalaisuus” määritellään, ovat juuri sellaista vallankäyttöä, joka konstruoi tarkkailun kohteena olevien maiden subjekti- ja objektipositioita.

6. ALBANIA TARKKAILUN KOHTEENA

6.1. Kansainvälinen yhteistyö muutoksen puolesta

6.1.1. Yhteisesti jaetut päämäärät

Balkanin vakaussopimukseen kirjatut päämäärät osoittavat ne laajat ”säätelevät” puitteet, joille kansainväliset instituutiot perustavat omat toimintaohjelmansa. Kuitenkin ne tavat, miten tässä tutkimuksessa käsiteltävät viisi organisaatiota (EU, ETYJ, ICG, UNDP ja USAID) lähestyvät Balkanin tilannetta, eroavat suuresti toisistaan järjestöjen luonteiden mukaan. Multilateraaliset järjestöt kuten EU ja ETYJ painottavat usein teksteissään minimalistisiin demokratia- ja konsolidaatiomääritelmiin liittyviä aspekteja kuten valtioidenvälisiä suhteita, institutionaalisia muutoksia ja poliittisen eliitin roolia muutoksessa. ICG, joka tuottaa tietoa järjestöjen ja kansallisten hallitusten päätöksentekijöille, on myös samoilla linjoilla raporteissaan. Sen sijaan UNDP:n raportit sekä USAIDin ja ORT:n yhteistyönä tekemä kyselytutkimus perustuvat substantiivisemmalle demokratia- ja transformaatioajattelulle, sillä ne painottavat kansalaisten asemaa ja merkitystä demokratisaatioissa.

Lähestymistavat ovat kuitenkin usein päällekkäisiä ja esimerkiksi USAIDin tutkimuksessa onnistuneen demokratiasaation määritelmässä poliittinen johto on myös tärkeässä asemassa. Maan demokraattinen kehitys ja sen kansalaisten tulevaisuus nähdään riippuvaisena hallituksen johtamasta ja kansan tukemasta järjestelmämuutoksesta: ”Vahvan demokraattisen **johton** hallinnon puolelta sekä oikeuksistaan ja vastuustaan tietoisien kansan merkitystä ei voi ylipainottaa tällaisen järjestelmän tärkeimpinä tekijöinä.” Kun kaikki noudattavat määrättyjä sääntöjä ja demokraattisia lakeja, jää konflikteille vähemmän tilaa.⁵⁸ (Tummennus tekstissä, USAID 1998, 11.)

⁵⁸ ”The democratic development of a country and the future of its people depend upon the establishment, implementation, and administration of a democratic system led by government and supported by the people. Strong democratic **leadership** on behalf of the government along with citizens informed of their rights and responsibilities cannot be overemphasized as the necessary main components of such system. Clear democratic laws must prevail and be respected by all. There are rules for all to follow, which when this occurs, allows less room for conflict. It is within this context that the results of this national survey are presented.” (USAID 1998, 11.) Vrt. Prezeworskin minimalistinen peliteoreettinen demokratiamääritelmä (*Democracy – “the only game in town”*).

Vaikka kehitykseen johtavien tekijöiden tärkeysjärjestys teksteissä onkin usein erilainen (EU painottaa taloudellista kehitystä, UNDP kansalaisten koulutusta ja hyvinvointia, ETYJ poliittisten toimijoiden yhteistyötä ja kompromissihalukkuutta), yhteistä kaikille viidelle instituutiolle on jaettu ymmärrys siitä, että Balkanin niemimaa on matkalla kohti parempaa tulevaisuutta. Tie metafora löytyy jokaisen teksteistä. USAIDin tutkimuksen nimi *Albania's Road to Democracy* kuvaa tätä lineaarista kehitysajattelua. EU:n ulkosuhteiden komissaari vieraili Albaniassa *Feasibility of negotiating a Stabilisation and Association Agreement with Albania* –raportin valmistumisen jälkeen ja selvitti, että EU:n tämänkertaisesta negatiivisesta vastauksesta huolimatta EU tukee yhä Albaniaa kaikin tavoin sen ”oikealla tiellä” kohti Eurooppaa⁵⁹. (Patten 2000.) ETYJ:n Albanian suurlähettiläs Geert-Hinrich Ahrens jakoi nämä EU-kolleegansa mietteet puheessaan ETYJ:n 25-vuotisjuhlapäivänä. Hän muistutti albanialaisia, että näiden kuuluminen nyt isolaatiovuosien jälkeen kansainväliseen yhteisöön merkitsee myös velvollisuuksia. Kansainvälisten sopimusten allekirjoittaminen tarkoittaa usein vanhojen perinteisten käytäntöjen hylkäämistä. Albania muiden kansainvälisen yhteisön jäsenten tavoin joutuu hyväksymään yhteisön vaatimukset. Albania on tuolloin kuitenkin ”oikeilla raiteilla”⁶⁰. (Ahrens 2000.) Tämä muutosprosessi ja tie kohti integroituvaa Eurooppaa nähdään kuitenkin Albanian tapauksessa yllättävän kivikkoisena⁶¹.

6.1.2. Albania ja lineaarisen kehitysajattelun ongelmat

Se, miten kansainvälisen toiminnan päämäärät määritellään, liittyy tiukasti siihen, miten alueen ongelmat määritellään. Yleisesti ottaen Balkanin kehitys nähdään riippuvaiseksi kahdesta prosessissa: stabilisaatiosta (joka lisää turvallisuutta) ja demokratisaatiosta. Albanian ongelmat ovat monessa suhteessa tyypillisiä Balkanin alueella (köyhyys, rikollisuus, poliittinen epätasapaino). Kuitenkin se kansainvälisissä raporteissa usein esitellään jotenkin poikkeavana tapauksena. Esimerkiksi UNDP:n kehitysraportissa

⁵⁹ ”The challenge is maintain these efforts, to stay on the right road – the road to Europe, let us call it. If you can do so, The European Union will support you every step of the way. We will try to make the journey faster, the sign posts clearer.” (Patten 2000.)

⁶⁰ ”When you see the foreigners seemingly intervene in the affairs of your country, do not forget that you are in good company and on the right track. We have all had to exchange our narrow visions of sovereignty for a new and wider sovereignty as we enter the integrated structures of the Europe in the future.” (Ahrens 2000.)

vuodelta 1998 sanotaan, että Albanian ”ongelmat johtuvat maalle ominaisesta uniikista tilanteesta” (UNDP 1998, 9). International Crisis Groupin raportissa todetaan, että ”liian kauan lähihistoriansa aikana Albania on ollut eristyksissä kansainvälisestä valtavirrasta” (ICG 2000, 30). Kuinka paljon lopulta kansainväliset instituutiot itse tuottavat tätä kuvaa valtavirran ulkopuolisesta, poikkeavasta valtiosta?

Vuoden 1990 murroksen jälkeen kansainvälinen yhteisö avusti Albaniaa monin tavoin. Kansainväliset tarkkailijat olivat 90-luvun puolivälissä optimistisia tulevaisuuden kannalta. UNDP:n ensimmäinen *National Albanian Human Development Report* julkaistiin 1995. Seuraavana vuonna julkaistiin *follow-up* raportti, johon tässä tutkimuksessa viitataan. Se evaluoi Albanian tilannetta inhimillistä kehitystä mittaavien avainindikaattorien avulla ja kirjaa maassa saavutettuja parannuksia ongelmia vähättelemättä, mutta nopeaan kehitykseen uskoen.

Kuten jo Albanian lähihistoriaa valottavassa luvussa 5.1. todettiin, kansainväliset tarkkailijat eivät osanneet odottaa kevään 1997 kriisiä. Vuoden 1996 raportti on selkeän positiivinen: ”Menneet 12 kuukautta ovat olleet hyviä albanialaisille: talous on tasapainottunut, markkinatalouden trendit juurtuneet ja keskusjohtoinen valtiontalous lähes kokonaan kadonnut.” Uudistukset ovat vaikuttaneet myönteisellä tavalla myös ihmissuhteisiin yhteiskunnassa ja kansalaisyhteiskunnan vaikutus sosiaalisissa ja poliittisissa prosesseissa on kasvanut. UNDP:n mukaan ”transformaation positiiviset vaikutukset ovat negatiivisia vahvemmat”.⁶² (UNDP 1996, www-dokumentti.)

Raportin mukaan myös albaanit itse olivat erittäin optimistisia tulevaisuutensa suhteen.⁶³ Nouseva BKT näytti lisäävän hyvinvointia laajalle alalle yhteiskunnassa, kun

⁶¹ ”Albania’s tortuous path towards democracy is going to be a far slower process than in other former Communist countries.” (ICG 1999, 11.)

⁶² ”The past 12 months have been good ones for Albanians: the economy has continued to stabilize, market economic trends have taken firm root, and the centralized and state controlled economy has largely vanished. A new quality in human relations can be observed as social cohesion has taken different forms in transformed and open Albanian society. The emerging civil society is increasingly influencing social and political process, reinforced by additional legislation to consolidate the process of building democratic institutions and consolidating market economic principles.” - - The positive results of the transformation of the Albanian Society are by far stronger than the negative effects: The Albanian people claim center stage in the development process.” (UNDP 1996, introduction.)

⁶³ ”Once again Albanians declared themselves the most optimistic people of Eastern and Central Europe. In the November 1995 Eurobarometer survey 73% of Albanian respondents avowed their optimism regarding their economic situation in the coming year. - - Although gross domestic product (GPD) in 1995 was still somewhat lower in constant prices than it had been in 1989 and the lowest by far in Europe, the vast majority of Albanians were much better off as the state no longer controlled either production or consumption. - - The progress in wide-spread economic well-being has continued, forming

ihmiset saattoivat löytää parempia työpaikkoja. Lisäksi noin 350 000 ulkomailla työskentelevää albaania lähetti rahaa emämaahan. UNDP:n raportti painotti valtion säännöstelyn lakkauttamisen merkitystä ja yksityissektorin laajentumisen hyvinvointia lisääviä vaikutuksia (työpaikkoja ja tuotannon kasvua) viittaamatta sanallakaan mahdollisiin haittoihin tai ongelmiin. Lähes ainoana ongelmana elintasoä käsittelevässä luvussa nähdään korkea työttömyys, jota pidetään myös tärkeimpänä syynä rikollisuuteen⁶⁴. Työttömyys kuitenkin virallisten lukujen mukaan laski 18 prosentista vuonna 1994 kolmeentoista prosenttiin vuonna 1995. (UNDP 1996, www-dokumentti.)

Vuoden 1997 yllätykset

Vuonna 1997 kerätyt tiedot osoittivat, ”että Albanian talouden kasvuprosentti vuodesta 1992 oli maailman korkein, inflaatio yksi maailman alhaisimpia, maan valuutta vahva ja vakaa, yksityisautojen määrä oli noussut 10 000:sta 250 000:een ja BKT yli kolminkertaistunut viiden vuoden aikana”. (UNDP 1998, 44.) Valtaisa talouspetos kaatoi kuitenkin suuret tulevaisuuden suunnitelmat. USAIDin kyselytutkimuksen taustalla ovat kevään 1997 traagiset tapahtumat. Kaatuneiden pyramidifirmojen aiheuttama ”epätoivo” ja ”tyytymättömyys hallituksen toimintaan ja korruptioon” olivat johtaneet aggressiivisiin mielenosoituksiin ja väkivaltaan. Asevarastojen päätyminen tuolloin kansalaisten käsiin oli johtanut kontrolloimattomaan anarkiaan.⁶⁵ Vihaisten ihmisten pääkohteina olivat valtiolliset rakennukset: koulut, yliopistot, pankit, kirjastot, museot ja poliisiasemat, mutta yksityisyrittäjäkään ei jätetty rauhaan. Pelko tulla tapetuksi, jos lähti ulos kotoaan, oli todellinen. Ihmiset eivät päässeet töihin, avustusjärjestöt eivät voineet toimia Albaniassa ja matkustaminen oli lähes mahdotonta. Kriisin aikana tapettiin noin 1500- 2000 ihmistä. (USAID 1998, 8.)

Tapahtumat järkyttivät sekä ulkopuoliset tarkkailijat että albaanit itse⁶⁶. Kun väkivalta hieman laantui kansainvälisen intervention jälkeen, järjestettiin vaalit 29.6.1997, jotka

a sound basis for sustainable human development. The challenges still abound, but Albanians are facing future with mounting confidence”. (UNDP 1996, 1. luku.)

⁶⁴ ”Employment in illegal activities remain a problem as long as such activities continue to be lucrative and tolerated” (UNDP 1996, 1. luku).

⁶⁵ ”Weapon depots throughout Albania were opened to the public, resulting in widespread distribution of arms, ammunition, and even more heavy military equipment among Albanian population. High-powered assault rifles manufactured in Albania became as common possession in a home as a basic appliance” - - ”Crime and violence continued to explode throughout the country” - - ”Looting, theft and destruction of property became a daily occurrence that lasted for months”. (USAID 1998, 8.)

⁶⁶ ”A country with a history of oppression, with the exception of some dramatic demonstrations in 1990-1991, had suddenly raised up, and did the unexpected. Even more shocked than the outsiders, were the

toivat mukanaan toisen yllätyksen: Parlamenttivaalien yhteydessä järjestetyssä kansanäänestyksessä Albanian tulevasta valtiomuodosta merkittävä määrä albaanialaisia (n. 30%) äänesti monarkian puolesta. Kuninkaan titteliä havitteli kruununperillinen Leka Zogu, joka myöhemmin karkotettiin maasta epämääräisten asekauppojen ja uhkaavan aseellisen mielenosoituksen järjestämisen takia. (UNDP 1998, 60 sekä USAID 1998, 10.) USAIDin raportissa todetaan, että tällainen vaalikäyttäytyminen vaatisi lisäselvitystä. Lisäselvityksiä tarvittiin myös kriisin selvittelyssä. Tilanne Albaniassa vuonna 1997 oli erittäin vaikea polarisoituneen poliittisen puoluekartan, kasvavan rikollisuuden sekä aseistautuneiden kansalaisten takia. (Idem.)

6.1.3. Tiedon tarve tukiohjelmien kehittämiseksi

Kansainväliset instituutiot näyttävät jakavan käsityksen, että Albania voidaan ”parantaa”, sen ongelmat ratkaista, kunhan oikeat keinot löydetään. Tarvitaan ”teknistä tietoa” avustusohjelmien pohjaksi. UNDP:n 1998 raportti perustuu kriisin jälkipyykkiin ja joutuu toteamaan järjestön kyvyttömyyden ennustaa edelliskeväistä kriisiä. Albanian demokratisaatiokehitys huomataan odotettua vaikeammaksi.⁶⁷ Jokainen luku keskittyy juuri vuoden 1997 ongelmiin.

Kuten todettua Albanian vaikeudet määritellään usein omalaatuisina. USAIDin tutkimuksessa todetaan ulkopuolisten tarkkailijoiden tietämättömyys ja tiedon tarve. Koska yhtäkkiset tapahtumat yllättivät sekä länsimaiset tarkkailijat että albaanit, ja kriisin jälkeen ensimmäisen demokratisoitumiskauden ”kehitysalitteet eivät enää olleet paikallaan tai relevantteja”, nähtiin ”kriittinen tarve perustaa ponnistelut konkreettiselle tiedolle, ymmärtämykselle ja kansan toiveille”. (USAid 1998, 11.)⁶⁸

USAIDin yli 300 sivuinen kyselytutkimus pyrki selvittämään, onko olemassa jonkinlaista ”albaanialaista mentaliteettia”, joka selittäisi maan ongelmat. Useimmat kysymykset ovat hyvin henkilökohtaisia ja mittaavat vastaajien itsetuntoa, kartoittavat luonnetta, alkoholinkäyttöä sekä esimerkiksi sosiaalista verkostoa. Erilaiset psykologiset testit ja diagnoosit ovat juuri niitä *biovallan* tekniikoita, joiden avulla

Albanians themselves. Most of the people could not have imagined the extent to which the Albanian people could and would eventually react” (USAID 1998, 9-10.)

⁶⁷ ”The transition to democracy in Albania was longer and more difficult than expected. The events of 1997 would prolonge the transition further. However, these problems are related to conditions unique to Albania, in contrast to other post communist countires.” (UNDP 1998, 9.)

yksilöt objektivoidaan. USAID:n tarkoitus on myös selvittää yhteisesti jaettuja uskomuksia, ”jotta voitaisiin ymmärtää Albanian sosiaalista ympäristöä, asettaa prioriteetteja, johtaa avustusinitiatiiveja ja toimeenpanna nykyhetken tarpeisiin relevantteja toiminta-ohjelmia”. (USAid 1998, 11.) Raportin alussa selvitetään tutkimuksen tavoite näin:

”Kyselytutkimuksella kerättiin faktoja vastaajista ja heidän elämästään sekä heidän mielipiteistään ja arvoistaan (*value judgements*). Näemme kuinka albaanialaiset näkevät itsensä ja toiset albaanialaiset. Opimme, mitä albaanialaiset itse ovat identifioineet Albanian ja oman alueensa vakavimmiksi ongelmiksi. Näemme myös vastaajien ajatukset hedelmällisimmistä poliittisista vastauksista näihin ongelmiin. Lopuksi teemme omat ehdotuksemme politiikalle, ohjelmille ja lainsäädännölle.” (USAID 1998, 1.)

USAIDin tutkimus on selkeä esimerkki amerikkalaisille yhteiskuntatieteille tyypillisestä positivistisesta tutkimusotteesta. Lähtökohtana on oletus, että kyselytutkimus voi objektiivisesti paljastaa jotakin todellisuudesta ja antaa täten kiistämättömät lähtökohdat parannusehdotuksille, kehitysohjelmille ja poliittisille toimille. Tutkimuksessa ei oteta huomioon, että tutkimus itsessään on tuottamassa tuota tutkimaansa ”todellisuutta” varsinkin, kuin monivalintakysymykset vaativat aina kysymysten laatijoiden ennakkokäsitykset asioista. Vain muutamissa kohdissa vastaajat saivat itse määritellä vastauksensa sen sijaan, että olisivat valinneet valmiista vastausvaihtoehdoista. Hedelmällistä onkin pohtia, millaista kuvaa USAIDin tutkimus Albaniasta ja albaanialaisista luo. Millaisiin asemiin maa tutkimuksessa positioidaan, millaisin lausumin tämä tehdään. Nyt ei ole tarkoitus kritisoida USAIDin tutkimuksen tekotapaa tai sen tuloksia, vaan keskittyä siihen, miten tutkimus väittäessään etsivänsä objektiivisesti tietoa tuleekin tiedostamattaan luoneeksi itse Albanian objektipositioita, konstruoineeksi todellisuutta.

USAIDin tutkimusraportti lähtee vuoden 1997 tapahtumien selittämisen menneisyydestä. Lyhyt historia osuus selvittää albaanialaisten jakautumisen kahteen kansanosaan, pohjoisen ghegeihin ja etelän toskeihin. Vanhoja klaani- ja heimotradiotioita painotetaan muistuttaen vielä 1900-luvun alussa erittäin tavanomaisesta tavasta sopia avioliitoista perheiden kesken lasten ollessa pieniä sekä verikostosta. (USAID 1998, 2.) Kanun on keski-ajalta periytyvä tapalakikokoelma

⁶⁸ Vrt. *modernin projekti* ja pyrkimys rationaalsiin ohjelmiin konkreettisten faktojen kautta

(*customary law*), joka määrittelee perinteiset käyttäytymissäännöt vieraanvaraisuudesta verikostoon (Emt., 6). Etelän tosikit luopuivat osittain vanhoista perinteistä Albanian itsenäistyttyä 1912 ja pyrkivät luomaan modernin keskiluokan. Raportti pyrkii selvittämään, onko näillä pohjoisen ja etelän eroilla yhä merkitystä tänä päivänä. (USAID 1998, 2.) ”Vaikka Kanun oli kielletty kommunistiajalla, näyttää siltä, että perinteet säilyivät verikostomurhia lukuun ottamatta. Viimeisen kuuden vuoden aikana säännölliset murhat ovat alkaneet uudelleen. Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen data osoittavat tarpeen tutkia nykykäytäntöjä ja Kanuniksi kutsuttua tapalakia”, todetaan tutkimuksessa. (Emt., 7.)

USAIDin tutkimus tehtiin yhteistyössä Albaniassa toimivien ei-valtiollisten organisaatioiden kanssa. NGOiden merkitystä demokratiassa painotetaan⁶⁹. Yksi tärkeimpiä päämääriä USAIDin tutkimuksella oli tuottaa tietoa kansalaisjärjestöjen käyttöön (mutta tiedot haluttiin jakaa myös tiedotusvälineiden, hallinnon ja kansainvälisten toimijoiden kanssa). (USAID 1998, 12.) Tarkoitus oli kerätä juuri sitä *teknistä tietoa*, joka mahdollistaisi parhaimpien toimintaohjelmien kehittämisen.⁷⁰ Albania nähdään maana, jota ei vielä ymmärretä, mutta voidaan ymmärtää tieteellisen tiedon kautta.

Tämä lähtökohtainen oletus näkyy selkeästi mm. kyselytutkimuksen tarkasti määritellyssä puheessa vastaajille. Ennen suurissa saleissa järjestettyjen vastaustilaisuuksien alkua amerikkalainen tutkija esitti aina saman valmiiksi laaditun puheen, jossa hän selitti tutkimuksen luonnetta: ”Uskomme, että meillä ei ole tarpeeksi tietoa maastanne, emmekä ymmärrä maatanne tarpeeksi hyvin, jotta tukemme olisi tarkoituksenmukaista. Tarvitsemme apuanne. Jotta ymmärtäisimme Albaniaa ja Albanian kansaa paremmin - - teemme tämän kyselytutkimuksen. Tiedot, jotka näin keräämme auttavat meitä kehittämään ohjelmia, joilla voimme vastata niihin tarpeisiin, jotka te identifioitte”⁷¹. (USAID 1998, 20.)

⁶⁹ ”Continued democratic development depends on the strength and organization of the critical sector, but perhaps more importantly, on improved collaboration between NGOs and other sectors of Albanian society” (USAID 1998, 12).

⁷⁰ The survey results are meant to produce important indicators, draw conclusion, and provide recommendations that will facilitate appropriate design and development of future activities (USAID 1998, 11). Foucault osoitti biovalta-käsitteensä avulla, kuinka tällaiset indikaattorit ja kategoriat ovat tärkeitä väestön hallintaan ja normalisaatioon pyrkiviä vallan taktiikoita.

⁷¹ ”We believe we do not have enough information about, and do not understand your country well enough to be of appropriate assistance. We need your help. In order to have a better understanding of Albania and the people in Albania, situations you face, and your priorities, we are conducting a national

6.2. Albania tiedon kohteena

6.2.1. Normaalistava valta

Foucault'laisessa valta-ajattelussa kyse ei ole vallasta keinona Albanian demokratisoimiseksi. Kyse ei myöskään ole vallasta, jota kansainväliset instituutiot tietoisesti käyttäisivät Albanian alistamiseksi, sen muovaamiseksi jonkinlaiseksi ”lännen protektoraatiksi” tai määrittelemiseksi jollakin lailla epänormaaliksi, jonkinlaisesta ”salaliitosta” Albanian aseman heikentämiseksi. Kyse on vallan verkostoista, jotka institutionalisoituvat sosiaalisissa käytännöissä, tuottavasta vallasta, jonka vaikutuksesta Albania tuotetaan sekä subjektina että objektina kansainvälisellä kentällä.

Tässä keskitymme ennen kaikkea objektivaatiopuoleen. Millainen tiedon kohde Albaniasta tuotetaan tiedon ja vallan verkostoissa? Kansainväliset järjestöt eivät ole ulkopuolisia tahoja, joilla olisi valta jonkinlaisessa tyhjiössä luoda Albanialle identiteettiä. Valtaa ei voi suoranaisesti omistaa Foucault'n ajattelun mukaan. Albanit ovat tiukasti tässä prosessissa mukana. Samoin määrittelyprosessiin vaikuttaa tiukasti se interdiskursiivinen ympäristö, jossa toimitaan. Tässä tapauksessa valtaverkosto muotoutuu 1990-luvun demokratisaatiota, turvallisuutta ja Balkanin vakauttamista käsittelevälle tieteelliselle ja poliittiselle kentälle. Tärkeää ei niinkään ole kuka puhuu, vaan millaiset Albania-diskurssit tässä kontekstissa nousevat dominoiviksi ja millaista tietoa marginalisoidaan.

6.2.2. Albanian objektipositiot

Albanian ongelmien sekä niiden ratkaisukeinojen määrittely on osa Albanian objektivaatiota. Kaksi erilaista Albaniaa luokittelevaa diskurssia nousee esimerkkiaineistoistamme. Ensinnäkin Albanian ongelmat nähdään koulutuksen puutteena, jota erilaiset neuvovat elimet sekä koulutusohjelmat pyrkivät korjaamaan. Toisaalta Albania nähdään myös vaarallisena sekä itselleen että muille. Nämä kaksi objektipositiota ovat toisaalta usein päällekkäisiä, toisaalta ne eroavat suurestikin

survey covering every district in the country. The information we receive will assist us in developing programs to assist needs identified by you.” (USAID 1998, 20.)

toisistaan ja niillä on hyvin erilaiset vaikutukset sekä toimintaohjelmien laadintaan että siihen, kuinka Albanian asema kansainvälisellä areenalla ymmärretään.

Tukioppilas – tyhmä vai tietämätön?

Historian perintö on raskas taakka Albanian muutosprosessissa. Enver Hoxhan diktatuuri oli yksi maailman tiukimpia ja omalatuimpia⁷². ICG:n raportti viittaa menneisyyden tilienselvittelyn olevan yksi tärkeimmistä syistä, joka pitää maan epätasapainon tilassa.⁷³ (ICG 1999, i.) Kommunistiajan ristiriidat näkyvät yhä sisäpolitiikassa. USAID haluaa selvittää onko etelän ja pohjoisen historialliset erimielisyydet yhä sisäisen tasapainon esteenä. Suuriksi ongelmiksi todetaan sekä kansalaisten että poliittisen eliitin vähäinen demokraattinen kulttuuri ja tietämys demokraattisista toimintatavoista. (Esim. USAID 1998, 64-65.)

Koulutuksen tarpeen ymmärtävät kaikki kansainväliset instituutiot. USAID:n kyselytutkimuksessa todetaan, että kommunismin aikaan kouluopetukseen panostettiin Albaniassa, mutta nyttemmin taloudellisen hyvinvoinnin tavoittelu on vienyt huomion pois kasvatuksesta. Useimmat kansalaiset toteavat koulutustason suureksi ongelmaksi koko maassa, joka koskettaa ennen kaikkea nuorisoa. (USAID 1998, 48.) Koulutuksen puute johtaa ”hengissä säilymisen mentaliteettiin” ja yhä syveneviin ongelmiin.⁷⁴ UNDP:n raportti muistuttaa, että ”tämän päivän huonot kansalaiset ovat vain eilisen huonosti kasvatettuja lapsia”.⁷⁵ (UNDP 1998, 14.)

UNDP huoli on erinomainen esimerkki hallinnan ideaalista. Väestöä tulisi kontrolloida sekä ulkoapäin että sisäisesti. Väestön tulisi sisäistää normit ja kontrolloida itse itseään. Yhteiskunnassa, jossa ei välitetä inhimillisen kehityksen perusedellytyksestä eli koulutuksesta, on vaikea toimeenpanna minkäänlaisia kehitysohjelmia (UNDP 1998,

⁷² Lähes täydellinen isolaatio, tuhannet bunkkerit, ETYK:n Helsingin huippukokoukseen boikotti 1975 ja monet muut seikat loivat kuvan hyvin eriskummallisesta pikku maasta Balkanin niemimaalla.

⁷³ ”As always in Albania, settling accounts with the past plays a large part in the reality of the present causing the country to remain entrenched in conflictual politics (ICG, executive summary, i).”

⁷⁴ ”Another aspect of the interaction between selected and random factors is the gap between economic growth and education/information. It is understandable that in Albania, finding individual economic solutions to guarantee survival is both primary influence on choice, and absolute problem. However, this mentality of survival is exceeding the individual level and, in a gradual and subtle way, is becoming a phenomenon of troubling proportions encompassing the whole of Albanian society” - ”Growing emphasis is being placed on economic growth, which in turn is failing to progress as it should. Meanwhile, education and information, two key developmental factors, are being left aside.” (UNDP 1998, 13-14.)

⁷⁵ ”But we must not forget that today’s bad citizens are nothing more than yesterday’s poorly educated children” (UNDP 1998, 14).

14). Valtion kyvyttömyys kontrolloida kansalaisten toimia ei aiheuta vain rikollisuutta, vaan myös sosiaalipoliittisia ongelmia. Vapaa liikkuvuus ja sen mukanaan tuoma muuttovirta pohjoisen köyhiltä alueilta kaupunkiin on esimerkiksi aiheuttanut valtavan työttömyyden. (UNDP 1998, 36 ja ICG 2000.)

Koulutuksen puute nähdään anarkian ja sosiaalisten ongelmien alkusyynä. Tietämättömyys haittaa myös demokratisaatiokehitystä. USAIDin kyselytutkimuksessa kolmen kysymyksen oli tarkoitus mitata albanialaisten tietoja demokratiasta: Vastaukset esitettiin järjestäen eniten vastauksia saaneesta vaihtoehdoista vähiten vastauksia saaneeseen (USAID 1998, 136-137, ks. myös 272-273):

169. Mikä on Albanian parlamentin rooli? (Merkitse kaikki kohdat, jotka sopivat.)

1065	Edustaa Albanian kansaa	(oikein)
827	Auttaa albanialaisia ratkaisemaan jokapäiväisiä ongelmia	(väärin)
736	Tehdä lakeja	(oikein)
718	Hyväksyä lakeja	(oikein)
705	Toimeenpanna lait	(väärin)
573	Tehdä kaikki päätökset Albanian puolesta	(väärin)
317	Edustaa hallitusta	(väärin)
229	Luoda areena, jolla poliittiset puolueet voivat kilpailla vallasta	(väärin)

170. Mikä on Albanian hallituksen rooli? (Merkitse kaikki, jotka sopivat.)

1008	Pitää huolta Albanian kansan tarpeista	(väärin)
939	Luoda työllisyysmahdollisuuksia	(oikein)
907	Toimeenpanna lakeja	(oikein)
864	Luoda parempaa kuvaa Albaniasta ulkomailla	(oikein)
769	Edustaa Albanian kansaa	(väärin)
591	Tehdä lakeja	(väärin)
573	Perustaa yrityksiä	(väärin)
458	Hyväksyä lakeja	(väärin)
319	Edustaa parlamenttia	(väärin)
307	Valvoa parlamenttia	(väärin)
141	Tarjota areena, jolla poliittiset puolueet voivat kilpailla vallasta	(väärin)

171. Mikä seuraavista on korkein valtionhallinnon elin nykyisen Albanian lain mukaan (vain 1)?

543	Parlamentti	(oikein)
382	Pääministeri	(väärin)
306	Presidentti	(väärin)
189	Hallitus kokonaisuutena	(väärin)
29	Kansainvälinen yhteisö	(väärin)
27	Kansa	(väärin)
69	En tiedä	(väärin)

Albanialaisten tiedot operationalisoidaan näillä kolmella kysymyksellä päätyen johtopäätökseen, että tietämys on todella heikossa tilassa. Tutkimuksessa vastaajat on kategorioisoitu kolmeen ryhmään ”vanhoilliset” (*Those Behind*), ”moderaatit” (*Moderate*) ja ”edistykselliset” (*Those Ahead*) poliittisten kantojensa mukaan. ”Kaikki

kolme vastaajaryhmää osoittavat yhtä huonon ymmärtämyksen näistä kysymyksistä.” (USAID 1998, 137.) Kysymysten operationalisointi on kuitenkin eräs keino konstruoida tietämättömyys.

Sama koskee kysymystä ei-valtiollisista toimijoista. UNDP:n raportti viittaa USAID:n tutkimustuloksiin ja toteaa albaanien huonon tietämyksen kansalaistoiminnasta. ”Vain 37% koko vastaajamäärästä osasi selittää oikein mitä NGO:t ovat” (UNDP 1998, 54, USAIDin omassa raportissa luku kylläkin 39%). Tutkijoiden mukaan ”tämä osoittaa, että Albaniassa tarvitaan runsaasti koulutusta tällä alalla”. USAIDin raportissa todetaan yllättyneenä, että jopa 11% vastaajista väittää osallistuvansa NGOiden toimintaan, mutta suurehkoa vastaajamäärää selitetään sillä, että vastaajat luultavasti eivät kaikki ymmärtäneet, mistä oikeasti on kysymys, ja osallistuvat aivan muuhun kuin viralliseen NGO-toimintaan. Vain 43% niistä, jotka väittivät toimivansa kansalais-järjestöissä, identifioivat oikein kansalaisjärjestöjen toiminnan mm. ”toiminnaksi, jonka tarkoitus on saavuttaa jotain, mitä hallitus ei pysty saavuttamaan” ja vain 10% heistä identifioivat NGOiden toiminnan ”työnsaannin auttamiseen”⁷⁶. (USAID 1998, 149-150.)

Väistämättä lukija toteaa kysymysten amerikkalaistyyllisen operationalisoinnin ongelmat. Suomessakaan näillä kriteereillä kysymys kansalaisjärjestöjen toiminnasta tuskin saisi kovin montaa ”oikeaa” vastausta. Väärinä vastauksina kansalaisjärjestöjen toiminnassa pidettiin mm. ”työskennellä asioiden parissa, joita hallitus ei pidä tärkeinä”, ”mahdollistaa ulkomaanmatkoja” ja ”antaa sosiaalitukea yhteisön jäsenille”. Se millaista tietoa etsitään, miten sitä etsitään, miten tiedon kohde operationalisoidaan, millaiselle näkemykselle yhteiskunnasta esimerkiksi tutkimuskysymykset perustetaan, ovat seikkoja, jotka kaikki vaikuttavat tiedon kohteen konstruktion.

USAID:n kysely jatkuu kysymyksillä, ”oletko antanut lahjuksia vuoden 1991 jälkeen” (lähes kaikki), ”kenet olet lahjonut” (eniten vastauksia sairaalahenkilökunta, vesi-, sähkö- ja puhelinlaitoksen virkailijat, poliisi tai tuomioistuinvirikailijat) sekä ”oletko ottanut vastaan lahjuksia”. Lisäksi selvitettiin, millaista rikollista toimintaa Albaniassa on. Perinteisten Kanun ja Hasmeri lakien pohjalta tehtyjä tappoja ja murhia tiesi yli 80% vastaajista. Yhteensä tätä aihetta käsitteli 10 eri kysymystä. Yli 60% vastaajista

⁷⁶ ”accomplish something that government cannot accomplish” ja ”providing job placement opportunities” (USAID 1998, 150).

totesi, etteivät tunne juuri lainkaan Albanian nykyisiä lakeja. (Mm. USAID 1998, 125, 144 ja 176.)

Suurin osa raporttien tuottamasta ”neuvovasta tietämyksestä”, toimintaehdotuksista liittyy tavalla tai toisella koulutus teemaan: Kansalaisten kasvatusohjelmat tulisi ”räätälöidä albaanialaisten omalaatuisen taustan mukaan”⁷⁷ (emt., 202). Kansalaisten koulutustason lisäksi ulkopuoliset tarkkailijat ovat huolissaan sekä kansalaisyhteiskunnan tilasta että poliittisen eliitin demokraattisten toimintatapojen puutteesta. ”Albanian yhteiskunta on poliittinen yhteiskunta ennemminkin kuin kansalaisyhteiskunta”. Vapauden ja vastuun epätasapaino on huomattava ja osoittaa kansalaisuuden (*civil citizen*) häviötä individualismille. (UNDP 1998, 52.) Albanialaisiin perinteisiin ei kuulu osallistuminen yhteiskunnallisiin asioihin (ammattiliitoissa ja kansalaisjärjestöissä ei ole montakaan jäsentä) (emt. 53). Nuoriso kärsii henkisestä ja moraalisesta kriisistä, joka syventää huumausaineiden ja rikollisuuden ongelmia. (Emt., 55)

Albanian poliittista elämää luonnehtii jyrkkä antagonismi, puoluekartan polarisaatio. Poliittinen puhe ja tiedotusvälineissä käytetty kielenkäyttö on usein häikäilemätöntä ja tarkoitettu vahingoittamaan vastapuolta. (UNDP 1998, 39) Demokraattinen puolue on viime vuosina useaan otteeseen boikotoinut parlamentin istuntoja. ICG raportoi huolestuneena varsinkin entisestä presidentti Sali Berishasta, joka raportin mukaan ”on tullut yhä epätasapainoisemmaksi ja halveksuu sekä kansallista että kansainvälistä yleistä mielipidettä”. Hänen henkilökohtaisuuksiin menevät hyökkäyksensä sosialisteja ja ulkomaalaisia diplomaatteja kohtaan kasvattavat maassa havaittavaa ulkomaalaisvihaa, todetaan raportissa.⁷⁸ (ICG 1999, i.)

Hallinto siis tarvitsee omat koulutusohjelmansa. USAID:n mukaan tarvitaan muun muassa innovatiivisia harjoitteluohjelmia ulkomailla sekä pitkäaikaisia tukiohjelmia.

⁷⁷ USAID:n kyselytutkimuksessa suositellaan luvussa *Implications for Programming and Policy* erilaisia koulutus- ja neuvontaohjelmia: Rigorous efforts must be made to support the implementation of programs and policies identified by the people (USAID 1998, 201). Albanians report a very low level of information, understanding and knowledge about democratic government structure and citizens' rights and responsibilities. This indicates a serious need for civic education. Alternative forms of civic education that are tailored to the Albanians' specific background and to that of individual groups should be considered. (Emt., 202.)

⁷⁸ ”Former President Sali Berisha is becoming increasingly unstable and contemptuous of both internal public and international opinion. Almost daily he issues personal attacks on various members of the governing Socialist Party and also upon foreign diplomats, thereby encouraging the already noticeable trend towards xenophobia that is evident throughout Albania.” (ICG 1999, i.)

Koulutusta ja teknistä tukea tarvitaan myös järjestysvallan uudistamisessa sekä puolueiden toiminnan demokratisoinnissa. Tiedotusvälineet tarvitsevat tiukan koulutuksen, joka painottaisi journalistien työetiikkaa.⁷⁹ (USAID 1998, 202-203.)

ETYJ jakaa käsityksen, että demokraattisen järjestelmän rakentamiseen tarvitaan ulkopuolista apua. ETYJ:n *Presence in Albania* antaa USAID:n ohjeiden mukaisesti ”neuvoja ja tukea Albanian hallinnolle demokratisaation, oikeusvaltion periaatteiden, tiedotusvälineiden, ihmisoikeuksien aloilla sekä vaalien järjestämisessä ja kansalaisyhteiskunnan kehityksen tarkkailussa”. (OSCE 2000b, 6.) ETYJ:n rooli institutionaalisten reformien tukijana Albaniassa ja esimerkiksi maan perustuslain muotoilemisessa on merkittävä. Albanian ystävät (FoA) -järjestelmä tukee ETYJ:n työtä, tarjoaa teknistä tukea sekä muita avun muotoja. Yhdessä ETYJ:n kanssa Albanian ystävät koordinoivat ja valvovat kansainvälistä yhteistyötä Albaniassa. Vuosiraportissa todetaan, että vakaussopimuksen myötä uusia Albanian ystävät ryhmiä on luotu ”tukemaan Albanian edistymistä (*progress*) vieläkin tehokkaammin”. (Idem.)

Neuvojen ja koulutuksen lisäksi ETYJ tarkkailee hallinnon toimia. Vaalitarkkailijat sekä autoivat kunnallisvaalien järjestämisessä vuonna 2000, että seurasivat vaalien lainmukaisuutta. Parlamentaarisen työn tarkkailijat (*parliamentary observation*) seuraavat parlamentin toimintaa ja raportoivat huomionsa muun muassa ETYJ:n jäsenmaille, Euroopan neuvostolle ja Euroopan parlamentille. (OSCE 2000b, 7) Vaalit ovat hyvä esimerkki poliittisen järjestelmän toimintaan kohdistuvasta tarkkailusta. Ne ovat eräänlainen tenttitilaisuus transitioprosessissa. Rauhallisesti ja lainmukaisesti sujuneet vaalit ovat osoitus vakiintuvasta demokratiasta (vrt. Huntingtonin *the turn-over test*), sen sijaan, jos ulkopuoliset tarkkailijat huomioivat vaalivilppiä tai muuta väkivaltaisuuksia, tarkkailun kohteena ollut transitiomaa joutuu monenlaisten hallinnollisten toimenpiteiden kohteeksi (tuomitsevat julkilausumat jne.)⁸⁰.

ETYJ:n lakiasiantuntijat (*legal officers*) avustavat uusien lakien suunnittelussa. (OSCE 2000b, 7) Lakien suunnittelussa avustaa myös ETYJ:n oikeusasianeuvojan toimisto

⁷⁹ ”Serious need for civic education”; ”Special efforts should be focused on extensive, ongoing training and technical assistance for the Albanian government and Parliament”; ”Extensive training and technical assistance should be provided to all levers of Albanian law enforcement”; Political parties need venues for receiving information and training on democratic processes”, jne. (USAID 1998, 202-203.)

⁸⁰ Albanian tapauksessa EU ja ETYJ muun muassa antoivat syksyllä 1998 useita julkilausumia, joissa tuomittiin Sali Berishan johtaman demokraattisen puolueen parlamentti-boikotti epädemokraattisena. Vaalitarkkailuraportit ovat myös hyviä esimerkkejä hallinnasta (vrt. ODHIR 2000).

(*Legal Councillor's Office, LCO*), joka tarkkailee oikeusvaltion periaatteiden ja ihmisoikeuksien noudattamista. LCO järjestää erilaisia keskustelutilaisuuksia hallituksen, aluehallinnon ja virkamiesten kanssa ja on tehnyt aloitteen kansalaisten perustuslakia koskevan koulutuksen lisäämisestä. Näissä puitteissa LCO on muun muassa järjestänyt perustuslakia koskevia seminaareja lukioissa ja yliopistoissa. Sen lakimiehet antavat myös akateemista opetusta ja lisäksi ODIHR⁸¹ tarjoaa ihmisoikeus- asiantuntijoita opettamaan Tiranan ja Shkodran yliopistoissa. (Idem.)

Syyttäjänvirastolla on oma kansainvälinen neuvonantajansa, jonka asema on merkittävä, sillä syyttäjän valta on erittäin suuri, mutta ammattitaito usein puutteellinen⁸², ETYJ:n raportissa todetaan. Neuvot koskevat käytännön kysymyksiä kuten todistusaineiston käsittelyä, mutta niiden tarkoitus on myös ”parantaa yksilön analyyttisiä kykyjä ja herättää ajattelua eettisistä kysymyksistä” (emt., 8). *Human Rights Programme (HRAP)* on luotu tarkkailemaan ihmisoikeuksien kunnioittamista mm. tärkeissä oikeudenkäynneissä sekä poliisin työskentelyssä. Vuoden 2000 aikana HRAP:n työnkuva siirtyi yksityisten ihmisten ihmisoikeusloukkaussyytteiden selvittelystä selkeästi tukemaan valtiojärjestelmää ihmisoikeuksiin liittyvin osin. (Idem.)

Lehdistön ja julkisen tiedonvälityksen toimisto (*Press and Public Information Office*) neuvoo tiedotusvälineitä koskevan lainsäädännön kehittämisessä sekä tarkkailee tiedotusvälineiden toimintaa ja pyrkii lisäämään tietoisuutta median vastuusta ja etiikasta (emt., 9). Lisäksi ETYJ:llä on esimerkiksi naisten asemaa parantava ohjelma ”*Women Can Do It*” joka kouluttaa naiskandidaatteja poliittisiin virkoihin. Neuvovien elimien merkitys nähdään siis ensisijaisena Albanian demokratisaation tukemisessa. Nämä kaikki edellä mainitut yksiköt ovat niitä subjektiasemia, joista käsin legitiimiä ja validia muutosprosessin hallintaan liittyvää neuvoa-antavaa tietämystä voidaan jakaa.

Tarkkailuoppilas – vaarallinen sekä itselleen että muille

Albaniassa turvallisuus nähdään kuitenkin usein demokratiaakin tärkeämpänä aspektina. ETYJ:n *Military Liaison and Security Officer (MLSO)* on luonut ”tarkkailujärjestelmän, joka tuottaa kuukausittaisen tiivistelmän turvallisuuteen liittyvistä tapahtumista ja

⁸¹ *Office for Democratic Institutions and Human Rights*

⁸² ”Prosecutors in Albania have tremendous power in the criminal justice system, but do not always have the experience or training to determine the best course of action to take on specific cases” (OSCE,8).

määrittelee senhetkisen turvallisuustilanteen”. MLSO myös neuvoo turvallisuutteen liittyvissä asioissa. (OSCE 2000, 9.) Turvallisuus on erittäin monitahoinen kysymys. Ensinnäkin on kyse siitä, millaiset uhat koetaan tärkeimpinä ja, keitä kohtaan nämä uhat suuntautuvat. Toiseksi kansainväliset raportit pyrkivät etsimään vastausta siihen, kuinka Albania voitaisiin ”turvallistaa”, saattaa tasapainoisemmaksi ja turvallisemmaksi.

ICG:n raportin johtopäätöksissä viitataan albaanialaisten vaarallisiin perinteisiin ajattelutapoihin ja todetaan, ”että Albanian kansan kulttuurisen ethoksen keskipisteessä on yksinkertainen viesti – *sa mbaj mua, une do te baj ty* – mitä teet minulle, sen teen sinulle”. Niinpä poliittisella arenalla valtaan päässyt puolue pyrkii aina saattamaan hävinneen osapuolen häpeään. Albania ei joudu parantelemaan vain Hoxhan vuosien, vaan myös vuoden 1997 kriisin haavoja. Poliittinen ilmapiiri on aggressiivinen. Vanhat stereotyyppit anarkistisesta maasta nousivat 1997 taas kansainvälisen lehdistön otsikoihin, eivätkä poliitikkojen murhat paranna Albanian mainetta ulkomailla. Päin vastoin ne vähentävät Albanian vaikutusvaltaa alueella, raportti toteaa (ICG 1999, 11.) ICG viittaa UNDP:n vuosiraporttiin ja toteaa, että Albania on vielä kaukana valtiosta, missä yhteisymmärrys ja suvaitsevaisuus vallitsisivat yhdessä julkisiin instituutioihin ja oikeuslaitokseen tunnetun yleisen luottamuksen kanssa (idem. ja UNDP 1998, 8).

Albanian tilanne nähdään epätasapainoisena, sillä ”uusi poliittinen ja kansallinen identiteetti on yhä muotoutumisprosessissa samalla, kun maa on maantieteellisen asemansa vankina Balkanin niemimaalla, jota uhkaavat sodan ja taloudellisen romahduksen mahdollisuudet” (ICG 1999, i).⁸³ ICG:n raportissa tammikuulta 1999 turvattomuus ja rikollisuus nousevat tärkeimmiksi teemoiksi.⁸⁴ Organisoitunut rikollisuus on vahvassa kasvussa (salakuljetus, huume-, ase- ja ihmiskauppa). Suuri ongelma on myös naisten kuljettaminen prostituutioon eri puolille Eurooppaa. (ICG 1999 sekä myös UNDP 1998, 51).

Albania nähdään siis uhkana Euroopalle. Huumeista varsinkin kotikasvatettu kannabis ja vähemmässä määrin heroiinin läpikulku ovat kasvava ongelma. Noin 15 murhaa kuukaudessa ovat suoraan yhteydessä huumekauppaan.⁸⁵ Albaniasta sekä Albanian

⁸³ A new political and national identity is still in the process of formation, whilst the country remains beset by its geographical position in a Balkan peninsular rent by the uncertainties of war and economic collapse. (ICG,i)

⁸⁴ ”The overall security situation remains very poor with most roads prone to armed attack.”

⁸⁵ ”The risk of a ‘Colombia scenario’ with the country becoming a key bridge in the trafficking of drugs, is therefore very real.” (ICG 2000, pdf-dokumentti)

kautta kauempaa saapuvat laittomat siirtolaiset uhkaavat Euroopan sisäistä tasapainoa (Esim. ICG 1999, 4-5, myös 2000.) Kasvava rikollisuus on tietysti uhka myös maan sisäiselle rauhallisuudelle. ”Suurin osa Albaniasta on yhä virkavallan kontrollin ulkopuolella ja poliisi selvästi pelkää paikallisten mafiajoukkojen suurta määrää”. Kevään 1997 kansannoususta (*uprising*) lähtien oikeusvaltion olemassa olo Albaniassa on kyseenalaista. (ICG 1999, 4, ks. myös 2000, UNDP 1998, 42, sekä EU 1999, 6⁸⁶.)

Poliisivoimia onkin lisätty huomattavasti (yli 300%:lla kymmenessä vuodessa) ja aseistautuneita rikollisjoukkoja vastaan on tehty huomattavan suuria iskuja. Poliittinen oppositio, Demokraattinen puolue, syyttää sisäministeriötä kuitenkin teloitusr ryhmien (*death squads*) luomisesta, joiden päämääränä on tappaa rikolliset ennemmin kuin tuoda heidät tuomarin eteen. Organisoitunutta rikollisuutta vastaan taisteleminen on vaikeaa, sillä joidenkin poliitikkojen sotkeutuminen rikolliseen toimintaan suo immuniteetin useille rikollisjoukoille eri puolilla maata. Raportti viittaa albaanialaisen Koha Jone – lehden artikkeliin, jossa kannettiin huolta (poliitikkojen tukemien) korkea-arvoisten poliisivirkailijoiden osallisuudesta huumekauppaan. (ICG 1999, 4.)

Sisäiselle turvallisuudelle on uhkana myös valtava käsiaseiden määrä siviilien hallussa. ”Puolustusministeriön mukaan maaliskuussa 1997 armeijan varastoista varastettiin noin 656 000 asetta, miljoonia ammuksia, 3.5 miljoonaa käsikranaattia ja miljoona maamiinaa. Aseiden takaisin keräys on osoittanut erittäin vaikeaksi. Vuoden 1998 loppuun mennessä 97 000 asetta oli saatu takaisin, mutta niistäkin suurin osa erittäin vanhoja kiväärejä, joiden omistajat pitivät uudemmat mallit itsellään”. (ICG 1999, 5.) ”Ihmiset haluavat säilyttää aseet itsepuolustukseksi uuden kriisin varalta” (emt., 6). ”Aseistautunut kansa ja yleisen turvallisuuden palauttaminen ovat Albanian hallituksen vakavimmat ja kaikkein vaikeimmat haasteet tällä hetkellä” (UNDP 1998, 73).

Tavanomaisen rikollisuuden lisäksi ICG raportoi terrorismin vaarasta. Juuri ennen Kosovon sotaa 1999 ICG raportissa todetaan, että ”Albanian sisäisiä ongelmia mutkistaa vaara, että islamistiset terroristit käyttäisivät Albanian maaperää operaatioidensa toteuttamiseen”. Toinen vaara on Kosovon kriisi, joka ei näytä rauhoittuvan ja uhkaa vetää Albaniankin jonkinlaiseen sotilaalliseen selkkaukseen

⁸⁶ ”Despite major efforts by the government since later 1997, Albania remains marked by serious lack of public order and security in large parts of the country - -(The) security conditions have further worsened during the first half 1999.” (EU 1999, 6.)

Jugoslavian kanssa.⁸⁷ (1999, ii.) ETYJ tiukensi jo vuonna 1998 Jugoslavian ja Albanian välisen rajan tarkkailua (OSCE 1998, 25). ICG:n vuoden 2000 raportti osoittaa sen sijaan huolestuneisuutensa Kosovon kriisin vaikutuksiin kuten mahdollisen Suur-Albania ajattelun nousuun (ICG 2000, 6-8).

Miten Albania voitaisiin sitten turvallistaa, tehdä vaarattommaksi? Koulutusohjelmien lisäksi kansainvälinen **tarkkailu** nähdään tärkeänä. Kansainvälisistä järjestöistä myös esimerkiksi *Amensty International* ja *International Organization for Migration* seuraavat tarkasti Albanian tapahtumia. **Kuri**-aspekti näkyy kansainvälisissä raporteissa pyrkimyksenä tuen ehdollistamiseen. ICG:n vuoden 2000 raportissa todetaan, että ”kansainvälinen yhteisö painostaa Albanian hallitusta parantamaan lain ja järjestyksen tilaa maassa ja painottaa, että tuleva kansainvälinen apu tulee olemaan riippuvainen turvallisuustilanteen parantumisesta” (ICG 2000, 28). EU:n komission päätös, ettei Albanian kanssa vielä vuonna 1999 voitu solmia *Stabilisation and Association* -sopimusta, perustui myös ajatukseen, että maan olisi ensiksi ratkottava suurimmat ongelmansa.⁸⁸ Komission raportti luettelee kolme aluetta, jotka vaativat lisäponnistuksia: makrotalouden tasapaino, yleinen turvallisuus sekä hallinnon uudistukset. (EU 1999, 15-16.)

ICG:n tarjoamat konkreettiset neuvot ja parannusehdotukset liittyvät myös tiukempaan kuriin ja tarkkailuun: Poliisien koulutus ja määrän lisäys nähdään tärkeänä. Lisäksi ICG ehdottaa uutta lakia, joka vaatisi käsiaseille luvat. Näin aseiden määrää yksityisillä ihmisillä voitaisiin tarkemmin valvoa. Myös kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen toiminta vaatii ICG:n mukaan parempaa koordinaatiota. (ICG 1999, 13.) Vuoden 2000 ICG-raportissa muistutetaan vielä, että pohjoisen verikostoperinnealueille tulisi perustaa konfliktinratkaisukeskuksia ja uusia keinoja pitäisi löytää laittoman siirtolaisuuden rajoittamiseksi. (ICG 2000, 29.)

⁸⁷ ”Albania’s internal problems are compounded by the threat of Islamic terrorist operations being activated from Albanian territory and the Kosovo crisis, which shows no sign of abating and which threatens to draw Albania inextricably into some form of military confrontation with Yugoslavia. The north-east of the country is now largely under the effective control of the Kosovo Liberation Army (KLA).” (ICG 1999, ii.)

⁸⁸ ”While recognising efforts made and the first results achieved in terms of stabilisation and recovery in Albania after (the) crisis, the Commission, in its periodic reports presented since October 1997 on compliance with the conditionality of the EU’s Regional Approach, has pointed out that a further strengthening of contractual relations would depend on effective further progress - -.” (EU 1999, 5.)

USAID:n tutkimuksen johtopäätöksissä painotetaan turvallisuuden merkitystä. Kansainvälisen yhteisön tulee ”tinkimättömin ponnistuksin pyrkiä tukemaan toimintaohjelmia, jotka albanialaiset ovat itse identifioineet” (USAID 1998, 201). ”Turvallisuudesta on tehtävä ensisijainen päämäärä. Ihmisten tulee kokea olevansa turvassa kotonaan, työyhteisöissään ja omassa maassaan”. Jotta tämä saataisiin aikaan tarvitaan uusia ”innovatiivisia strategioita” järjestyksen ylläpitämiseksi. Lain kunnioittaminen on ensisijainen ennakkoehto demokratisaatiolle ja markkinatalouden rakentamiselle. (Emt., 205)

USAID muistuttaa, että ”tutkimuksen perusteella tiedetään Kanun ja Hasmerin perinteisten lakien olevan yhä yleisessä käytössä Albaniassa, mikä pitäisi ottaa tärkeänä asiana huomioon. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen data osoittavat, että suuri osa albaanialaisista ei joko usko, että näitä käytäntöjä voitaisiin lopettaa, tai eivät halua niin käyvän.” Lisätietoa perinteisistä ajattelutavoista tarvitaan, jotta sopivia toimintaohjelmia voitaisiin luoda Albanian tilanteeseen. USAID jopa ehdottaa joidenkin Kanunin periaatteiden sisällyttämistä uuteen Albanian lainsäädäntöön.⁸⁹ (USAID 1998, 208.)

USAID:n raportissa todetaan optimistisesti, että ”nuorisoi voi olla merkittävässä roolissa Kanunin seuraamisen vähentämisessä. Siksi ”nuorisolle täytyy antaa opetusta Kanunin vaikutuksista demokraattisen yhteiskunnan rakentamisessa”. (USAID 1998, 208.) UNDP puolestaan raportoi, että ”arvojen kriisi ja vakaiden moraalisten mallien puute sekä hallinnollinen tyhjiö ja valtion heikko läsnäolo on jättänyt monet pohjoisen yhteisöistä riippuvaisiksi vahasta patriarkaalisesta klaanijärjestelmästä” ja ”ottomaanien vallan alla kehitetystä Kanun lainsäädännöstä”. UNDP:n raportissa yhtenä syynä veriskostomurhiin nähdään oikeuslaitoksen tapoista ja murhista langettamat huomattavan lyhyet tuomiot. Vapauduttuaan tuomittu on uhrin omaisten armoilla. (UNDP 1998, 40.)

⁸⁹ ”With evidence that the Kanun and Hasmeri are widely practiced throughout Albania, this should be considered an important issue. Both quantitative and qualitative data obtained through the survey indicate that a large number of Albanians either do not believe that these practices can be stopped, or they do not want them to stop. It is vital to gain an extensive understanding of these practices and their results in Albania. - Programs designed to address this concern must take the attitudes and beliefs of the people involved in these practices into consideration. A common thread throughout the data suggest that Kanun laws be integrated with Albanian legislation in some ways. Although this is an unconventional idea, it could be considered a transitional step during this early period of legal reform. If this several-hundred year-old practice, now strongly considered by many Albanians to be the ruling law in Albania, cannot be curtailed, then it will continue to undermine the implementation and enforcement of Albanian law. - - It

International Crisis Group ei vielä 1999 kirjoita aiheesta, mutta käsittelee sitä seuraavana vuonna laajasti. ICG viittaa *Independent Social Studies Center Eureka*:n Kanuniin liittyvään kyselytutkimukseen, jossa todetaan suuri huoli siitä, että ”yhä enenevässä määrin väkivaltarikosten tekijät puolustavat tekoaan Kanunin avulla peittääkseen tavanomaisen rikoksen”. Raportin mukaan tuhannet pojat ja miehet ovat lukkiutuneina koteihinsa peläten verikostoa. Nuorison tilanne nähdään vähemmän positiivisesti kuin USAID:n tutkimuksessa. Eureka tilastotiedot osoittavat, että ”yli 50% teini-ikäisistä vastaajista myöntää kunnioittavansa Kanunin sääntöjä ja olevansa valmiita tarvittaessa kostamaan Kanunin mukaisesti”. ICG:n raportissa varoitetaan, että nykyään paperikantaisia versioita Kanunista on laajalti saatavissa Albaniassa, Kosovossa ja läntisessä Makedoniassa. ”Sen, että Kanunin käännöksiä ja tulkintoja ilmenee yhä enemmän ja enemmän, pitäisi herättää merkittävää huolta”. (ICG 2000, 24.)

6.2.3. Epänormaalius ja diskurssin muutokset

Raportit kyllä yrittävät pysyä hieman puolueettomampina kuin rikollisuutta ja anarkiaa painottavat tiedotusvälineet, mutta pönkittävät silti osaltaan kuvaa Albaniasta poikkeavana tapauksena. Varsinkin UNDP:n ja Etyj:n vuosiraportit pyrkivät mahdollisimman suureen neutraaliuteen pitääkseen suhteensa kaikkiin Albanian yhteiskunnan osapuoliin hyvinä. Kuitenkin hienovaraisesti myös näissä raportissa luodaan Albaniasta erikoistapaus.

UNDP:n vuoden 1996 raportti on optimistinen, mutta viittaa usein albaanialaisen yhteiskunnan omalaatuisiin piirteisiin: Albanian yhteiskunnan ristiriitoja kuvaavat viittaukset siihen, ”ettei ole harvinaista, että perheellä on väritelevisio kaukosäätimiseen, muttei juoksevaa vettä”, että ”Mercedeksen omistaja pitää sitä ränsistyneiden muurien ympäröimällä mutaisella pihalla” tai että ”kaupungeissa hevusrattaat pujottelevat luksus-autojen keskellä”. (UNDP 1996, www-dokumentti.)

Omalaatuisen menneisyytensä takia Albania nähtiin poikkeavana transformaatiomaiden joukossa jo ennen vuoden 1997 kriisiä, vaikka vuoden 1991 anarkistinen tilanne otettiin melko ymmärtäväisesti vastaan albaanien saavutettua puoli vuosisataa odottamansa

could be devastating to the future of Albania to continue to ignore the impact of the Kanun.” (USAID 1998, 208.)

vapauden. Vuoden 1997 kriisi kuitenkin pönkitti kuvaa epänormaalista *quasi*-valtiosta. Kansainvälisissä diskursseissa näkyi selvä muutos negatiivisemmaksi.

Etyj perusti pysyvän mission maahan kevään 1997 kriisin jälkeen. Tavallisuudesta poiketen missiolle annettiin nimi *Presence in Albania*, läsnäolo Albaniassa eikä missio. Vuonna 1998 Etyj:llä oli 11 nk. pitkäaikaismissiota eri maissa (mm. Latviassa, Ukrainassa, Bosniassa ja Kroatiaassa), Albanian *Presence* laskettiin ”toisiin kenttätehtäviin” (*other OSCE Field Activieties*) mm. Tschetschenian ”tukiryhmän” ja Valko-Venäjän ”neuvontaryhmän” joukkoon. Jo tämä asetelma pönkitti kuvaa Albanian erikoisasemasta. Toisin kuin muut Kaakkois-Euroopan missiot toiminta siellä niputettiin yhteen Keski-Aasian tasavaltoihin liittyvien projektien kanssa.

International Crisis Group toteaa syksyn 1998 epäonnistuneeseen vallankaappausyrityksen tuhonneen paljon siitä hyvästä työstä, jota sosialistien johtama hallinto oli vuoden aikana saanut aikaan parantaakseen Albanian kuvaa kehittyvänä, kasvavan tasapainoisena ja demokraattisena maana. ”Viime tapahtumat toivat taas ne väkivallan ja sosiaalisen sekasorron stereotyyppiä kansainväliseen lehdistöön, jotka yhdistettiin Albaniaan 1991-1992 ’anarkististen vuosien’ aikaan.” (ICG 1999, 11.)

UNDP toteaa, että Albanian kehitystä vahingoittaa maan asukkaiden ajattelutapa, joka arvostaa enemmän vapautta kuin muita inhimillisen kehityksen aspekteja kuten koulutusta ja yhteiskunnan tasapainoa. Vuoden 1997 tuho vei aikaisempien sukupolvien työn tulokset sekä aiheutti harmia myös tuleville sukupolville, UNDP kritisoi itsekästä toimintaa. Lisäksi se toteaa, että nykyinen välinpitämätön vapautta ja äkkirikastumista tavoitteleva mentaliteetti on suuri uhka sekä Albanian luonnolle että yhteiskunnan kehitykselle. (UNDP 1998, 13.) UNDP viittaa usein transition ja epävarmuuden mukaan tuomaan muutokseen albaanialaisessa mentaliteetissa (mm. emt. 48 sekä 51⁹⁰).

USAID:n tutkimus halusi selvittää missä suhteessa nk. ”albaanialainen mentaliteetti”, johon sekä albaanialaiset itse että ulkomaalaiset tarkkailijat usein viittaavat, on todella olemassa. Tutkimuksessa todetaan, että kerätty vastausaineisto ei osoita sellaisen

⁹⁰ ”Presently, the country is weatherin a period of social chaos, a situation in which it is difficult to establish one’s own identity. In the struggle to find themselves, people loose track of ther search. Lack of alternatives and trust in the future are reaseons such a choise is based upon - - peoples choises generally favor survival.” (UNDP 1998, 51.)

olemassaoloa⁹¹, vaan psykologisia ja sosiaalisia käsityksiä mittaavien kysymysten tulokset eivät juurikaan eroa amerikkalaisten vastauksista. (USAID 1998, 211.) USAID kuitenkin toteaa, että Albanian tilanteen ymmärtäminen ja tukiohjelmien suunnittelu vaatii enemmän selvityksiä ja uusia kyselytutkimuksia. (Emt., 215) Toteamus, etteivät albaanialaisten psykologisten testien tulokset eroa amerikkalaisista, ei kuitenkaan estä sitä, että Albania kansalaisineen objektivoidaan hyvin omalaatuiseksi tapauksena myös USAID:n tutkimuksessa. Tähän viittaavat muun muassa lukuisat viittaukset väkivaltaisiin perinteisiin.

USAID:n tutkimus kiinnittää erityistä huomiota Kanunin ja Hasmerin tapalakeihin. 81% kyselyn vastaajista uskoo Kanun lakia noudatettavan yhä käytännössä Albaniassa. 91% tietää henkilökohtaisesti verikostoon liittyvän murhan tai murhia. 15% myöntää oman perheen noudattavan tätä perinteistä lakia. (USAID 1998, 66.) USAID painottaakin, että tämä on syytä ottaa huomioon Albaniaa tutkittaessa. ICG käsittelee aihetta, mutta kumoaa ajatuksen perinteitä vaalivasta kansasta: ”Voitaisiin väittää, että pohjois-albaanialaiset pyrkivät täyttämään olemassa olevan laki- ja järjestystyhjiön Kanunin avulla. Useimmissa tapauksissa kuitenkin Kanunin perinteisiä tapoja ei noudateta, vaan kyseessä on itse valittu tulkinta Kanunista. Se on välienselvittelykeino huumeekuriirien, salakuljettajien ja muiden rikollisten välillä, jotka julkisen järjestyksen poissaollessa, käyttävät hyväkseen sitä pelkoa, kunnioitusta ja moraalista oikeutusta, jotka Kanuniin liitetään, terrorisoidakseen paikallisia asukkaita ja saadakseen nämä pysymään hiljaa.” (ICG 2000, 23.)

Multilateraalaisia organisaatioita vapaammin puhuva itsenäinen ICG luo todella negatiivisen kuvan Albaniasta raportissaan, josta ei juuri myönteistä sanaa löydy. Rikollisuuden ja yleisen turvattomuuden lisäksi ICG kiinnittää huolestuneena huomionsa islamin nousuun. 70 % kansasta on islaminuskoisia. Kosovossa yli 90% väestöstä on muslimeja. ICG viittaa juuri tähän osoittaessaan huolensa kasvavasta vuorovaikutuksesta Kosovon ja Albanian kesken.⁹² (ICG 1999, 8.)

Suhteet muihin islamilaisiin maihin nähdään ongelmallisina. Fatos Nanon päätös vuonna 1997 jäädyttää Albanian suhteensa kansainväliseen Islamilaiseen konferenssiin

⁹¹ ”Data in this survey suggests that there is in fact no such ”complex” or ”mentality” when measured by various standardized psychological and social attitude scales.” (USAID 1999, 211.)

(*Islamic Conference*) ja painottaa maan euro-atlanttista suuntausta, nähdään raportissa hyvänä, kun taas Nanon seuraaja Pandeli Majko, joka lupasi säilyttää ulkopolitiikan suunnan, ”mutta alkoi kuitenkin lämmittää suhteita islamilaiseen maailmaan”, nähdään hyvän kehityksen pysäyttäjänä. (Emt., 6.) ICG:n raportoi islamilainen fundamentalismin olevan kasvussa Albaniassa. Sen mukaan elokuussa 1998 Tiranassa SHIK ja CIA pidättivät yhteistyössä kymmenen islamilaisesta terrorismista epäiltyä. Heistä neljä oli arabeja, yksi USA:n kansalainen sekä viisi Kosovon albaania, joiden epäillään olevan KLA:n islamistisen osan jäseniä ja joiden oli tarkoitus lähettää logistiikkaa KLA:lle.⁹³

ICG:n mukaan USA:n turvallisuuspalvelu etsii aktiivisesti ”islamilaisia terroristeja Tiranan ja Elbasanin kaupungeista sekä Pohjois-Albaniasta. Islamilaisterroristi Osama Bin Ladenin uskotaan toimivan yhteistyössä Albaniassa toimivien terroristein kanssa. Hän on mm. kustantanut erilaisia hyväntekeväisyys järjestöjä ja rakennuttanut sairaaloita Albaniassa. Bin Ladenin epäillään myös lähettävän aseistettuja joukkoja Kosovoon. (Emt., 7.) Myös vuoden 2000 raportissa viitataan Bin Ladeniin liitettyjen terroristien aiheuttaneen uhan, joka oli estänyt USAN:n puolustusministerin William Cohenin heinäkuuksi 1999 suunnitellun matkan Tiranaan⁹⁴. (ICG 2000, 5.)

Toisaalta diskurssissa voidaan viime aikoina huomata hienoista muutosta myönteisemmäksi⁹⁵. ETYJ:n jaottelu missioihin ja muihin toimiin on vuoden 2000 raportissa lopetettu ja Albania aloittaa vuosiraportin muiden missioiden tavoin otsikon ”*Field activities*” alla. Positiiviseen käänteeseen voidaan katsoa vaikuttaneen hallinnon ponnistelut kehityksen puolesta, yhteistyöhaluisuus sekä Kosovon sodan aikainen toiminta. Albaniaa kehuttiin kansainvälisesti, kun se kevään 1999 aikana vastaanotti yli 450 000 pakolaista Kosovon puolelta. Köyhät albaaniperheet majoittivat rajanaapureitaan kodeissaan. Lisäksi Albanian hallinto pysyi rajaprovokaatioista huolimatta erossa konfliktista Serbian kanssa. (Vrt. mm. ICG 2000, 1.)

⁹² ”It remains to be seen if the separation of state and religion can be maintained in Albania. In general, Albanian and of Muslim heritage have shown little sign of mass revival but with committed individuals beginning to undertake Islamic studies abroad this situation may change when they return. (ICG 1999, 8.)

⁹³ On sinänsä mielenkiintoista kuinka ICG:n raporteissa KLA (Kosovon vapautusarmeija) nähdään terroristiryhmänä, vaikka NATO jo talvella 1998-99 aloitti KLA sotilaiden kouluttamisen ja varustamisen kentällä toimiviksi tiedustelijoina, sekä mahdollisiksi maajoukoiksi, jos sota Serbiaa vastaan alkaisi.

⁹⁴ ICG:n raportti liittyy muutkin amerikkalaisten matkasuunnitelmien muutokset islamistisen terrorismin uhkaan: Ulkoministeri Madeline Albright oli joutunut muuttamaan matka-ajankohtaansa, USA:n YK:n suurlähettiläs Richard Hoolbrooke oli perunut Tiranan matkansa viitaten teknisiin ongelmiin koneessaan, mutta lentänyt samalla koneella Sarajevoon muutamaa tuntia myöhemmin, Presidentti Clinton oli kokonaan jättänyt käymättä Albaniassa Balkanin kiertomatallaan. (ICG 2000, 5.)

⁹⁵ ”Under the Meta Government, the rule of law has been established in virtually all parts of Albania, and a programme for rehabilitating the country’s infrastructure has been put into effect.” (OSCE 2000, 7.)

Käsittelemämme objektipositiot eivät kuitenkaan ole muuttuneet. Tarkkailu on levinnyt yhä laajemmalle alueelle (mm. ympäristöasioihin kiinnitetään yhä enemmän huomiota) ja raporteissa painotetut koulutusohjelmat on saatu käyntiin. Vaikka Albania osoitti merkittävää yhteistyöhalukkuutta Kosovon kriisin aikana (antoi maansa täysin NATO:n käyttöön), Kosovon kriisi nosti pöydälle myös uusia kansainvälisiä pelkoja.

Albaanien lähentynyt yhteistyö nähdään alueen tasapainoa horjuttavana tekijänä. ICG varottaa albaanien ”vapautumisinnostuksen” mukanaan mahdollisesta tuomasta ”Suur-Albania”-hankkeesta sekä esimerkiksi vuosiksi unohtuneesta Cham-albaanien tilanteesta. Kosovon albaanien keskuudessa tehdyt kyselyt osoittivat lämmenneet suhteet Albanian albaaneihin. Useimmat käyttivät sanoja ”veljet”, ”yksi kansa”, ”samaa verta”. Noin 50% haluaisi tulevaisuudessa Kosovon liittyvän Albaniaan, 25% puhui yhdentymisen sijaan läheisistä suhteista. ”Nyt kun Kosovo on vapautettu, monet albanialaiset ajattelevat, että on aika kääntää huomio toiseen suureen kansalliseen kysymykseen.” Cham-albaanit karkotettiin Kreikan alueelta lopullisesti toisen maailmansodan aikaan, ja saattavat nyt ryhtyä vaatimaan omaisuuttaan takaisin. Oikean hetken nähdään tulleen ”historiallisten vääryyksien korjaamiseen”, ICG raportoi huolestuneena, mutta toteaa kuitenkin, että jatkuvat sisäpoliittiset ristiriidat, kasvava rikollisuus ja Kanunin perinteet ovat yhä jäljellä ja aiheuttavat Albanian vaikutusvallan pysymisen alhaalla Balkanilla. (ICG 2000, 11.)

6.3. Albanian poikkeavuuden faktuaalistamisstrategiat

Edellä olemme todenneet, että analysoidut tekstit tulevat tuottaneeksi epänormaalia, poikkeavaa Albaniaa. Miten nämä kansainväliset raportit sitten saavat totuuden aseman, mihin niiden auktoriteetti perustuu, millä keinoin⁹⁶ ne tietoisesti tai tiedostamattomasti tuottavat Albania-diskursseja, jotka vaikuttavat lopulta siihen, miten Albania kansainvälisellä areenalla asemoidaan? Millaiseen tietämykseen raportit perustuvat ja millaista ’tietoa’ ne pitävät epävalidina? Niitä faktuaalistamisen keinoja, joita analysoiduissa raporteissa käytetään, voidaan ajatella eräänlaisina vallan strategioina.

⁹⁶ Kirsi Juhila on kerännyt tällaisista strategioista esimerkkilistan artikkelissaan *Miten tarinasta tulee tosi?* (Juhila, teoksessa Jokinen *et al.* 1993, 157.) Tässä hyödynnetään osittain Juhilan kategorioita.

6.3.1. Itsetodettuun vetoaminen

Kokemusperäinen tieto on yleensä vakuuttavaa tietoa. Ennen virallisten tutkimustulosten selvittämistä USAIDin tutkimuksessa on kahdeksan sivua valikoituja kohtia amerikkalaisen tutkijan muistiinpanoista kyselytilaisuuksista. Kokemukset pelokkaista vastaajista, jotka pelkäsivät vastausten joutumista väärin käsiin, esimerkiksi salaiselle poliisille (SHIK), todistivat tutkijan mukaan kansalaisten epäluottamuksesta toisiaan ja poliittista järjestelmään kohtaan. (USAID 1998, 36 ja 39).

Amerikkalaistutkija toteaa muistiinpanoissaan, että poliittiset keskustelut keskittyivät yleensä poliittisesta puolueesta tai sen johtajasta kiistelemiseen. ”Ei tilaa kompromisseille, eikä minkäänlaista vastuunjakamista kansan puolelta” (emt., 37). Tutkija myöntää kyvyttömyytensä ymmärtää tilannetta⁹⁷. Tutkija tuntuu kuitenkin olevan eniten järkyttynyt lukuisista verikostomurhista. Useimmat merkinnöistä koskettavat juuri tätä aihetta. Ne ovat kertomuksia lähistöllä tapahtuneista murhista, tutkijoiden näkemistä hautajaissaattueista. Kerran tutkija haastatteli erästä kylän naista, joka kertoi tietävänsä ainakin 20 Kanuniin liittyvää verikostomurhaa. Hänen mukaansa Kanun on kaikki kaikessa kyläläisille ja perinteet säilyivät kommunismin ajan, vaikka verikostoa ei silloin ollutkaan. ”Hän uskoo, että Kanun on aina ollut ja tulee aina olemaan olemassa” (USAID 1998, 37).

Amerikkalaistutkija kävi itse jopa haastattelemassa kahta perhettä, joiden välillä kostonkierre jatkui ja kuvaili tarkasti saamaansa vieraanvaraista kohtelua molemmissa perheissä. Kysymykseensä anteeksiannon mahdollisuudesta hän sai kuitenkin jyrkän kieltävän vastauksen. (Emt., 40-42.) Muistiinpanojen tunnelma on hyvin tumma⁹⁸. Tutkija kirjoittaa murhien lisäksi myös maantierosvoista, Kalashnikoveja kantavista nuorista, teiden huonosta ylläpidosta, köyhyydestä ja surkeista hotellioloista. (Emt. 39-40.)

⁹⁷ ”What is really going on here? So much stated hatred and blaming on one man. I cannot see a spirit of capitalism. It seems as if most people can't get past the politics to think capitalism. It appears as if civic education has been non-existent here, especially outside Tirana. Perhaps Albanians having the opportunity to travel abroad is more important than I realized, especially as an intensive dose of civic education” (USAID 1998, 37.)

⁹⁸ ”It seems no matter where we go it feels like a time bomb - - something like a black cloud over everything” (USAID 1998, 39).

6.3.2. Järkyttävät esimerkit

Myös muissa raporteissa esiintyy järkyttäviä esimerkkejä väkivallasta ja rikollisuudesta. ICG:n raportin mukaan tyypillinen verikostomurha ei nykyään ole perinteiden mukainen. ”Tyypillinen esimerkki tapahtui joulukuussa, kun isä ja poika ampuivat heidän koiransa ampuneen naapurin. Tämä mies oli ollut tuomassa hevosiaan takaisin kotiin, kun koira oli hyökännyt hänen kimppuunsa. Peläten henkensä puolesta mies oli ampunut tämän. Koiran omistajat olivat nähneet tapauksen ja samantien kostivat sen konekiväärein. Uhrien omaiset ovat jopa murhanneet liikenneonnettomuuden aiheuttajaosapuolia.” (ICG 2000, 23).

Verikostoperinteen lisäksi Albaniaan liitetään ajatus rikollisliigoista ja terrorismista. ”Albanian kuva väkivaltaisena maana, joka ei majoita vain rikkollismafiaa vaan myös islamilaisia terroristeja, sai tukea viime elokuussa Itä-Afrikassa tapahtuneiden kohtalokkaiden amerikkalaisiin suurlähetystöihin kohdistuneiden pommi-iskujen jälkeen”. Iskut liitettiin Tiranassa CIA:n pidättämiin neljään islamilaiseen terroristiin, joita epäiltiin turistien surmista Luxorissa 1997. Islamilainen Jihad järjestö varoitti tämän jälkeen kostotoimista ja USA mm. sulki hetkeksi suurlähetystönsä Tiranassa. (ICG 1999, 7.) ICG:n mukaan useita Albaniassa toimivia islamilaisia hyväntekeväisyysjärjestöjä epäillään terrorismista tai terroristien suojelusta. Epäilyttävänä nähdään muun muassa egyptiläisten moskeijanrakentajien ulkopuolisiin kohdistama epäluuloisuus⁹⁹. Väitettä egyptiläisten osallisuudesta terrorismiin, ei kuitenkaan sen paremmin todisteta.

Albaanialaisten välinpitämättömyyttä yhteisestä omaisuudesta tai yhteisön edusta kuvaa esimerkki infrastruktuurin, esimerkiksi teiden, korjaamisen mahdottomuudesta: ”Aina kun työt aloitetaan, joku väittää maataan omakseen ja työt on keskeytettävä”. PHARE ohjelman kustantamat tiehankkeet pysähtyivät kokonaan 1997 kevään anarkiaan ja työvälit varastettiin. Uudelleen aloitetut työt Tiranassa ja Durresin välillä pysähtyivät toistamiseen syyskuussa 1998 ”kun työväki häädettiin työmaalta ja kulkuneuvot sekä työkoneet varastettiin. Traktorit särjettiin ja uudet tiekilvet varastettiin romuraudan saamiseksi.” (ICG 1999, 10.) EU:n raportissa ei olla yhtä tarkkoja. Siinä todetaan vain,

⁹⁹ ”Outside the building furtive Egyptians regarded visitors suspiciously, were reluctant to talk and tried to discourage anyone from entering the mosque” (ICG 1999, 8).

että PHARE ohjelman uudistukset ”etenevät hitaasti ja niiden ongelmina ovat usein laajalle levinnyt rikollisuus, korruptio sekä turvattomuus maassa” (EU 1999, 5).

6.3.3. Yleisesti jaettuihin normeihin perustuva strategia

Tarkkailijoiden hämmentävät huomiot tuottavat kuvaa epänormaalista Albaniasta, sillä ne ottavat huomioon lukijakunnan yleisesti jakamat sosiaaliset ja moraaliset normikäsitykset. Raporttien taustalla on se säätelevä tietämys kansalaisoikeuksista ja velvollisuuksista, joka länsimaissa on sisäistetty. Työkoneiden varastaminen, koiran tappaneen naapurin murhaaminen, parlamentaarisen toiminnan boikotointi sotivat länsimaisia oikeuskäsityksiä (omaisuuden turva), ihmisoikeuksia (oikeus elämään ja oikeudenkäyntiin) sekä demokraattisia käytäntöjä (konfliktit ratkotaan neuvottelemalla) vastaan.

Raportit myös viittaavat useissa kohdin normeihin ja länsimaisiin käytäntöihin, joiden toimeenpanossa Albaniassa ongelmia. EU ja ETYJ toimivat useiden muiden järjestöjen kanssa yhteistyössä korruption kitkemiseksi. (Vrt. EU 1999, 16.) Edellä lueteltujen (ks. 6.2.2.) koulutusohjelmien päämääränä on juuri länsimaisten käytäntöjen juurruttaminen Albanian hallintoon ja yhteiskuntaan (demokratia, ihmisoikeudet, kansalaisvelvollisuudet, jne.).

Keskiajalta periytyvät tavat eivät sovi moderniin käsitykseen laista ja järjestyksestä. Perinteiset lait ja heimoajattelu nähdään sellaisena epävalidina tietona, joka olisi parasta tukahduttaa. Länsimaisuudesta poikkeavana voidaan nähdä myös islamilainen perinne. ICG:n huoli islamilaisuuden noususta Albaniassa vetoaa länsimaiseen käsitykseen islamin vaaroista. Myös viittaukset keskiluokan ja kansalaisyhteiskunnan puutteeseen, individualismiin sekä yhteisön etujen unohtamiseen raporteissa painottavat näiden piirteiden poikkeavuutta länsimaisesta valtavirrasta. (Vrt. UNDP 1998, 45.)

6.3.4. Tieteelliset tutkimusmenetelmät

Raportit eivät kuitenkaan perusta auktoriteettiaan vain viittauksiin yhteisesti jaettuihin länsimaisiin arvoihin ja normeihin. Nämä tekstit saavat tiedon aseman myös

viittaamalla standardoituihin tutkimusmenetelmiin ja niiden avulla paljastettuihin ”tosiasioihin”. Tällaisia menetelmiä ovat erilaiset kyselytutkimukset, joista USAID:n tutkimus on hyvä esimerkki. UNDP viittaa muun muassa USAID:n tutkimustuloksiin vuosiraportissa 1998. Muita kyselytutkimuksia joihin viitataan on Eurobarometri sekä esimerkiksi ICG:n käyttämä *Eureka*-tutkimuslaitoksen kyselytutkimus. Tuloksilla voidaan sitten todistaa raportin argumentit paikkansapitäviksi kuten, että Albaniassa tarvitaan kansalaiskoulutusohjelmia tai, että Kanun-lait ovat tärkeä uhka maan sisäiselle turvallisuudelle.

Talouden kehitys on mitattavissa oleva kehityksen indikaattori, johon monet instituutiot perustavat näkemyksensä maan edistymisestä. EU:n raportissa käsitellään muun muassa bruttokansantuoton kasvua, kauppatasetta sekä muutoksia inflaatiossa. EU viittaa muun muassa Maailmanpankin laskelmiin. (EU 1999, 6-8.) Vuoden 1997 kriisi näkyy selkeästi talouden indikaattoreita seurattaessa. Bruttokansantuotteen romahdusta ja inflaation kasvu 180 prosenttiin 7,8 prosentista kahdessa vuodessa esitetään sekä UNDP:n (1998, 18) että EU:n (1999, 6) raporteissa.

Albaniaa verrataan toisiin maihin erilaisin laskelmin. Syntyvyyttä seurattaessa Albania on Euroopan ensimmäinen (2.7 lasta naista kohden) (UNDP 1998, 35). Demografiset indikaattorit osoittavat myös muita mielenkiintoisia seikkoja Albanian yhteiskunnasta. Esimerkiksi 1990-luvun aikana yli 40% Albanian 19-40 -vuotiaiden ikäpolvesta on lähtenyt siirtolaisiksi ulkomaille (idem.). Suurin osa siirtolaisista on laittomia (n. 80%). Italian noin 100 000:sta albanialaissiirtolaisesta vuoden 1997 alussa noin 40 000 oli laittomia, Kreikassa 350 000:sta vain 10 000:lla oli laillinen asema. (Emt., 37)

UNDP:llä on aivan oma inhimillistä kehitystä mittaava järjestelmänsä, joka ottaa kehityksestä huomioon muutakin kuin talouden indikaattorit. Taloudellisen kasvun lisäksi inhimillisen kehityksen indikaattoreita ovat muun muassa ajatuksen-, puheen ja toiminnanvapaus yhteiskunnassa, tasa-arvo, koulutus, ympäristön suojelu, terveys, perhesuhteet sekä osallistuminen yhteisön toimintaan. (UNDP 1998, 12) Raportissa todetaan, että Albanian tapauksessa indikaattorien laskeminen ei vielä ole institutionalisoitunut, ja järjestö on joutunut käyttämään ”epäsuoria metodeja vuoden 1995 tilastotietojen pohjalta, joita useat kansainväliset instituutiot olivat julkaisseet”. Näiden laskelmien pohjalta Albanian inhimillisen kehityksen indikaattorin arvoksi saatiin 0.656, mikä asettaa Albanian 105:nneksi 175 maan joukossa. Albanian

eurooppalaiselle maalle omalaatuista asemaa kuvaa sen asema Uzbekistanin ja Kiinan välissä:

Luokitus inhimillisen kehityksen indikaattorin mukaan:

101	Mongolia
102	Ukraina
103	Turkmenistan
104	Uzbekistan
105	Albania
106	Kiina
107	Namibia
108	Georgia
109	Kyrgyzstan

(lähde: UNDP 1998, 15.)

6.3.5. Asiantuntijuusstrategia

Metodien tuoman ”tieteellisyyden” ja todenperäisyyden lisäksi raporttien tietojen ”todenperäisyys” perustuu suurelta osin juuri niiden institutionalisoituneeseen asiantuntijuuspositioon (esimerkiksi UNDP:n maaraportit ovat tärkeitä neuvoo-antavan tiedon lähteitä monille toimijoille) sekä asiantuntijuuden tuomalle auktoriteetille ja poliittiselle vaikutusvallalle (raportit viittaavat myös keskenään toisiinsa). ETYJ:n toimintaohjelmat Albaniassa perustuvat järjestön paikallistoimiston asiantuntijoiden tekemiin havaintoihin. Kansainväliset tarkkailijat (lakimiehet, politiikan asiantuntijat jne.) huomioivat parannusta tarvitsevia seikkoja niin vaalien järjestelyssä, lainsäädännössä kuin parlamentin toiminnassakin ja muodostavat tämän mukaan erilaisia neuvovia elimiä, koulutusohjelmia ja tukipaketteja tilanteen korjaamiseksi. Foucault’laisittain juuri se, mistä asemasta puhutaan on merkittävää siinä suhteessa, saako puhe totuuden arvon. Rangaistuskäytäntöjä tutkinut Foucault muistuttaa, että esimerkiksi ranskalaisessa oikeuskäytännössä poliisin antama lausunto on suuremmassa arvossa kuin muut todistajalausunnot. Samoin asiantuntijoiden lausunnot ovat arvostetumpia kuin muut lausunnot, sillä niillä on tieteellinen status. (Vrt. Foucault 1999, 11.)

7. Johtopäätökset

Edellisessä luvussa analysoitiin Albanian asemia kansainvälisen tarkkailun kohteena. Tässä luvussa tarkastellaan vielä kokoavasti niitä diskursiivisen vallan strategioita, jotka ovat rajanneet Albanian saamia objektipositioita. Tämän jälkeen siirrymme laajempaan keskusteluun hallinnan tematiikasta kansainvälisen politiikan tutkimuksen ja poliittisten käytäntöjen vuorovaikutusverkostoissa.

7.1. Albania hallinnan kohteena

7.1.1. Normalisaatio

Edellä todettiin, että sillä interdiskursiivisella kentällä, jolla Albaniasta muodostuu tiedon ja tarkkailun kohde, hallitsevaksi diskurssiksi nousee ”poikkeavuuden hallittavuus”. Albania asemoituu oppilaan asemaan. Toisaalta Albania nähdään ”tukioppilaana”, joka tarvitsee tukea ja huomiota, toisaalta ”tarkkailuoppilaana”, jonka toimintaa täytyy rajoittaa, tarkkailla ja varoa. Kansainväliset instituutiot muodostavat asemia, joista käsin legitiimiä opettajadiskurssia voidaan puhua.

Diskursiiviset käytännöt määrittelevät, mitä voidaan sanoa tietyssä kontekstissa. Transformaatiotutkimusta käsittelevässä osiossa esittelin muutoksen tutkimuksen diskursiivisia ristiriitoja ja rajoja. Vaikka transformaation ja demokratisaation tutkimus on kokenut suuriakin muutoksia, tätä tieteellistä diskurssikenttää rajoittavat yhä monet traditionaaliset ajatukset. Schumpeterin ja Dahlin minimalistisista demokratiamääritelmistä on muotoutunut ”vakavia puhetapahtumia” (vrt. sivut 17 ja 11 tässä työssä), joita kommentoidaan ja toistellaan yhä edelleen. Demokratiamääritelmät yhtä lailla kuin ajatukset transformaatiokehityksen määrättyistä vaiheista (kuten Linzin ja Stepanin [1996] kolme vaihetta: liberalisaatio, demokratisaatio, konsolidaatio) ovat diskursiivisia käytäntöjä, jotka ovat osaltaan muotoilemassa tutkimuskohdetta, itse demokratisoituvaa valtiota.

Tällaiset käytännöt määrittelevät, miten demokratisaatiosta voidaan legitiimisti puhua, millaiset aspektit kuuluvat mukaan keskusteluun ja millaiset jätetään huomiotta. Transitiotutkimus käsittelee järjestelmänmuutosta autoritaarisesta järjestelmästä

demokratiaan. Esimerkiksi Albanian tapauksessa heimoyhteiskunnan erityispiirteitä ja perinteisiä tapoja ei tieteellisessä keskustelussa osata / voida ottaa huomioon. Niiden käsittelemiseen kansainvälisillä tarkkailijoilla ei ole käsitteellisiä tai analyyttisiä keinoja.

Monet ei-diskursiiviset seikat vaikuttavat myös epänormaalius-diskurssin muotoutumiseen. Menneisyys on tietysti seikka, joka vaikuttaa Albanian positioitumiseen poikkeavana tapauksena Euroopan kartalla. Enver Hoxhan diktatuuri oli yksi maailman tiukimpia ja diktatuurin viimeiset vuodet Albania eli täydellisessä isolaatiossa myös muista kommunistimaista. Murroskaudet Albanian lähihistoriassa eivät ole onnistuneet muuttamaan tätä ”epänormaalius”-positiota. Pinnallisesti kansainväliset instituutiot kyllä painottavat suuren muutoksen merkitystä Albaniassa. Kansainvälisepoliittisella kentällä Albania on kuitenkin yhä paaria-valtio. Sen väkivaltainen ja vaikea demokratisaatioprosessi, vuoden 1997 kriisi, Kosovon ja Makedonian tilanteet, albaanialaiskysymys Balkanilla, emämaan epätasapaino ja ulkopuolisten tarkkailijoiden epävarmuus Albanian merkityksestä alueellisessa kontekstissa (vrt. Suur-Albania pelot) pitävät kansainvälisen yhteisön varuillaan.

Kansainväliset instituutiot eivät tietoisesti pyri asemoimaan Albaniaan epänormaaliksi. Raporteissa toistellaan halua tukea Albaniaa sen tiellä kohti demokratiaa ja markkinataloutta, mutta lopulta toimijat ”eivät tiedä, mitä heidän tekemisensä tekee”¹⁰⁰ kuten Foucault sanoisi (siteerannut Dreyfus & Rabinow 1982, 187). Ei-diskursiiviset käytännöt kuten avustusohjelmat ovat osaltaan tuottamassa epänormaalius-diskurssia. Vallan teknologiat, joihin ne perustuvat, luokittelut, normitukset, evaluaatiot ja muut tarkkailun keinot, tuottavat ideaalisen transformaatioprosessin mallin, jota tukiohjelmat pyrkivät ohjaamaan. Samalla tuotetaan myös poikkeavuus. Transitiomaa, joka ulkopuolisesta tuesta ja omista pyrkimyksistään huolimatta ei onnistu seuraamaan tätä ideaalista mallia, nähdään poikkeavana, epänormaalina. Albanian vuoden 1997 kriisi voidaan ajatella tällaisena merkittävänä murroshetkenä ideaalisessa transformaatioprosessissa.

¹⁰⁰ Raportit painottavat demokratisaatiota tukevia pyrkimyksiä, mutta foucault’laisittain ajatellen, vaikka voidaankin havaita pyrkimystä strategisiin päämääriin, ”kukaan ei ole työntämässä liikettä niitä kohti”. Strategiset objektiivit syntyivät historian kuluessa, mutta lopulta seuraukset eivät olleetkaan tarkoitettuja ja tiedostettuja, vaan ennalta näkemättömiä. ”Ihmiset tietävät mitä he tekevät, he tavallisesti tietävät miksi he tekevät niin, mutta sitä he eivät tiedä mitä heidän tekemisensä tekee”, siteeraavat Dreyfus ja Rabinow Foucault’ta (1982, 187).

Kansainvälisten instituutioiden Albaniaan kohdistuvan tarkkailun tarkoituksena sanotaan olevan muun muassa yhä parempien avustusohjelmien luominen, köyhyyden vähentäminen, demokratian tukeminen ja alueellisen tasapainon vahvistaminen. Kaiken taustalla on kuitenkin hallinnan ja järjestyksen ihanne. Osaksi tämä on tiedostettua ja julkilausuttua, nk. ”säätelevää tietämystä”. ETYJ:n vuoden 1992 päätösasiakirjassa järjestön päämääränä nähdään juuri ”muutoksen hallinta”. Balkanilla turvallisuuspoliittisen diskurssin keskiössä on ”konfliktin hallinta” (*conflict management*). Ideaalisten mallien on tarkoitus osoittaa muutoksen subjekteille oikea muutosprosessi. Kansainvälinen valtaverkosto ei yleensä pakota väkivalloin muutokseen (demokratisaatioon, liberalisaatioon), vaan muutoksesta tehdään velvollisuus¹⁰¹. Myös tarkkailtava itse osallistuu itsensä hallinnoimiseen.

Kuvio 3. Hallinnan teknologiaa foucault’laisittain.

	Vallan tilat	Vallan tekniikat
Makrotaso	<i>Kansainvälinen järjestelmä</i> (valtiot, instituutiot, järjestöt, jne.)	sanktiot maakohtaiset strategiat avustusohjelmat sopimuskriteerit ja -ehdot evaluaatiot
Mikrotaso	<i>Yhteiskunta</i> (vankila, koulu, sairaala, jne.)	tuomiot päiväohjelmat tentit ja tutkinnot diagnoosit

Foucault tutki psyko-patologisten rangaistuskäytäntöjen kehitystä oikeusistunto-pöytäkirjoista ja totesi, että niihin liitetyissä tuomittavia koskevissa psykiatrisissa luonnehdinnoissa toistuvasti esiintyivät käsitteet ”köyhyys, kypsymättömyys, lapsellisuus, epätasapainoisuus ja käytöksen ’vanhanaikaisuus’ (*archaïsme des conduites*). (Foucault 1999, 15-20.) Samantyylliset käsitteet nousevat esiin Albaniaa ja

¹⁰¹ Kuten Rousseau jo totesi aikoinaan: ”Vahvinkaan ei ole koskaan tarpeeksi vahva pysyäksensä ikuisesti johtajana, jos ei muuta voimaansa oikeudeksi ja käskyjen noudattamista velvollisuudeksi” (siteerannut Zakaria 2001, 13).

muita kansainvälisen yhteisön *paaria*-valtioita¹⁰² käsittelevissä raporteissa. Analysoidut Albania-raportit perustuvat asiantuntijalausunnoille kansakunnan epäonnistuneesta demokratiakehityksestä. Syiksi luetellaan eloonjäämisen mentaliteetti, liika vapauden arvostus ja individualismi yhteisön hyvinvoinnin kustannuksella sekä epädemokraattisten perinteiden kunnioittaminen. Aivan kuten rikollisia käsittelevät psykiatriset lausunnot pyrkivät vastaamaan kysymykseen, ”voidaanko rikollinen parantaa ja sopeuttaa uudelleen yhteiskuntaan” (Foucault 1999, 24), samoin kansainväliset tarkkailijat etsivät keinoja Albanian sopeuttamiseksi demokraattiseen eurooppalaiseen järjestelmään. Poikkeavuudesta ei yksinomaan rangaista (tuen menettäminen, sanktiot), vaan erilaisin kimmokkein ja lupauksin albaanit yritetään saada mukaan valvomaan itse omia toimiaan.

”Normalisaatio” on kansainvälisten avustusohjelmien peruspäämäärä kaikissa transformaatiomaissa. Toimintastrategiat painottavat länsimaisten toimintamallien ja lainsäädännön kehittämistä näissä maissa. Albanian tapauksessa tietoa tarvitaan normaalista poikkeavien käyttäytymismallien (vrt. Kanun ja verikosto) ymmärtämiseksi, jotta löydettäisiin ratkaisumalleja ongelmallisten piirteiden kitkemiseksi¹⁰³. Erilaiset luokitukset ja tilastot auttavat evaluoimaan tilannetta ja tuen tarvetta. Hallinta tarvitsee mitattavaa tietoa, siksi mm. INSTAT, Albanian kansallinen tilastokeskus, saa valtavasti tukea kansainvälisiltä donoreilta.

Monenlaista tietämystä kerätään ja tuotetaan Albanian normalisoimiseksi. Osaltaan kentällä hankitaan laskettavia faktoja (demografia, muuttoliikkeet, murhat ym., vrt. USAID 1998), toisaalta Albanian tilannetta verrataan toisiin transitiomaihin (tilastot, kategoriat, luokitukset). Kulttuuritutkijat pyrkivät selvittämään ulkopuolisille tarkkailijoille outoja käyttäytymismalleja. Poliitikan tutkijat seuraavat vaaleja ja muutoksia sisäpoliittisella areenalla. Tällaisen tiedon rinnalla ja taustalla on myös yleinen transformaatiotutkimus, tietämys siitä, millainen transformaatioprosessin tulisi olla, mihin päämääriin pyritään ja millaisin keinoin. Samoin taustalla on kansainvälisiin sopimuksiin kirjattu säätelevä tietämys, joka ohjaa ”neuvoa-antavaa tietämystä”, sekä tutkimusta että poliittisia käytäntöjä ja -ohjelmia. Kansainvälistä vastuuta korostetaan

¹⁰² Länsimaiseen valtiokäsitykseen sopeutumattomia maita kutsutaan eri nimillä: *paariat*, *quasi-states* (vrt. Jackson 1990), *failed states* tai *rogue states* (tieteellinen keskustelu aiheesta on laajaa).

¹⁰³ Esimerkiksi ICG ehdottaa erityisten konfliktinratkaisukeskusten perustamista Pohjois-Albaniaan, missä verikoston kierre jatkuu (ICG 2000, 29).

Albanian¹⁰⁴ kuten koko Itä- ja Kaakkois-Euroopan demokratisoitumisprosessissa. Kyse on yhteisten arvojen jakamisesta. Kansainvälispoliittisen tutkimuskentän ja poliittisten käytäntöjen vuorovaikutus näkyy muun muassa erilaisissa normituksissa ja tavoissa evaluoida muutoksen suuntaa ja nopeutta. Transitiomaissa tarkoituksena on yhteiskuntarakenteiden ja poliittisten arvojen sekä käytäntöjen muuttaminen, normalisointi länsimaisessa mielessä.

Kuvio 4. Tietämyksen luokitus¹⁰⁵

Säatelevä tietämys	Neuvoa-antava tietämys	Vastatieto
ihmisoikeudet sopimukset demokratia päämäärät moraaliset normit	väestölaskennat kyselyjen tulokset vaaliraportit tms. toimintaohjelmat maastrategiat	paikallinen tietämys marginalisoitu, tukahdutettu tieto tabut

7.1.2. Alistettujen tietojen kapina

Foucault tutki kuriin perustuvien valtajärjestelmien muotoutumista. Hän selitti, että kyse on monimuotoisesta voimien suhdeverkosta, vastakkaisten strategioiden ”hyökkäysten ja vastahyökkäysten jatkumosta”. (Foucault 1980, 61.) *Alistettujen tietomuotojen kapinalla* Foucault tarkoitti yhtäältä sellaista historiallista tietämystä, joka on ”naamioitu”, jotta se ”sopisi funktionaaliseen koherenssiin tai formaaliin systematisaatioon”. Toisaalta alistettuja tietomuotoja ovat myös ne marginalisoidut tietämyksen muodot, jotka on diskvalifioitu epäkelpona, väärin muotoiltuna, naiivina tai esimerkiksi tieteen rajojen ulkopuolella olevana tietona. Tällainen haudattu tieto osoittaa ne epäjatkuvuudet, jotka systemaattinen tieto on pyrkinyt peittämään. (Emt., 81-82.)

Genealogisen tutkimuksen tarkoitus on mahdollistaa paikallisen historiallisen tietämyksen, ”vastatiedon”, taktinen hyödyntäminen nykyään. Alistettujen tietojen kapinassa ei ole kyse tieteellisten käsitteiden ja metodien hylkäämisestä tai

¹⁰⁴ Vrt. Raffone 1998.

diskvalifioinnista, vaan kyse on vastarinnasta sitä keskittynyttä valtaa kohti, johon organisoitunut tieteellinen diskurssi yhteiskunnassa on kiinnittynyt (Foucault 1980, 83-84), vastarinnasta niitä vallan verkostoja vastaan, joista totuuden muodostus on riippuvainen, (aivan kuten vallan verkostot ovat riippuvaisia tästä totuuden muodostuksesta). (Emt., 93.) Erilaiset murroskaudet ja epäjatkumot historiassa ovat vastarinnalle otollisia hetkiä, jolloin diskurssit voivat muuttua ja diskursiiviset kentät artikuloitua uudelleen (vrt. Foucault 1985, 149-156).

Kun Albanian kehitys kohti normaalia pysähtyi väkivaltaisesti 1997, kansainvälisten instituutioiden diskursseissa muutos näkyi siinä, että tarkkailijat myönsivät oman tietämättömyytensä. 1990-luvun alun perinteiset ja normaalit demokratisaation tukiohjelmat kun olivat epäonnistuneet. Uutta tietämystä Albanian erityisolosta nähtiin tarvittavan, jotta voitiin luoda parempia ja maan tilanteeseen sopivampia avustusohjelmia. Tässä tilanteessa osa niin kutsuttua vastadiskurssia (”puolustavaa tietämystä”) pääsi mukaan neuvoo-antavan tietämyksen muotoiluun. Perinteiset käytännöt (vrt. Kanun) otettiin uudella tavalla huomioon, kun maan tilannetta haluttiin ymmärtää.

Toisaalta yhä paljon paikallista tietämystä tukahdutetaan. Osasyynä tähän on eteläisen Balkanin tasapainottomuus, albaanialaiskysymyksen ratkaisemattomuus ja alueen väkivaltaisuudet. Kansainväliset instituutiot eivät missään tapauksessa haluaisi pönkittää albaanialaista kansallistunnetta. Toisaalta Balkanin vakaussopimuksessa painotetaan yhä lähenevää alueellista yhteistyötä, toisaalta kansainväliset järjestöt raporteissaan ovat hyvin varovaisia esimerkiksi rajakaupan taloudellisesta merkityksen tai syvenevän albaanialueiden yhteistyön suhteen. Rajoja ylittävistä toimista painotetaan rikollisuuden ja salakaupan vaarallisuutta. Näin yhteistyö saa hyvin negatiivisen kuvan. Esimerkiksi Kosovoa hallinnoiva UNMIK ei ole antanut lupaa Albanialle perustaa Prištinaan Albanian edustustoa tai edes informaatiokeskusta. (ICG 2000, 9-10.)

Vaiettuja asioita rajojen siirtelyn lisäksi ovat esimerkiksi albaanialaissiirtolaisten poliittinen merkitys länsimaissa tai kulttuuristen perinteiden järjestystä ylläpitäneet muodot Albaniassa (Kanun lakiin perustuva klaanijärjestelmä). Perinteinen heimoajattelu ei sovi legitiimin transformaatiokeskustelun diskurssikentälle. Se nähdään

¹⁰⁵ Ismo Silvon käsitteitä mukaellen. Hän käyttää vastatiedon tilalla käsitettä ”puolustava tietämys”, mutta tässä vastatieto viittaa foucault’laisittain ”tukahdutettujen tietojen kapinaan”.

epädemokraattisena ajatteluna, joka pitäisi tukahduttaa siitakin huolimatta, että heimolojaalisuuden ajatusta saatettaisiin hyödyntää paikallishallinnon kehittämisessä. Analysoiduista raporteissa perinteisiin viitataan historiallisina omituisuuksina, mutta missään niiden sisältöä ei vaivauduta selittämään länsimaiselle lukijalle.

Puolustavan tietouden, vastatiedon, tukahdutettujen tietomuotojen kapinan, täydellinen koti on internet. Foucault ei kirjoittanut tiedotusvälineiden merkityksestä, mistä häntä on osittain kritisoitu. Foucault’lainen ajattelu tarjoaa joka tapauksessa mainion näkökulman internet-sivujen analyysiin. Koko Balkanilla internet on erittäin politisoitu, mutta nopea vertailu esimerkiksi makedonialaisten sivujen kanssa osoittaa, että Albania, joka tiedotusvälineissä ja poliittisen vallan käytävillä, saa paaria-valtion roolin, esiintyy internetissä edukseen. Suuri siirtolaisväestö muun muassa USA:ssa huolehtii paikallisen tiedon kääntämisestä englanniksi ja sen levittämisestä.¹⁰⁶

Tärkeä kysymys on juuri albaanien oma rooli maan asemoitumisessa kansainvälis-poliittisella arenalla (subjektivaatio). Tässä tutkimuksessa keskityin vain Albanian objektivaatioon tiedon ja vallan kohteena. Jatkotutkimusta tarvittaisiin niistä sisäisistä käytännöistä ja diskursseista, jotka Albaniassa muovaavat valtion identiteettiä ja subjektipositioita. Foucault tutki muun muassa tunnustuksen merkitystä subjektivaatiossa. Tätä foucault’laista kysymyksenasettelua siitä, millaisia positioita yksilö itse tuottaa itselleen puhuessaan, on myöhemmin hyödynnetty suuresti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa.

7.1.3. Foucault’laisten tutkimusmenetelmien arviointia

Foucault’ta on usein kritisoitu siitä, että hänen valta-ajattelunsa jättää toimijuuden täysin toissijaiseksi¹⁰⁷ ja painottaa liikaa diskurssien autonomiaa tai ei-subjektivoituja valtaverkostoja. Balkanilla toimijuus nähdään ehkä liiankin suuressa merkityksessä – politiikka ymmärretään identifioituneena poliittisiin johtajiin, valta nähdään instituutioiden mahdollisuuksina muuttaa asiantiloja. Albaniaa käsittelevä politiikan

¹⁰⁶ Ks. linkkilista (liite 2)

¹⁰⁷ ”For Foucault and his followers, overcommitted rationalists all, social control -- the forcible or, better, the manipulative use of resources to keep the masses quiet, if not contented -- lurks behind every pronouncement, every act, of those who run society, whether aristocrats or bourgeois. They are -- thus Foucault -- preoccupied, almost obsessed, with the hidden hand of power. But this plays down contingency, complexity, the sheer anxiety or stupidity of power holders, let alone their authentic idealism, and tendency of institutions to establish their own agenda.” (Gay 1995, 616-617.)

tutkimus on painottunut maan sisäpoliittisten ristiriitojen ja vaalitulosten ympärille (vrt. Cabanes & Cabanes 1999). Toinen tärkeä teema on ollut vuoden 1997 tapahtumien syiden ja seurausten selvittely sekä albaanialaiskysymys laajemmassa mittakaavassa Balkanilla (vrt. Schubert 1997). Kansainvälisten toimijoiden merkitystä Albanian kontekstissa on tutkittu lähinnä siinä suhteessa, kuinka hyvin tai huonosti toimijat (instituutiot, järjestöt, toiset valtiot, jne.) ovat onnistuneet edistämään ja tukemaan Albanian muutosprosessia. Tyypillistä tällaiselle tutkimukselle on antaa taustatietoa, ohjeita ja ehdotuksia poliittisille toimijoille. Tällaiseen toimijuutta painottavaan kontekstiin foucault'lainen analyysi tuo uuden näkökulman.

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt valottamaan tieteellisen diskurssin ja poliittisten käytäntöjen vuorovaikutussuhdetta. Käytäntöjä on tutkittu sen tietämyksen kautta, johon ne yhtäältä perustuvat ja, jonka tuottamiseen ne toisaalta osallistuvat. Olemme nähneet, minkälaista ”diskursiivista valtaa” esimerkiksi transformaatiotutkimuksella on, sekä miten erilaiset tarkkailun ja evaluaation käytännöt ovat tuottaneet Albanian poikkeavana valtiona 1990-luvun Euroopassa. Niitä diskursiivisia kenttiä analysoimalla, joilla Albania objektivoidaan, on voitu tulla johtopäätökseen, että tieteellisten diskurssien ja poliittisten käytäntöjen vuorovaikutus on kiinteä varsinkin muutoksen ja poikkeavuuden hallinnan alalla. Diskursiiviset (tutkimus), institutionaaliset (tarkkailu) sekä sosiaaliset (tuki) käytännöt tulevat tuottaneeksi poikkeavuuden pyrkiessään hallitsemaan muutosprosesseja.¹⁰⁸

Laajaa tekstiaineistoa (esim. USAID:n raportti oli yli 300-sivuinen) käsittelevän tutkimuksen ongelmana oli, ettei pikkutarkkaan tekstianalyysiin voinut mennä. Sen sijaan tekstejä analysoitiin lähes yksinomaan sisältöanalyttisesti. Analysoitavista teksteistä nousivat kuitenkin helposti esiin niitä yhdistävät piirteet ja jaetut merkitysisällöt. Erot saattoi lähes poikkeuksetta ymmärtää organisaatioiden eroista riippuvaisiksi (jokaisella instituutiolla omat säätelevät tietämyksensä, omat toimintaohjelmansa, strategiansa ja painotusalueensa). Tietysti tekstianalyysiin liittyy aina tutkijan ”subjektiivisuuden” ongelma. Esiinnostetut kategoriat, Albanian

¹⁰⁸ Foucault'ta on kritisoitu siitä, ettei hän ”koskaan kunnolla teoretisoinut molempia puolia struktuuri/toimijuus ongelmasta” (Best & Kellner 1991, 69). Arkeologinen tutkimus painotti diskurssin autonomiaa instituutioiden ja käytäntöjen kustannuksella ja genealogia hallintaa diskursiivisen vastarinnan kustannuksella. Tässäkin työssä hallinta nousee foucault'laisittain merkittävään asemaan, mutta se ei tarkoita vastarinnan olevan mahdotonta. Päin vastoin lisätutkimus albaanialaisten omista subjektivaation muodoista olisi tarpeen. Tässä tutkimuksessa on sen sijaan pyritty selvittämään objektivaatiota kahdelta suunnalta: ensinnäkin tieteellisen diskurssin sisäisestä struktuurista käsin ja tämän jälkeen poliittisia käytäntöjä ja toimijuutta tarkastelemalla.

objektipositiot (”tukioppilas” ja ”tarkkailuoppilas”) ovat tutkijan omia ”tulkintakategorioita”, eikä niitä tulisikaan mieltää jonkin syvällisen ”todellisuuden” ilmentäjiksi.

Tutkimus halusi yksinkertaisesti selvittää, miten Albania tieteellisen tutkimuksen ja poliittisten käytäntöjen valtavverkostoissa muotoutuu tiedon kohteeksi. Tutkimuksen tulosten valossa transformaatioaikaa voidaan pitää normalisaation kautena. Kansainväliset instituutiot ovat uudessa kylmän sodan jälkeisessä ajassa ottaneet yhä tärkeemmän roolin murroskautta läpikäyvien maiden normalisaatiossa ja muutoksen hallinnassa. Instituutioiden toiminta ja käytännöt perustuvat hyvin moninaiseen ymmärrykseen ja tietoon transformaatioprosesseista kohdemaissa sekä totuus-regiimeihin, säätelevään tietoon, yhteisesti jaettuihin arvoihin ja arvostuksiin. Foucault’lainen viitekehys osoitti Albania esimerkin kautta tiedon ja vallan kiinteät suhteet transformaatiokehityksen tarkkailussa. Tutkimuksen tarkoitus ei missään tapauksessa ollut kritisoida kansainvälisten toimijoiden tukiohjelmiä Albaniassa tai Albanian demokratisoitumiskehitystä yleensä. Tutkimus ei myöskään pyrkinyt laatimaan neuvoja tai suosituksia kansainvälisille toimijoille Albaniassa. Foucault’laisittain työ ei anna toimintaohjeita, mutta pyrki avaamaan sekä uusia näkökulmia Albanian problematiikkaan että tietä tukahdutetulle, marginalisoidulle tiedolle.

7.2. Implikaatiot kansainvälisen politiikan tutkimukselle

7.2.1. Tieteenala vallan ohjaksissa

Tieto-valta verkostot mahdollistavat niin kutsutun ”etähallinnan” (*government at a distance*). Subjektit alkavat hallita itse itseään valta-tieto verkostossa, jolle ne ovat raportointivelvollisia¹⁰⁹. Lain ja kurin yhdistelmään perustuva valta on luonteenomaista nykyiselle kansainväliselle politiikalle. (Dillon 1995, 325.) Tällä tavoin valta voi toimia myös ilman voimankäyttöä. Näin yksilöt ja väestöt voidaan tehokkaasti normalisoida ja kesyttää, sovittaa sopivaan muottiin. Samalla kun järjestystä tuotetaan, tuotetaan myös epäjärjestys, jonka alistaminen ja poistaminen nähdään oikeutettuna. (Emt., 338.)

¹⁰⁹ Siitä, miten nuoret demokratiat hallitsevat itse itseään ja muutoskehitystä on tehty mielenkiintoinen käytännönläheinen tuore tutkimus: ks. Schedler, Diamond & Plattner (1999): *The Self-restraining State – Power and Accountability in New Democracies*.

Tässä tutkimuksessa hallinnan tematiikkaa on lähestytty foucault'laisittain tarkkailun, tiedon hankinnan ja muutoksen hallinnan (toimintaohjelmat, strategiat ja laskelmat) näkökulmasta. On muistettava, etteivät käsitellyt kansainväliset instituutiot yksinomaan ole hallitsevassa asemassa (myös niiden toimintaa analysoidaan ja evaluoidaan). Lisäksi hallinnan kohteet (transitiomaat) alkavat itse hallita itseään. Tätä ”etähallintaa” tuetaan muun muassa tukemalla paikallista tutkimusta ja tilastokeskuksia. Esimerkiksi Albanian tilastokeskus INSTAT saa EU:n tukea uuden väestölaskennan organisoimiseksi vuonna 2001. Edellisen laskennan tulokset vuodelta 1989 eivät voi enää toimia poliittisten ohjelmien pohjana, EU:n perusteluissa todetaan. (EU 2001, www-dokumentti.)

Kansainvälisen politiikan tieteenala on tämän valtaverkoston ohjaksissa siinä mielessä, että se muun muassa ylläpitää vanhoja ajattelumalleja. Se, miten tieteenala käsittelee tutkimuksen kohteitaan (aivan kuin ne olisivat olemassa diskursiivisen tuotannon ulkopuolella), on eräs hallinnan muoto. Käsite ”uusi maailman järjestys” on pyrkimys kuvailla uutta 1989-90 vallankumousten ja bi-polaarisen maailmanjärjestyksen jälkeistä tilaa. Moderni poliittinen sanasto ei kuitenkaan voi luontevasti luonnehtia niitä hallinnan muotoja, jotka toimivat kurinpidollisten ja juridisten prosessien kautta kansallisella, kansainvälisessä, geopolitisessä järjestelmässä, huomauttaa Michael Dillon. (1995, 340.)

Dillon ajattelee foucault'laisittain, että kansainvälinen valta modernilla ajalla on poliittisten subjektipositioiden luomista, asemien, joista käsin on mahdollisuus säännöstellä vapautta, antaa mahdollisuus puheenvuoroihin tai asettaa pakkoja ja rajoituksia. (Dillon 1995, 341.) Kyse on kansainvälisestä auktoriteettista, kysymyksestä, kenellä lopulta on oikeus sotilaalliseen tai humanitaariseen interventioon. Mary Kaldorin *New & Old Wars* on mainio esimerkki tieteellisen kirjoituksen pyrkimyksestä legitimoida tällaisia subjektipositioita ja vallan tiloja. Kaldorin argumentit kosmopoliittisen lainvalvonnan ja lakiin pakottamisen puolesta pyrkivät oikeuttamaan ylikansallisten toimijoiden järjestyksen hallintaan suuntautuvaa toimintaa. (vrt. Kaldor 1999.)

Toimijat kansainvälisen politiikan kentällä eivät vain käytä valtaa, vaan ovat myös subjekteja vallan tuottamille ja valtaa tuottaville protokollille ja tiedon regiimeille. Dillon muistuttaa, että kansainvälisen politiikan tutkimus on osa tätä maailman

tuottamisen ja hallinnoinnin valtarakennelmaa. Sen käsitteistö ylläpitää mitattavaa todellisuutta. Yhtä lailla kuin yksittäinen valtio myös kansainvälinen järjestelmä on yksi hallinnan (*governmentality*) tiloista. (Dillon 1995, 342.)

Hallinnan tärkein väline on tämä totuuden regiimi, jonka tietovalta suhteet tuottavat diskursiivisissa käytännöissä: jokaisella yhteiskunnalla on totuuden regiiminsä, ne mekanismit, jotka mahdollistavat totuuslausumien erottamisen epätosista ja niiden asemien määrittelyn, joista käsin totuuslausumia voidaan tehdä. (Vrt. Foucault 1980, 131.) Albanian tapauksessa olemme todenneet, kuinka demokratisaatiotutkimuksen, turvallisuuskeskustelun ja kansainvälisten instituutioiden diskursseissa ja käytännöissä muotoutuvat ja institutionalisoituvat ne totuusregiimit, jotka määrittävät muutoskehityksessä tärkeinä pidetyt aspektit, ongelmat ja niiden ratkaisukeinot, tiedon käsittelyn, käytön ja tulkinnan tavat.

Joskus dramaattisten muutosten jälkeen vanhat totuusregiimit murtuvat ja vastadiskursseja pääsee esiin. Tilan hallinta täytyy saada uudestaan käsiin. Esimerkiksi Euroopan vallankumoukset 90-luvun vaihteessa johtivat vanhan tiedon ja merkitysten kyseenalaistamiseen. Poliittinen järjestys ja toimijuus täytyi tuottaa uudestaan. Nykyään kansainvälisen järjestelmän konflikteissa on usein kyse uusien suvereenien identiteettien tuottamisesta sekä uusien totuusregiimien luomisesta, hallinnan levittämisestä yhä laajemmalle alueelle. (Dillon 1995, 345-346.)

Hallinnan päämääränä on epätasapainon ja epäjärjestyksen leviämisen estäminen. Kansainväliset tieto-valtaverkostoissa pyritään siirtämään vallankäytön mahdollisuuksia pois kansallisvaltioilta ylemmäs globaaleille verkostoille, ylikansallisille ja alueellisille toimijoille sekä alemmas paikalliselle tasolle. Tämä yhä kompleksisempi valtaverkosto pyrkii tuottamaan poliittista järjestystä, luomaan uutta totuusregiimiä kommunismin jälkeiseen Eurooppaan, jossa sekä poliittiset subjektiviteetit (toimijoiden identiteetit) sekä poliittiset tilat ovat murroksen kourissa. (Emt., 346-347.) Myös kansainväliset järjestöt joutuvat uudessa tilanteessa tuottamaan subjektiviteettinsa uudestaan. ETYJ on hyvä esimerkki, sillä se avoimesti otti itselleen järjestystä ja hallintaa johtavan roolin. EU:n identiteettikeskustelu on yhä käynnissä.

Sed quis custodiet ipsos Custodes? Kuka sitten valvoo valvojia? Tässä työssä on käsitelty poliittisten käytäntöjen valtaa normittaa ja säädellä tarkkailun kohteita.

Kansainväliset järjestöt haluavat sanoutua irti paternalistisesta hallinnasta, jota kehitysmaatutkimuksessa on paljon käsitelty, mutta lopputuloksena onkin vain ”etähallinta”, siirtymä tarkkailtavien valtioiden ”itsehallintaan”, itse itseään tarkkailevaan järjestelmään, joka kuitenkin suurelta osin perustuu ulkoapäin tuotettuihin normeihin ja määritelmiin. (Vrt. myös Jackson 1990, 146-147.) Tieteellisen tutkimuksen merkitys tällaisen uuden valtaverkoston ja totuusregiimien tuottamisessa on huomattava.

7.2.2. Tieteenala vallan pauloissa

Miksi tutkin diskursseja enkä ”todellisia asioita”? Uskon, että tällaisella foucault’laisella analyysillä on myös käytännön relevanssia siinä suhteessa, että se problematisoi tieteellisen tutkimuksen ja kansainvälispoliittisen käytännötoiminnan suhteet. Käsitellyissä valtasuhteissa syntyvät diskurssit ovat ”todellisuutta” itseään. Totuusdiskurssit luovat vaikutelman todellisuudesta, jota ei edes kannata kyseenalaistaa. Tutkimuksen kysymyksenasettelu, miten diskurssit vakiintuvat ”totuuksiksi” ja mitkä ovat totuuden tuottamisen ehdot, paljastaa ”todellisuuden” jäsentelytapojen konstruktiivisen luonteen. Se, että todellisuutta ei enää nähdäkään itsestään selvänä, antaa mahdollisuuden muuttaa ajattelua.

Myös kansainvälisen politiikan tutkimuksessa on tervehdyttävää miettiä tutkimuksen ja poliittisen todellisuuden (*policy*-tekijöiden ja tapahtumien) välistä suhdetta ja huomioida, ettei tutkija ole yksinomaan objektiivinen tarkkailija, vaan tiukasti osa tuota kansainvälispoliittista ”todellisuutta”. Tutkijalla on tärkeä rooli diskurssien sekä poliittisten käytäntöjen luomisprosesseissa. Barry Buzan ja Ole Waever ovat turvallisuuspoliittisessa keskustelussa tuoneet esille analyttikon merkityksen turvallisuusagendojen rakentamisessa ja purkamisessa (ks. tarkemmin Laitinen 1999, 142). Myös demokratisaatioproblematiikan ajattelemisen analyttikkojen ja politiikan tekijöiden interaktiosta käsin on hedelmällistä.

Tutkimuksen tarkoituksena oli Albaniaa esimerkkinä käyttäen näyttää, kuinka diskurssit rakentuvat suhteessa toisiin diskursseihin, monimutkaisissa tiedon ja vallan verkostoissa, instituutioiden ja sosiaalisten prosessien vuorovaikutuksessa. Diskurssien sisällä konstruoituu totuuksia ja tiedon kohteiden subjektiudet luodaan ja uusinnetaan. Eri diskurssit leikkaavat toisiaan ja ovat osaksi päällekkäisiä. Muutokset diskursseissa,

diskursiivisissa käytännöissä tai niiden ulkopuolella ei-diskursiivisissa käytännöissä, pitävät diskurssit liikkeessä ja muutoksen tilassa. Tämä vaikuttaa myös subjektien ja objektien muotoutumiseen. Aikakaudesta toiseen siirryttäessä ”asioita ei enää nähdä, kuvailla, ilmaista, luonnehdita, luokitella ja tiedetä samalla tavoin” kuin aikaisemmin (Foucault, siteerannut Best & Kellner 1991, 44). Objektin muotoutuminen on kuitenkin kiinni vallasta ja diskurssin muotoutumisen säännöistä: esimerkiksi siitä, mistä paikasta käsin puheella on totuusarvo.

Kansainvälispoliittisella areenalla voidaan nähdä kaksi toimijakenttää: tutkimus ja poliittiset toimijat. Eräs ryhmä poliittisista toimijoista ovat kansainväliset järjestöt ja organisaatiot. Perinteisen ajattelutavan mukaan niillä on valtaa vaikuttaa toisten toimijoiden toimintaan, esimerkiksi pakottaa nämä sanktiolla tai ehdollistamispolitiikalla toimimaan tahtonsa mukaan. Balkanin demokratisoituminen nähdään tärkeänä päämääränä ja sadat järjestöt ottavat osaa tämän prosessin tukemiseen. Demokratisoitumisprosessin kansainvälinen dimensio ymmärretään kuitenkin liian rajoitetusti, jos vallankäyttö tässä ajatellaan kansainvälisten järjestöjen ja kohdemaan välisenä suhteena prosessissa, jonka päämääränä on kohdemaan poliittisen elämän ja käytäntöjen demokratisoiminen. On syytä tutkia tilannetta syvemmältä ja kiinnittää huomio tällaisten instituutioiden määrittelyvaltaan, siihen miten ne toiminnallaan ja raporteissaan ovat muovaamassa kohdemaan subjektiutta. On myös huomioitava, etteivät järjestöt yksinomaan omaa tätä määrittelyvaltaa. Niiden käyttämä diskurssi on tiukassa suhteessa tieteelliseen tietoon, jota se yhtä aikaa on tuottamassa ja johon se nojaa. Tieteellinen demokratisoitumistutkimus kuuluu siis tiiviisti tähän vallanverkostoon, jossa kohdemaan (tässä tapauksessa Albanian) subjektiutus syntyy.

Christopher Hill kirjoittaa aiheesta toimittamassaan kirjassa, että viime vuosikymmeninä, kun muutokset sosiaalisessa ja tieteellisessä maailmassa tapahtuvat yhä nopeammin ja hallitusten toimintakenttä on laajentunut, akateemisten tutkijoiden ja politiikantekijöiden (*policy practitioners*) suhde on tullut entistä merkityksellisemmäksi. Poliitiikan tekijät tarvitsevat ulkopuolisia tietolähteitä ja tutkijat osaltaan ovat usein innokkaastikin ottaneet osaa poliittisiin debatteihin.¹¹⁰ (Hill 1994, 3.) Kansainvälinen politiikka tieteenalana omaa Hillin mukaan erityisen omalaatuiset

¹¹⁰ ”The relationship between academics and policy practitioners has become steadily more significant over the course of this century, as the pace of social and scientific change has accelerated and the activities of governments have diversified. Policy makers have needed to draw on outside sources of

suhteet tutkijan ja *policy*-toimijoiden välillä. Kansainvälisen politiikan tieteenalan ja historian raja on usein epäselvä. Monet historioitsijat väittävät kansainvälisen politiikan tutkivat aikakautta, jonka arkistot eivät vielä ole avautuneet, ja kirjoittavan täten historian ”ensimmäisen version”. Toisaalta kansainvälisen politiikan tieteenala voidaan nähdä eräänlaisena insinööritieteenä, pyrkimässä vaikuttamaan tapahtumiin politiikan tekijöiden rinnalla. Kumpikaan määritelmä ei ole järin imarteleva kansainväliselle politiikalle itsenäisenä tieteenalana. (Emt., 9.) Kansainvälinen politiikka on tutkimusala, joka herättää helposti suuria tunteita, moraalista velvollisuuden tunnetta, halun vaikuttaa asioihin ja parantaa maailmaa. Tästä on vaarana se, että kansainvälisen politiikan asiantuntija ”hypnotisoituu tämänhetkisestä poliittisesta agendasta” ja alkaa tehdä toisten ammattikuntien töitä: ryhtyy kirjoittamaan nykyhetken historiaa, toimii asiantuntevana journalistina, osa-aikaisena päätöksentekijänä politiikassa tai *de facto* painostusryhmän jäsenenä (Hill 1994, 10).

Mitä Hill ei kuitenkaan mainitse on, että kansainvälisen politiikan tutkimus, vaikka se kuinka pyrki objektiivisuuteen, on silti osaltaan luomassa diskursseja, jotka rakentavat kansainvälisepoliittista todellisuutta. Toisaalta Hill on oikeassa siinä, että tutkimus usein tietoisesti pyrkii vaikuttamaan todellisuuteen. Idealismi kansainvälisen politiikan suurparadigmana pyrki muuttamaan maailmaa ja ”kriittinen teoria” seuraa osaltaan sen jalanjalkia.

Hill painottaa poliittisista yhteyksistä vapaan akateemisen tutkimuksen merkitystä¹¹¹. Esimerkiksi EU:n komission tulevien Itä-Eurooppaa koskevien toimintasuunnitelmien pohjaksi tehdyn tieteellisen tutkimuksen tuloksia Hill kutsuu ”avuliaisiksi, hetkellisiksi kauppalapuiksi” ennemminkin kuin syviksi analyyseiksi siitä, kuinka historian tapahtumat ja uudet ajatukset vaikuttavat poliittisiin valintoihin. (Emt., 24.) Demokratiateoria itsessään perustuu suuresti juuri nykyhetken tapahtumiin. Se ei edes pyri aina objektiivisuuteen, vaan pyrkii osallistumaan kehitykseen (vrt. Huntingtonin neuvot demokratisaatiota johtaville poliitikoille¹¹²). Paradigmoista riippumatta tieteellinen tieto on joka tapauksessa yksi merkittävä järjestystä ylläpitävä voima.

knowledge and judgement, while scholars have often been eager to make their own contribution to policy debates on the best way forward.” (Hill 1994, 3.)

¹¹¹ ”It would be tragic if International Relations, having fought so long to establish itself as a serious, indeed indispensable, area of scholarly enquiry, should at the very point of success throw it away through an inability to resist the siren song of policy relevance.” (Hill 1994, 21.)

¹¹² Huntington luetlee *The Third Wave* –kirjassaan toimintaohjeita maataa demokratisoiville voimille otsikon ”*Guidelines for Democratizers*” alla (Huntington 1991, 141, 150, 162, 231 ja 252).

Kansainvälinen politiikka tieteenalana on tiukasti kietoutuneena kansainvälispoliittisiin valtarakenteisiin, eikä se voi täysin vapautua niistä, mutta se voi suhtautua kriittisesti omaan tilaansa.

Teoria ja politiikka voidaan nähdä saman mitalin kahtena puolena.¹¹³ Vaikeudet syntyvät kun teoriaa ja käytäntöä verrataan arvojen ja faktojen näkökulmasta. On mahdotonta tehdä täysin sisältö-vapaata teoriaa tai arvoa, sillä tulkintamme ”faktuaalisesta” maailmasta on aina ehdollistettu teoreettisin oletuksin. Säätävä tieto (ne yhdessä sovitut arvo- ja sääntöperustat, joita kansainvälisiin sopimuksiin on kirjattu) vaikuttaa neuvoa-antavaan tietoon (siihen, millaista tietoa toimintaohjelmien pohjaksi kerätään.) Tärkeiksi katsotuille asioille operationalisoidaan mittaus- ja evaluaatiokeinoja, jotka ovat osa vallan tekniikoita.

Joskus akateeminen tutkimus on täysin tietoisesti valtarakenteiden sisällä. William Wallace jakaa ulkopoliittikkaan osallistuvat tutkijatahot (hän käyttää termiä *think-tanks*) kahteen ryhmään: niihin, jotka näkevät tehtävänään informoida kansallista (ja kansainvälistä) debattia ulkopoliitikasta valitsematta määrättyä perspektiiviä (*forum think-tanks*) sekä niihin, jotka pyrkivät tuomaan esille määrättyä ajattelutapaa (*committed think-tanks*). (Wallace 1994, 143.) Osallistuva tutkimus on kuitenkin ongelmallista. Poliittisessa ja byrokraattisessa kontekstissa tutkimuksen on aina ”puhuttava hyödyllistä totuutta” (*speak a usefull truth*). ”Think-tanks samoin kuin yliopistot muotoutuvat poliittisen, sosiaalisen ja taloudellisen ympäristönsä mukaan, ne jotka eivät sopeudu, eivät selviydy” (emt., 157). Kyse on siitä millaista tietoa hyväksytään neuvoa-antavaksi tietämykseksi, toimintaohjelmien ja käytäntöjen pohjaksi. Poliittiset käytännöt siis osaltaan ohjaavat tutkimusta, tutkimuskohteen operationalisointia (millaista tietoa tarvitaan). Tutkijat (myös niin kutsuttu vapaa ja objektiivinen tutkimus) sekä politiikan tekijät ovat olennaiselta osaltaan vuorovaikutusverkostossa, josta he eivät voi vapautua.

Steve Smith kirjoittaa, että kansainvälisen politiikan tutkimuksen alalla kysymys vallan ja tiedon suhteesta on erittäin relevantti. Viitaten Zygmunt Baumanin (ja Foucault'n) kirjoituksiin hän painottaa, että ”tieteenalan hiljaisuudet”, asiat, joista alalla vaietaan, ovat merkityksellisiä. Kansainvälisen politiikan alalla teoria on usein ymmärretty täysin

erillisenä kansainvälisestä käytännöstä; näin on erotettu järki (teoreettinen ymmärrys) irrationaalisuudesta (kansainvälisen järjestelmän anarkia), jota tieteenalan tehtävänä on evaluoida ja selittää. (Smith 1995, 2).

Tämä pro gradu -tutkimus liittyy kansainvälisen politiikan tutkimuskentän paradigmakeeskusteluun siinä suhteessa, että se pyrkii osaltaan kontribuoimaan nk. jälkimodernin tutkimussuunnan työhön. Tämä joukko ei suinkaan ole helposti rajattavissa, mutta yhteistä jälkimodernisteille on, että he kyseenalaistavat perinteisen kansainvälisen politiikan keskeisimmät käsitteet: totuuden, todellisuuden, rakenteen ja identiteetin. (Emt., 25.) Foucault'laisittain katseen kohdistaminen sosiaalisiin käytäntöihin ja diskurssien todellisuutta tuottavaan funktioon mahdollistaa kansainvälisen politiikan merkityksen ajattelun sosiaalista todellisuutta uusintavana käytäntönä. (Esim. Der Derian tutki, kuinka diskursiivinen diplomatiakäytäntö ylläpitää ja uusintaa diplomatian käytäntöjä.) Kuinka paljon tieteellinen tutkimus juuri ylläpitää perinteisiä tapoja ajatella asioita? Miten dominoivat diskurssit pysyvät vallassa? Vasta kun hegemonisten diskurssien itsestänselvyys kyseenalaistetaan, voidaan tukahdutetulle tiedolle antaa mahdollisuus nousta esiin.

Albanian tapausta esimerkkinä käyttäen olen pyrkinyt havainnollistamaan, miten todellisuutta näissä tiedon ja vallan verkostoissa tuotetaan ja miten tieteellinen tutkimus osaltaan osallistuu tähän tuotantoprosessiin. Tutkimuksen rajallisuuden huomioon ottaen, olen myös koettanut problematisoida kysymystä tukahdutetusta tiedosta, siitä, millaista tietoa jätetään tuotantoprosessissa ulkopuolelle. Foucault ei koskaan halunnut universalisoida sitä, mitä hän kirjoitti, hän halusi avata tutkimuskentän, kokeilla sitä ja jos huomasi sen toimimattomaksi, kokeilla jotakin muuta (vrt. Foucault 1991b, 74). Albanian tapauksessa foucault'lainen kysymyksenasettelu osoittautui hedelmälliseksi. Tämä tutkimus ei ole pyrkinyt antamaan kattavaa vastausta Albanian ”todellisuudesta” tai siitä, millaiseksi Albania kokonaisuudessaan representoidaan kansainvälisissä diskursseissa. Tarkoitus ei ole myöskään ollut esittää parasta vaihtoehtoa kansainvälisen politiikan tai edes demokratisaation tutkimustavaksi. Sen sijaan, olen pyrkinyt tutkimuksellani osoittamaan, että useita näkökulmia tarvitaan tutkimuskentällä, ja että tutkimuksen itsekritiikki on tärkeää, sillä tiedostetusti tai tiedostamattaan tutkija on aina luomassa tutkimuskohteensa ja täten ympäröivää todellisuuttaan.

¹¹³ ”Theory and policy are two sides of the same coin in that they both represent a priori outlines which can then be tested empirically, in the first case against something called ”truth” and in the second against

Lopuksi

Koko tutkimukseni lähtökohtana ovat olleet kokemukseni albanialaisvastaisuudesta opiskellessani Kreikassa sekä keskustelut, joita olen käynyt albanialaisystävieni kanssa. Ne innostivat ottamaan selvää, miksi Albania niin usein ymmärretään hyvin omalaatuisena, epänormaalina tapauksena. Albanialaiskirjailija Ismael Kadare kirjoitti 1967 runon ajatellen kommunismia ja Albanian valintoja. Tämän runon *Epilogue* hän omisti tuleville sukupolville, eikä sen sanoma vieläkään ole menettänyt merkitystään. Liitän tähän otteen runon ranskankielisistä versioista¹¹⁴ sekä oman vapaan käännökseni:

*Vous viedrez en des temps plus tranquilles
Beaucoup de nos mots auront perdu tout sens pour vous,
Parce que la vie en aura fait disparaître beaucoup
Comme elle aura peut-être fait disparaître les tigres.
Pénétrant des ruines puissantes
Et majestueuses de nos poèmes
Avec votre logique froide,
Vous essaieriez peut-être nous juger.*

*Les ruines se tairont. Seul, en retour,
Vous parviendra l'écho de vos voix...*

(Kadare, *Epilogue*, 1967)

Te tulette rauhallisemmalta ajalta
Monet sanoistamme ovat menettäneet kaiken merkityksensä teille,
Koska aika on antanut paljon kadota
Kuten se on ehkä tehnyt myös tiikereille.
Te astutte voimallisille raunioille
Runojemme majesteetillisille sijoille
Mukananne kylmä logiikka,
Yritätte ehkä meitä tuomita.

Rauniot vaikenevat. Yksin, vastauksena,
Teille saapuu oman äänenne kaiku...

Kansainvälisten instituutioiden raporteissa näkyy erilaisuuden ymmärtämisvaikeudet eräänlaisena epänormaaliuden konstruktiona. Ne heijastavat instituutioiden poliittisten käytäntöjen taustalla olevaa tieto- ja arvoperustaa. Lopulta raportit eivät olekaan objektiivisia kuvauksia tutkimuskohteen todellisuudesta, vaan tuottavat tuon 'todellisuuden' omista lähtökohdistaan käsin.

political practice.” (Vincent 1994, 29.)

¹¹⁴ Kadare on lainannut aiemmin kirjoittamaansa runoan teoksessaan *Albanian kevät* (1991, 189).

Lähteet

- Ahrens, Geert-Hinrich** (2000): "Speech by Ambassador Geert-Hinrich Ahrens Head of OSCE Presence in Albania on the occasion of the 25th Anniversary of CSCE/OSCE", OSCE Presence in Albania, Press and Public Information Office, Tirana.
- Anderson, Perry** (1977): *Les passages de l'Antiquité au féodalisme*. Paris: Maspero.
- Anderson, Perry** (1978): *L'Etat absolutiste*, 2. vol., Paris: Maspero.
- Anttonen, Saila** (1998): *Valta, moraali ja yhteiskunnallishistoriallinen oppiminen – Sivistyshistoriallinen tie kansallissosialistisesta totuuden politiikasta demokratisoiviin uudelleen koulutusohjelmiin*, Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis 639, Tampere.
- Best, Steven ja Douglas Kellner** (1991): *Postmodern Theory: Critical Investigations*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London: Macmillan.
- Borchgrevink, Aage** (1998): "Albania's second transition", *Helsinki Monitor* nro. 4 Vol, The Hague: Netherlands Helsinki Komitee and International Helsinki Federation for human rights, ss. 9-17.
- Burchell, Graham, Colin Gordon ja Peter Miller** (toim.) (1991): *The Foucault Effect – Studies in Governmentality*, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf
- Cabanes, Pierre ja Bruno Cabanes** (1999): *Passions Albanaises – De Berisha au Kosovo*, Paris: Éditions Odile Jacob.
- Dahl, Robert A.** (1971): *Polyarchy*, New Haven, Yale.
- Dawisha, Karen ja Bruce Parrot** (toim.) (1997): *Politics, Power and the Struggle for Democracy in South-East Europe*, Cambridge/New York/Melbourne: Cambridge University Press.
- Diamond, Larry** (1997): *The End of the Third Wave and the Global Future of Democracy*, Political Sciences Series No. 45, Institute of Advanced Studies, Vienna.
- Dillon, Michael** (1995): "Sovereignty and Governmentality: From the Problematics of the 'New World Order' to the Ethical Problematic of the World Order", *Alternatives* 20, No. 3, July-Septembre, 323-368.
- Dreyfus, Hubert L. ja Paul Rabinow** (1983): *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- DuBois, Marc** (1991): "The Governance of the Third World: A Foucauldian Perspective on Power Relations in Development", *Alternatives* 16, No 1, ss. 1-30.
- Elezi, Mehmet** (1997): "Security policy and domestic stability: The Albanian crisis", *The Balkan Analyst* Nro 3 (6), July-September, Tirana: Institute of international and strategic studies, ss. 15-35.
- Elo, Kimmo** (2001): "Itäisen Saksan järjestelmänmuutos – Muutamia transiitiotutkimuskriittisiä huomioita", jatkotutkimusseminaarityö (6.3.), Valtiooppi/kv.politiikka, Turun yliopisto, julkaistaan *Politiikka* -lehdessä syyskuussa 2001.
- ***EU / Commission of the European Communities** (1999): *Commission Report On the feasibility of negotiating a Stabilisation and Association Agreement with Albania*, Brussels, 24 November 1999 COM 599 final.
- EU** (2001): "Albania – the European contribution", European Union Assistance, Second Edition, November, pdf-dokumentti (luettu 10.3.2001): http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/albania/assit_albania.pdf.
- Fico, Agron F.** (2000): "Civil Society and Religion in Post-Communist Albania", julkaisematon seminaariesitelmä, VI ICCEES World Congress, Tampere, Finland, 29 July-3 August.
- Foucault, Michel** (1961): *Histoire de la Folie à l'âge classique*, Paris: Plon.
- Foucault, Michel** (1971): *L'ordre du discours*, Paris: Gallimard.

* Aineistoanalyysissä analysoidut primaariaineistot on merkitty tähdellä.

- Foucault, Michel** (1977): *Language, counter-memory, practice. Selected Essays and Interviews*. Donald F. Bouchard (toim.), Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Foucault, Michel** (1980): *Power/knowledge. Selected interviews and other writings 1972-1977 by Michel Foucault*. Colin Gordon (ed.), New York: Pantheon Books.
- Foucault, Michel** (1983): "The Subject and Power", teoksessa Dreyfus, Hubert L. ja Paul Rabinow: *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press, ss. 208-226.
- Foucault, Michel** (1985): *The Archaeology of Knowledge*, Bristol: Tavistock Publications. (Alkuteos *L'archéologie du savoir* 1968, Paris: Gallimard.)
- Foucault, Michel** (1988): *Politics, Philosophy, Culture – Interviews and other writings 1977-1984* (ed. Lawrence D Kritzman), New York ja London: Routledge.
- Foucault, Michel** (1991a): "Politics and the Study of Discourse", (alkuperäinen 1968), teoksessa Burchell, Graham, Colin Gordon ja Peter Miller (toim.) (1991): *The Foucault Effect – Studies in Governmentality*, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf, ss. 53-72.
- Foucault, Michel** (1991b): "Questions of Method" (alkuperäinen 1980), teoksessa Burchell, Graham, Colin Gordon ja Peter Miller (toim.) (1991): *The Foucault Effect – Studies in Governmentality*, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf, ss. 73-86.
- Foucault, Michel** (1991c): "Governmentality" (alkuperäinen 1978), teoksessa Burchell, Graham, Colin Gordon ja Peter Miller (toim.) (1991): *The Foucault Effect – Studies in Governmentality*, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf, ss. 87-104.
- Foucault, Michel** (1998a): "Nietzsche, Freud, Marx", teoksessa *Foucault/Nietzsche*, 41-59, Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, Michel** (1998b): "Nietzsche, genealogia, historia", teoksessa *Foucault/Nietzsche*, 63-107, Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, Michel** (1998c): *Seksuaalisuuden historia: Tiedontahto, Nautintojen käyttö, Huoli itsestä* (suom. Kaisa Sivenius), Tampere: Gaudeamus (alkuperäisteokset *Histoire de la sexualité* I-III: *La volonté de savoir* 1976, *L'usage des plaisirs* 1984 sekä *La souci de soi* 1984, Paris: Gallimard)
- Foucault, Michel** (1999): *Les Anormaux Cours au Collège de France (1974-1975)*, Paris: Gallimard / Le Seuil.
- Foucault, Michel** (2000): *Tarkkailla ja rankaista*, Helsinki: Otava. (Alkuteos *Surveiller et punir*, 1975, Paris: Gallimard.)
- Gay, Peter** (1995): *The Cultivation of Hatred*, London: W.W. Norton & Company.
- Gordon, Colin** (1991) : "Governmental Rationality: An Introduction", teoksessa Burchell, Graham, Colin Gordon ja Peter Miller (toim.) (1991): *The Foucault Effect – Studies in Governmentality*, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf, ss. 1-52.
- Gostentschnigg, Kurt** (1998): "Die Pyramiden-Affäre Albaniens –Verlauf, Folgen und Lösungen", *Südosteuropa* Nro 3-4, 47. vuosikerta, München: Südosteuropa-Gesellschaft, ss. 117-212.
- Greco, Ettore** (1998): "New trends in Peacekeeping: The Experience of Operation Alba", *Security Dialogue*, Vol 29(2), June, Oslo: PRIO, ss. 201-212.
- Halliday, Fred** (1992): "International Society as Homogeneity: Burke, Marx, Fukuyama", *Millenium: Journal of International Studies*, Vol. 21, No. 3, ss. 435-461.
- Held, David** (toim.) (1993): *Prospects for Democracy – North South East West*, Polity Press, Cambridge.
- Held, David** (1995): "Cosmopolitan Democracy and the Global Order: Reflections on the 200th Anniversary of Kant's *Perpetual Peace*", *Alternatives* 20, No 4, ss. 415-429.
- Heisler, Martin O. ja Zig Layton-Henry** (1993): "Migration and the links between social and societal security", teoksessa Waever, Ole; Barry Buzan; Morten Kelstrup ja Pierre Lemaitre (toim.): *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, London: Pinter, ss. 148-166.

- Henderson, Karen** (2000): "Reforming the Post-Communist States: Meeting the political conditions for membership", teoksessa Jenkins, Charles (ed.) *The Unification of Europe? An analysis of EU Enlargement*. London: Centre for Reform, ss. 27-35.
- Hendrickson, Ryan C.** (1999): "Albania and NATO, Regional Security and Selective Intervention", *Security Dialogue*, Vol. 30(1), Oslo: PRIO, ss. 109-116.
- Hill, Christopher** (1994): "Academic International Relations – The siren song of policy relevance" teoksessa *Two Worlds of International Relations – academics, practitioners and the trade in ideas* (ed. Christopher Hill ja Pamela Beshoff), New York: Routledge, ss. 3-25.
- Huisinga, Daan** (1998): "Consolidation of democracy and the rule of law in Albania: OSCE assistance efforts", *Helsinki Monitor* nro. 4 Vol. 9, The Hague: IHF, ss. 18-29.
- Huntington, Samuel P.** (1991): *The Third Wave – Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman and London: University of Oklahoma Press.
- Huntington, Samuel P.** (1998): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. (Ensimmäinen painos vuonna 1996.) London/New York: Touchstone Books.
- Hyde-Price, A.G.V.** (1994): "Democratization in Eastern Europe: the External Dimension", teoksessa Pridham, G. & Vanhanen, T. (eds.) *Democratisation in Eastern Europe: Domestic and International Perspectives*. London: Routledge, ss. 220-252.
- ***ICG** (1999): *The State of Albania*. ICG Balkans Report No. 54, Tirana, 06 January 1999, kirjallinen versio (löytyy myös internetistä, vrt. seuraava).
- ***ICG** (2000): *Albania: State of the nation*. ICG Balkans Report No. 87, Tirana/London/Brussels, 1 March 2000, pdf-dokumentti:
http://www.crisisweb.org/projects/balkans/albania/reports/A400299_25052001.pdf
- ICG** (2001): *About ICG*, <http://www.crisisweb.org/about/about.htm>, luettu 10.3.2001.
- Jackson, Robert H.** (1990): *Quasi-states: Sovereignty, international relations, and the third world*, Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Jansson, Jan-Magnus** (1969): *Politiikan teoria*, 6. painos 1993, Helsinki: Tammi.
- Jokinen, Arja ja Kirsi Juhila** (1991a): *Pohjimmaiset asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason virnaomaiskäytännöistä*. Joutsa: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jokinen Arja ja Kirsi Juhila** (1991b): *Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia, Sarja A, No.2.
- Jokinen Arja; Kirsi Juhila ja Eero Suoninen** (1993): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Kaarre, Samuli** (1998): *Foucault ja valistus – Miten Foucault voi väittää edustavansa Kantin perintöä?*, Filosofian pro gradu –tutkielma, Matemaattisten tieteiden laitos, Tampereen yliopisto.
- Kadaré, Ismail** (1991): *Printemps albanais*, Paris: Fayard.
- Kaldor, Mary & Vejvoda, Ivan** (1997): "Democratization in Central and East European countries", *International Affairs*, Vol. 73, No. 1, January, ss. 59-82.
- Kaldor, Mary & Vejvoda, Ivan** (1999): *Democratization in Central and Eastern Europe*. London/New York: Pinter
- Katsirdakis, George** (1998): "Albania: A case study in practical implementation of Partnership for Peace", *Nato Review webedition*, Nr. 2 (Vol 46), ss. 22-26.
<http://www.nato.int/docu/review/1998/9802-07.htm>
- Kharkhordin, Oleg** (1999): *The Collective and the Individual in Russia: A Study of Practices*, Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Kopecky, Petr & Mudde, Cas** (2000): "What has the Eastern Europe taught us about the democratisation literature (and vice versa)?", *European Journal of Political Research* 37, ss. 517-539.

- Kubicek, Paul** (1998): "Antoher Balkan Humpty-Dumpty: Putting Albania Back Together", *European Security* Vol 7 Nro. 2 Summer, ss. 78-91.
- Kusch, Martin** (1993): *Tiedon kentät ja kerrostumat – Michel Foucault'n tieteentutkimuksen lähtökohdat*, Pohjoinen, Oulu.
- Laitinen, Kari** (1999): *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka – Tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen*, Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos, Studia Politica Tamperensis No. 7.
- Lavigne, Marie** (1995): *The Economics of Transition – From Socialist Economy to Market Economy*, Macmillan: London.
- Linz, Juan J. ja Alfred Stepan** (1996): *Problems of Democratic Transition and Consolidation – Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press.
- Linz, Juan J. ja Alfred Stepan** (1998): "Post-communist Europe: Comparative reflections", teoksessa Inoguchi, T., Newman, E. & Keane, J. (toim.) *The Changing Nature of Democracy*. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press, ss. 184-212.
- Lipsius, Stephan** (1997): "Albanien – Dauerkrise oder Neubeginn", *Südosteuropa Mitteilungen* Nro 4, 37. vuosikerta, München: Südosteuropa-Gesellschaft, ss. 247-276.
- Manzo, Kate** (1992): "Global Power and South African Politics: A Foucauldian Analysis", *Alternatives* 17, No 1, Winter, ss. 23-66.
- Merkel, Wolfgang** (1996): "Theorien der Transformation: Die demokratische Konsolidierung postautoritärer Gesellschaften" teoksessa *Politische Theorien in der Ära der Transformation*, toim. Klaus von Beyme ja Claus Offe, Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Miall, Hugh** (1997): "The OSCE role in Albania: A success for conflict prevention?", *Helsinki Monitor* No. 4, The Hague: IHF, ss. 74-85.
- Nagle, John D. ja Alison Mahr** (1999): *Democracy and Democratization: Post-Communist Europe in Comparative Perspective*. London/ Thousand Oaks /New Delhi: SAGE Publications.
- Newsweek** (2001): "Greetings from the World's Worst Countries": "...And the Bottom 10 – The Worst of the Worst", July 9, s. 49.
- Niklasson, Tomas** (1994): "The Soviet Union and Eastern Europe: Comparative reflections", teoksessa Pridham, G. & Vanhanen, T. (eds.) *Democratisation in Eastern Europe: Domestic and International Perspectives*. London: Routledge.
- ODIHR** (2000): *Republic of Albania Local Government Elections*, 1/15 October, Final report, ODIHR Elections Observation, OSCE, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 11 December, Warsaw.
- O'Donnel, Guillermo ja Philippe Schmitter** (toim.) (1986): *Transitions from Authoritarian Rule – Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, käytetty toista painosta vuodelta 1989, Baltimore/London: The John Hopkins University Press.
- O'Donnel, Guillermo; Philippe Schmitter ja Laurence Whitehead** (toim.) (1991): *Transitions from Authoritarian Rule – Comparative Perspectives*, kolmas painos, Baltimore/London: The John Hokins University Press, ss. 47-63.
- Ojakangas, Mika** (1998): "Michel Foucault, yksinkertaisesti nietzscheläinen", esipuhe teoksessa *Foucault/Nietzsche*, ss. 9-38, Helsinki: Tutkijaliitto.
- OSCE** (1989): "Concluding Document of Vienna 19 January 1989" teoksessa *Documents on the Human Dimension of the OSCE*, collection prepared by Dr Dominic McGoldrick (1995), ODIHIR: Warsaw, ss. 23-40.
- OSCE** (1990): "Charter of Paris for a New Europe 21 November 1990" teoksessa *Documents on the Human Dimension of the OSCE*, collection prepared by Dr Dominic McGoldrick (1995), ODIHIR: Warsaw, ss. 58-61.

- OSCE** (1992): "Concluding Document of Helsinki – The Challenges of Change 10 July 1992" teoksessa *Documents on the Human Dimension of the OSCE*, collection prepared by Dr Dominic McGoldrick (1995), ODIHIR: Warsaw, ss. 87-103.
- ***OSCE The Secretary General** (2000a): *Annual Report 2000 on Interaction between Organizations and institutions in the OSCE Area*, SEC/DOC/4/00, Vienna.
- ***OSCE The Secretary General** (2000b): *Annual Report 2000 on OSCE Activities*, SEC/DOC/5/00, Vienna.
- Pano, Nicholas** (1997): "The process of democratization in Albania", teoksessa Dawisha, Karen & Bruce Parrot (toim.), *Politics, Power, and the Struggle for Democracy in South-East Europe*, Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Patten, Chris** (2000): *Remarks to the Foreign Affairs and Legal Committees of the Albanian Parliament*, puhe 6. maaliskuuta, SPEECH/00/05, EU:n WWW-dokumentti: http://europa.eu.int/comm/external_relations/speeches/patten/speech_00_85.htm.
- Pietilä, Veikko** (1973): *Sisällön erittely*, Gaudeamus: Helsinki.
- Plasser, Fritz ja Peter A. Uram** (1998): "Democratic Consolidation in East Central Europe" teoksessa Erich Reiter (toim.): *Massnahmen zur internationalen Friedenssicherung*, Schriftenreihe Forschungen zum Sicherheitspolitik Nr. 3, Graz/Wien/Köln/Styria.
- Przeworski, Adam** (1986): "Some Problems in the Study of the Transition to Democracy" teoksessa O'Donnel, Schmitter ja Whitehead (toim.): *Transitions from Authoritarian Rule – Comparative Perspectives* (1991, kolmas painos), Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, ss. 47-63.
- Pridham, Geoffrey** (1990): "Political Actors, Linkages and Interactions: Democratic Consolidation in Southern Europe", *West European Politics* 13, myös teoksessa Geoffrey Pridham (toim.) (1995): *Transitions to Democracy – Comparative Perspectives from Southern Europe, Latin America and Eastern Europe*, Dartmouth: Aldershot.
- Pridham, Geoffrey, Eric Herring ja George Sanford** (toim.) (1997): *Building Democracy? The International Dimension of Democratisation in Eastern Europe*, ensimmäinen painos 1994, London: Leicester University Press.
- Raffone, Paolo** (1998): "Comment l'Europe peut aider l'Albanie?", *Manière de voir* 37 (le Monde Diplomatique), janvier-février, ss. 54-56.
- Raik, Kristi** (1998): *Towards Substantive Democracy? The Role of the European Union in democratisation of Estonia and Other Eastern Member Candidates*, Valtiotieteiden pro gradu –tutkielma, Turun yliopisto.
- Rakipi, Albert** (ed.) (2000): *Stability Pact just around the corner*, Albanian Institute for International Studies, Tirana.
- Said, Edward W.** (1987): *Orientalism*, (alkuperäisteos 1978), London Penguin: Books.
- Schedler, Andreas** (1998): "What is Democratic Consolidation?" in *Journal of Democracy*, Vol. 9., No. 2, April, ss. 91-107.
- Schedler, Andreas; Larry Diamond & Marc F. Plattner** (toim.)(1999): *The Self-restraining State – Power and Accountability in New Democracies*, Lynne Rienner Publishers.
- Schmitter, Philippe** (1998): "Some basic assumptions about the consolidation of democracy", teoksessa Inoguchi, T., Newman, E. & Keane, J. (eds.) *The Changing Nature of Democracy*. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press, ss. 23-36.
- Schmitter, Philippe ja Terry Lynn Karl** (1991): "What Democracy Is... And Is Not?", *Journal of Democracy*, Vol. 2, No. 3, Summer (myös teoksessa Geoffrey Pridham (toim.) (1995): *Transitions to Democracy – Comparative Perspectives from Southern Europe, Latin America and Eastern Europe*, Dartmouth: Aldershot.)

- Schubert, Peter** (1997): *Zündstoff im Konfliktfeld des Balkan: Die Albanische Frage*, Baden-baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Shin, Doh Chull** (1994): "On the Third Wave of Democratisation: A Synthesis and Evaluation of Recent Theory and Research", *World Politics* Vol. 47, Nro. 1, October.
- Silvo, Ismo** (1988): *Valta, kenttä ja kertomus – televisiopolitiikan tulkinnat*, Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnan julkaisu No. 2
- Smith, Steve** (1995) : "The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory" teoksessa Booth, Ken ja Steve Smith (ed.) *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, ss.1-37
- Somit, Albert** (1989): "The plea for an "intellectually more coherent" theory of democracy: Sisyphus and Pandora in quest of the Holy Grail" teoksessa *Democracy in the modern world - Essays for Tatu Vanhanen*, Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 260, Tampereen yliopisto.
- Todorova, Maria** (1997): *Imagining the Balkans*, Oxford: Oxford University Press.
- ***UNDP** (1996): *Albanian Human Development Report*, työn koordinoija Vladimir Malkaj, www-dokumentti <http://www.tirana.al/hdr96/entry.html>, luettu 24.2.1999.
- ***UNDP** (1998): *Albanian Human Development Report*, työn koordinoija Vladimir Malkaj, kirjallinen versio, s.l.
- ***USAID** (1998): *Albania's Road to Democracy – A Fascinating Country in Transition*, USAID/ORT Albania Democracy Network Program, Tirana.
- Vanhanen, Tatu** (1997): *Prospects of Democracy – a study of 172 countries*. London/NewYork: Routledge.
- Varis, Tuula** (1989): *Vallan genealogia – tutkimus Michel Foucault'n valtakäsityksistä*, Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos, Rauhan- ja kehitystutkimuksen yksikkö.
- Varis, Tuula** (1989b): *Kun Mustasta Saarasta tehtiin valkoista – analyysi pastoraalisesta vallasta Suomen lähetysseuran Ambomaan työssä vuosina 1870-1925*, liseniaattitutkielma, Tampere: Tampereen yliopiston Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Vickers, Miranda ja James Pettifer** (1997): *Albania – From Anarchy to a Balkan Identity*, London: Hurst & Company.
- Vincent, John** (1994): "The place of theory in the practice of human rights", teoksessa Hill, Christopher ja Pamela Beshoff (toim.): *Two Worlds of International Relations – academics, practitioners and the trade in ideas*, New York: Routledge, ss.29-39.
- von Kohl, Christine** (1998): *Albanien*, München: Beck.
- Waever, Ole; Barry Buzan; Morten Kelstrup ja Pierre Lemaitre** (toim.) (1993): *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, London: Pinter.
- Wallace, William** (1994): "Between two worlds: Think-tanks and foreign policy" teoksessa Hill, Christopher ja Pamela Beshoff (toim.): *Two Worlds of International Relations – academics, practitioners and the trade in ideas*, New York: Routledge, ss. 29-39.
- Wallace, William** (2000): "From the Atlantic to the Bug, from the Arctic to the Tigris? The transformation of the EU and NATO", *International Affairs*, Vol. 76, No. 3, July., 475-493.
- WEU, MAPE** (1999): <http://www.weu.int> → missions: Albania: Mape, luettu 10.5.99.
- Zakaria, Fareed** (1997): "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 6, ss. 22-43.
- Zakaria, Fareed** (2001): "There's more to right than might", *Newsweek*, 9. July 2001.

Liite2. Internet linkkilista

Albanialaista ”paikallista” vastatietoa

<http://www.albania-info.com>

Albanian.com – *The home of Albanians on the Internet:*

<http://www.albanian.com/>

<http://www.albanian.com/main/>

<http://www.albanian.com/main/related.html>

Humanitarian Foundation ”National Freedom”

<http://www.liriakombtare.com/index.html>

Cultural Humanitarian Organization Merhamet

<http://www.merhamet.com/>

Albanians in Macedonia Crisis Center

<http://www.alb-net.com/amcc/>

Kosova Crisis Center

<http://www.alb-net.com/index.htm>

<http://www.alb-net.com/freekosova/>

The Council for the Defence of Human Rights and Freedoms, Prishtina, Kosova

<http://www.albanian.com/kmdlj/>

Tirana

<http://www.tirana-online.de/index-d.html>

Albanian Students

<http://www.albstudent.com/>

Keskustelu ja postilistoja:

Albanews Internet Mailing List

<http://listserv.acsu.buffalo.edu/archives/albanews.html>

Albanian Discussion List

<http://listserv.acsu.buffalo.edu/archives/albanian.html>

Albanian Mailing Lists

<http://www.alb-net.com/mailman/listinfo>

Esimerkkejä virallisista sivuista:

Office of President

<http://president.gov.al/>

Ministry of Foreign Affairs

<http://www.mfa.gov.al/>

Albanian Economy and Development Agency

<http://aeda.gov.al/>

Albaniassa toimivien kansainvälisten järjestöjen ja paikallisosastojen sivustoja

UNDP

<http://www.undp.org.al/>

OSCE Presence in Albania

<http://www.osce.org/albania/>

IMF

<http://www.imf.org/external/country/ALB/index.htm>

Soros säätiö: Open Society Foundation of Albania

<http://www.soros.al/>

<http://www.soros.al/osfa/soros/english/english.html>

Liite 3. Balkanin vakaussopimuksen päämäärät, luku 3.

9. The Stability Pact aims at strengthening countries in South Eastern Europe in their efforts to foster peace, democracy, respect for human rights and economic prosperity, in order to achieve stability in the in the whole region. Those countries in the region who seek integration into Euro-Atlantic structures, alongside a number of other participants in the Pact, strongly believe that the implementation of this process will facilitate their objective.

10. To that end we pledge to cooperate towards:

- preventing and putting an end to tensions and crises as a prerequisite for lasting stability. This includes concluding and implementing among ourselves multilateral and bilateral agreements and taking domestic measures to overcome the existing potential for conflict,
- bringing about mature democratic political processes, based on free and fair elections, grounded in the rule of law and full respect for human rights and fundamental freedoms, including the rights of persons belonging to national minorities, the right to free and independent media, legislative branches accountable to their constituents, independent judiciaries, combating corruption, deepening and strengthening of civil society;
- creating peaceful and good-neighbourly relations in the region through strict observance of the principles of the Helsinki Final Act, confidence building measures and mechanisms for security cooperation;
- preserving the multinational and multiethnic diversity of countries in the region, and protecting minorities;
- creating vibrant market economies based on sound macro policies, markets open to greatly expanded foreign trade and private sector investment, effective and transparent customs and commercial/regulatory regimes, developing strong capital markets and diversified ownership, including privatization, leading to a widening circle of prosperity for all our citizens;
- fostering economic cooperation in the region and between the region and the rest of Europe and the world, including free trade areas;
- promoting unimpeded contacts among citizens;
- combating organized crime, corruption and terrorism and all criminal and illegal activities;
- preventing forced population displacement caused by war, persecution and civil strife as well as migration generated by poverty;
- ensuring safe and free return of all refugees and displaced persons to their homes, while assisting the countries in the region by sharing the burden imposed upon them;
- creating the conditions, for countries of South Eastern Europe, for full integration into political, economic and security structures of their choice.

11. Lasting peace and stability in South Eastern Europe will only become possible when democratic principles and values, which are already actively promoted by many countries in the region, have taken root throughout, including in the Federal Republic of Yugoslavia. International efforts must focus on consolidating and linking areas of stability in the region to lay a firm foundation for the transition of the region as a whole to a peaceful and democratic future. (Ks. Rakipi 2000, 160-161.)